

Institutt for språk og kultur

En analyse av kystkvinnemotivet i *De usynlige*, *Kjærestebåten* og *Huset med den blinde glassveranda*

Vanja Louise Markussen

Masteroppgave i nordisk litteratur .... NOR-3910 .... november 2019

Sammendrag

Kvinneliv og kvinneperspektiv har lenge blitt utelatt i historieforskningen og historienedskrivningen. Først ut over 1990-tallet ble kystkvinnens liv satt i fokus og forsket på. I dag finnes det flere etnologiske og historiske verk som synliggjør kystkvinnens posisjon i samfunnet og fremhever deres historie, men hvordan fremstilles kystkvinner i skjønnlitteraturen?

Skjønnlitterære tekster er bygd opp annerledes enn historiske faktatekster og kan dermed gi et innblikk i det virkelige livet som forskningen ikke kan gi. Denne avhandlingen fokuserer på en analyse av kystkvinnemotivet i tre historiske romaner, *De usynlige* (2013) av Roy Jacobsen, *Kjærestebåten* (1989) av Arvid Hanssen og *Huset med den blinde glassveranda* (1981) av Herbjørg Wassmo. Mitt formål har vært å belyse hvordan de historiske romanene fremstiller nordnorske kystkvinner og se nærmere på hvordan kystkvinnemotivet uttrykker en tematikk om menneskelige relasjoner.

I utgangspunktet inngår begrepet kystkvinne for alle kvinner hjemmehørende i det tradisjonelle fiskerbondesamfunnet. Jeg har valgt å fokusere på de kystkvinnene som regnes som fiskerbønder. Det vil si at de kvinnene som inngikk som del av en kombinasjonsdrift, der kvinnen var bonde og mannen fisker. Analysen av kystkvinnemotivet i tre ulike historiske romaner viser til kystkvinner i forskjellige deler av 1900-tallet. De tre romanene utgjør tilsammen en historisk utvikling av samfunnet og kystkvinnens liv, fra kystkvinner i et tradisjonelt fiskerbondesamfunn i begynnelsen av århundret til kystkvinner som befinner seg i avviklingen av primærnæringshusholdet i etterkrigsårene.

I analysen av kystkvinnemotivet har jeg sett på hvordan romanene fremstiller kystkvinnens liv i et samfunnssystem med faste kjønnsrollemønstre som bygger på en polarisering mellom det mannlige og kvinnelige. Dermed var det et sett normer knyttet til kvinnens posisjon i både samfunns- og familiestrukturen. Dette viste seg i deres hverdag gjennom arbeid, selvforståelse og interaksjonen til andre mennesker.

Forord

Det er med stor glede jeg nå setter punktum for mitt arbeid med denne avhandlingen. Veien hit har vært lang, og med ekstra fag samt arbeid ved siden av, har det blitt litt vel mye av det gode. Jeg hadde ikke klart å gjennomføre løpet uten støtte og hjelp på veien.

I forbindelse med arbeidet av denne avhandlingen, vil jeg rette en stor takk til min veileder Henrik Johnsson. Takk for at du har vært tålmodig med meg, lest og gitt hurtige tilbakemeldinger. Uten gode innspill og konstruktiv kritikk, hadde ikke oppgaven blitt til.

Takk til alle lærere og forelesere jeg har hatt, for grunnopplæringen jeg har fått. Henning Howlid Wærp, takk for at du introduserte meg for fagfeltet nordnorsk litteratur. Jeg elsket kurset og det ble inspirasjonen for mitt valg av oppgave.

Jeg vil også takke Magnus Haug for teknisk hjelp og formatering av oppgaven helt på slutten. Takk til studiekonsulent Trine Lise Larsen for samtaler, hjelp og for at du tilrettela, da jeg måtte utsette innleveringen.

Takk til familie og venner som har oppmuntret og heiet på meg underveis. Hver telefonsamtale og tekstmelding har betydd mye. Jeg vil tro at spesielt dere er glade for at jeg nå endelig har kommet i mål. Til pappa, som har lovet meg en bedre middag, da blir det kanskje femretters på Emmas drømmekjøkken, eller? En spesiell takk til mine gode venninner Tonje Elisabeth Solheim Ryvold og Heidi Jenssen Strand som har hjulpet meg med korrekturlesning nå på tampen.

Til slutt vil jeg takke min kjæreste og samboer Jonas. Takk for at du har holdt ut med meg og for at du har gjort de tunge hverdagene bedre.

Tromsø november 2019

Vanja Louise Markussen

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Bakgrunn og problemstilling	1
1.2	Tidligere forskning	3
1.3	Presentasjon av litteraturmaterialet	3
2	Teori og Metode	5
2.1	Den historiske romanen	5
2.2	Forståelse av kjønn og kjønnssystem	8
2.3	Kystkvinnemotivet	9
3	Analyse av <i>De Usynlige</i>	11
3.1	Generell analyse	11
3.1.1	Romanens form, struktur og miljø	11
3.1.2	Det nordnorske stedet	13
3.2	Dannelsen av kystkvinnen Ingrid	15
3.3	Ingrids relasjoner til menneskene rundt seg	21
3.3.1	Far og Datter	21
3.3.2	Mor og datter	25
3.3.3	Ingrid og Barbro	30
3.3.4	Ingrid og Lars	35
3.4	Oppsummering	37
4	Analyse av <i>Kjærestebåten</i>	38
4.1	Generell analyse	38
4.1.1	Romanens form, struktur og miljø	38
4.1.2	Språk og sted	41
4.2	Kystkvinnemotivet	43
4.2.1	Kjønnsideologi og samfunnsstruktur	43
4.2.2	Barneoppdragelse	48
4.2.3	Kystkvinnenes øvrige arbeidsoppgaver	50
4.2.4	Stines hverdag	52
4.3	Kystsamfunnet som enhetlig fellesskap	56
4.3.1	Det homososiale fellesskapet	58
4.3.2	Det heterososiale fellesskapet	61
4.4	Oppsummering	65
5	Analyse av <i>Huset med den blinde glassveranda</i>	66
5.1	Generell analyse	67
5.1.1	Romanens form og struktur	67
5.1.2	Språk, sted og miljø	69

5.2	Kystkvinnemotivet.....	72
5.2.1	Ingrid.....	74
5.2.2	Rakel.....	79
5.3	Kystkvinnerenes relasjoner.....	83
5.3.1	Kystkvinnerenes relasjon til lokalsamfunnet.....	83
5.3.2	Kystkvinnerenes relasjon til nærfamilien.....	89
5.4	Oppsummering.....	93
6	Avsluttende drøfting og konklusjoner.....	94
6.1	Kystkvinnemotivet.....	94
6.1.1	Arbeid.....	95
6.1.2	Identitet.....	96
6.2	Kystkvinnerenes relasjoner.....	98
6.3	En kronologisk lesning av de tre romanene.....	99
	Referanseliste.....	101

1 Innledning

1.1 Bakgrunn og problemstilling

I løpet av mine år som student ved Universitetet i Tromsø har emnet om nordnorsk litteratur pekt seg ut som spesielt interessant. Da tiden kom for å velge tema for avhandlingen, ønsket jeg å utvide min kunnskap innenfor feltet samt bidra i forskningen. Ideen for avhandlingen kom til ved en tilfældighet, da jeg kom over Roy Jacobsens roman *De usynlige*. Romanens portrett av kvinneliv i et nordnorsk kystmiljø på tidlig 1900-tallet fikk meg til å tenke på livet til mine egne formødre. Romanen ble følgelig utgangspunkt for et større prosjekt knyttet til nordnorske kystkvinner. Gjennom videre undersøkelser om emnet fant jeg flere etnologiske verk om kystkvinnen. Eksempelvis har jeg flittig brukt *Kystkvinnen. Fiskerbonde og omsorgsbærer* (2010) av Dagrunn Grønbech, *Kystkvinner i Norge* (2004) av Åsa Elstad. Verkene er med på å etablere kystkvinnen som et fellesbegrep for kvinner «hjemmehørende i det tradisjonelle fiskerbondesamfunnet» (Grønbech 2010: 15). Til tross for at det er skrevet mye om kystkvinnen, fant jeg ingen forskning for hvordan kystkvinnene portretteres i skjønnlitteraturen. Skjønnlitterære tekster er bygd på en annerledes måte enn historiske faktatekster, og kan dermed gi et innblikk i det virkelige livet som forskningen ikke kan gi, da «författaren i många avseenden ärligare, modigare och mer öppet avslöjar verkligheten än forskaren som närmar sig den på uppstakade vägar och med referenser och garderingar gentemot forskarsamhällets och kollegers uttalade och outtalade krav» (Hamberg 2017: 2).¹ Slik sett kan romanene bringe oss nærmere kystkvinnene og deres liv. Mitt formål med denne avhandlingen vil derfor være å undersøke hvordan skjønnlitteraturen fremstiller kystkvinnemotivet.

Romanene jeg vil ta for meg er både *De usynlige* (2013) av Roy Jacobsen og *Kjærestebåten* (1989) av Arvid Hanssen, da begge romanene skildrer kystkvinner i et fiskerbondesamfunn. Jeg vil også ta med en tredje roman i avhandlingen, som tar for seg kystkvinnen i en tid hvor primærnæringshusholdet står på hell: «I etterkrigsårene sto primærnæringshusholdet overfor en avvikling. Kombinasjonsdriften ble ikke ansett som samfunnsøkonomisk lønnsom» (Grønbech: 6). Hensikten med dette er for å se hvordan kystkvinnenes liv og posisjon forandrer seg. Dette vil jeg undersøke i *Huset med den blinde glassveranda* (1981) av Herbjørg Wassmo. Hver roman utspiller seg i forskjellige deler av

---

¹ Hamberg henter sitt referat i Tordis Dahllöf (1994): «Verklighet och dikt», i *Verkligheten i dikten. Författare som forskare i sin kulturmiljö*. Stocholm: Carlson Bokförlag s. 26-27.

1900-tallet og skildrer dermed kystkvinnene historisk forskjellig. Slik sett redegjør romanene for en historisk forandringsprosess. Med dette i bakhodet vil jeg foreta en kronologisk lesning av romanene. Ut ifra emnet har jeg utviklet en problemstilling for oppgaven:

Hva gjør disse romanene med kystkvinnen som motiv og på hvilken måte uttrykker kystkvinnemotivet en tematikk om menneskelige relasjoner i *De usynlige*, *Kjærestebåten* og *Huset med den blinde glassveranda*?

Fokuset for avhandlingen er altså kystkvinnemotivet. Jeg vil poengtere at kystkvinner finnes over hele landet, men jeg har likevel valgt å fokusere på nordnorske kystkvinner, da den nordnorske tematikken var utgangspunkt for det jeg ønsket å skrive om. Romanene skildrer kystkvinner i et nordnorsk miljø, hvor stedet inngår som en viktig del av deres selvforståelse og identitet. Dermed blir den nordnorske tematikken en del av analysen. Til tross for dette vil jeg ikke gjøre noen større analyse av den nordnorske kronotopien i avhandlingen, da det inngår i et større forskningsfelt om nordnorsk litteratur og avhandlingen er av begrenset omfang. Mer om temaet kan for eksempel leses i *Litteratur i æventyrland* (2013) eller *Fra Ottar til Oluf. Artikler om nordnorsk litteratur* (1991) av Nils Magne Knutsen.

Samtidig vil jeg nevne at kystkvinnene i fiskerbondesamfunnet hadde flere forskjellige posisjoner, enten som prestefrue, lærerinner, eller handelsmannsfruer. De fleste hadde likevel næringsgrunnlag i fiske og jordbruk. Jeg vil derfor avgrense oppgaven til å analysere kystkvinnemotiv som tilknyttes fiskerbondelivsstilen og endringen av fiskerbondekonas posisjon ved avviklingen av primærnæringshusholdningen på 1960-tallet.

Siden jeg skal analysere et historisk motiv, i tre historiske romaner, er det historiske elementet et viktig moment for analysen. Jeg vil ikke gjøre en videre analyse av den historiske romanen som sjanger, men jeg vil likevel redegjøre for den i kapittel 2, da historiemotivet tar stor plass i forståelsen av kystkvinnemotivet. Her vil jeg også se nærmere på teori knyttet til kjønn og kjønnsroller, da dette også er en sentral del av kystkvinnemotivet. Til slutt vil jeg gi en kort presentasjon av kystkvinnemotivet i de etnologiske verkene, før jeg foretar en nærmere undersøkelse av hvordan romanene fremstiller kystkvinnemotivet i analysekapitlene. Hver roman analyseres i hvert sitt kapittel. Avhandlingen avsluttes med en kort drøfting av analysene og en konklusjon av problemstillingen.

1.2 Tidligere forskning

Det er som tidligere nevnt ingen forskning av kystkvinner i skjønnlitterære verk per dags dato. Når det gjelder romanene er det gitt ut tre avhandlinger og flere bokanmeldelser av *De usynlige: Litteraturformidling i ungdomstrinnet og videregående skole* (2014) av Øyvind Korbi, *Bestseljarar i bokhandel og bibliotek. Ein analyse av mors gaver* (2013) og *De usynlige* (2013) i eit litteratursosiologiskperspektiv (2016) av Guro Nesse og *Hav, menneske og natur. En økokritisk lesning av Havboka og De usynlige* (2019) av Marte Viken. Ingen av disse avhandlingene fokuserer på kvinnenens rolle. Den mest relevante blir Vikens litterære analyse, da hun ved en økokritisk lesning går i dybden på naturen og stedet. Selv om hovedfokuset for min avhandling er kystkvinnemotivet, er det også verd å nevne at det er gitt ut en analyse av Jacobsens *Det nye vannet*, hvor det nordnorske stedet analyseres: *Det nordnorske stedet i Roy Jacobsens Det nye vannet (1987)* (2002) av Lennart J. Johanssen. I tillegg er den historiske romanen som sjanger undersøkt i en avhandling om Jacobsens *Hoggerne: En vedhuggers historie: Roy Jacobsens Hoggerne som historisk roman* av (2012) av Erik Aarmo.

I motsetning til Jacobsen og *De usynlige*, er det betraktelig mindre materiale knyttet til Arvid Hanssen og det finnes ingen avhandlinger som tar for seg *Kjærestebåten*. Dermed er romanen ganske utforsket materiale.

Huset med den blinde glassveranda har i likhet med *De usynlige*, blitt brukt som forskningsobjekt flere ganger. Harald Nilsen forsøker å gå i dybden av hovedpersonen Toras psyke ved å undersøke hele triologiverket i *Tora og farligheten: en psykodynamisk innfallsvinkel til Tora-trilogien* (1990). Hanne Bergstrøm tar også for seg en psykologisk innfallsvinkel, men konsentrer seg kun om den første romanen i *Kamp mot farligheten. En analyse av Herbjørg Wassmos Huset med den blinde glassveranda og resepsjonen* (1986). Den avhandlingen som er mest nærliggende mitt eget tema er *Kvinneperspektiv på den blinde glassveranda* (1987) av Wenche Skar. Hun tar for seg flere interessante punkter om romanen som også er interessant for min tolkning. Jeg vil derfor bruke hennes avhandling som referansepunkt og utfylling til min egen analyse av kystkvinnemotivet.

1.3 Presentasjon av litteraturmaterialet

Siden jeg skal ta for meg kystkvinnemotivet i tre ulike historiske romaner, må jeg se til historiske verk som forklarer kvinners liv og rolle i samfunnet ut ifra den tiden de tilhørte. Jeg har brukt *Med kjønnsperspektiv på norsk historie* (2005) av Ida Blom m.fl., da verket gir

et bredt perspektiv på kvinneliv og en historisk gjennomgang av kvinners liv i flere samfunnsområder:

Vi vil synliggjøre hvordan kvinner på forskjellige måter, i samarbeid og i konflikt med menn, har formet det norske samfunn, og hvordan historiske forandringer har virket inn på de to kjønns levevilkår og muligheter. Oppmerksomheten rettes mot relasjoner mellom kvinner og menn, mellom ulike grupper innenfor hvert kjønn og mellom kjønn og andre sosiale kategorier (Blom m.fl. [red] 2005: 11).

I *Kvinner selv – den skjulte Norgeshistorien i vår nære fortid* (1984) forsøker Birgit Wiig å belyse kvinnehistorier fra etter krigen til hennes tid, som nesten er forsvunnet fra historiebøkene, i et nytt populærhistorisk verk. Jeg vil forholde meg til denne, da Wiig får frem et interessant perspektiv gjennom de faktaene hun presenterer. Jeg vil også bruke *Drivandes kvinnfolk. Om kvinner, lønn og arbeid* (1976) av Håvard Dahl Bratrein m.fl., som fokuserer på kvinners rolle og arbeid i Nord-Norge: «Noe av det vi særlig har ønsket å få frem, er det forklaringspotensial som kan ligge i den lokale utformingen av ulike arbeidstilpasninger for kvinner. Dette ser ut til å være viktig for å forstå utformingen av kjønnsrollene» (Bratrein 1976: 15). Dette er relevant da jeg vil fokusere på nordnorske kystkvinner i skjønnlitteraturen. Jeg har også brukt to etnologiske verk som fokuserer på kystkvinne. Disse er: *Kystkvinner i Norge* (2004) av Åsa Elstad og *Kystkvinnen. Fiskerbonde og omsorgsbærer* (2010) av Dagrunn Grønbech. Elstad tar for seg kystkvinner langs hele norskekysten og fokuserer på «hvordan ressursene og livsberingmulighetene i kystlandskapet forma livet til kvinnene som bodde der» (Elstad 2004: 5). Grønbech tar for seg et bredt spekter av forskjellige kystkvinners liv med datamateriale basert på samtaler med eldre kvinner som er født rundt år 1915 på Helgelandskysten: «Boka tar sikte på å beskrive kvinners rolle i det tradisjonelle fiskerbondesamfunnet og deres opplevelse av avviklingen av den samme livsformen. Boka er ment å bidra til og belyse en av kyst-Norges viktigste omveltningstidspunkt i nyere tids historie, basert på sosiologiske studier av enkeltskjebner[...]» (Grønbech 2010: 7). Det er utgitt andre etnologiske verk om kystkvinnen, men jeg har valgt å forholde meg til disse to og bruke de aktivt i avhandlingen, da de utfyller hverandre og gir et klart bilde av kystkvinnene. Til sammen vil disse verkene gi et utfyllende bilde av kvinneskikkelsene i romanene og samfunnsstrukturen de inngår i.

2 Teori og Metode

De usynlige, *Kjærestebåten* og *Huset med den blinde glassveranda* er tre historiske romaner som synliggjør nordnorske kystkvinnens liv i forskjellige deler av 1900-tallet. De tre romanene utgjør tilsammen en historisk utvikling av samfunnet og kystkvinnens liv, fra begynnelsen av århundret til avviklingen av primærnæringshusholdet i etterkrigsårene. Siden jeg skal utforske kystkvinnene som en historisk skikkelse i romanene så vel som den historiske utviklingen av kystkvinnemotivet, er det nødvendig å se nærmere på den historiske romanen som sjanger. Jeg skal som tidligere nevnt ikke gjøre en videre analyse av romanene som en historisk roman, men det vil likevel være nødvendig å se nærmere på sjangeren for å forstå sammenhengen mellom kystkvinnene som historiske skikkelser og den historien som fortelles i romanene.

Jeg vil anvende vanlig nærlesning som metode i dette prosjektet. Da vil jeg ta for meg kystkvinnene som motiv og se hvordan hvert verk presenterer sin motivkonstellasjon. Jeg vil aktivt benytte meg av etnologiske verk om kystkvinner som bakgrunn for det kystkvinnemotivet som presenteres i skjønnlitteraturen. Videre vil jeg innta en kritisk holdning til teksten for å avdekke skjulte holdninger, strukturer og nivåer i de litterære verkene. Til sammen utgjør dette en teori og et metodegrunnlag for avhandlingen. Da avhandlingen har et begrenset omfang, vil jeg ikke ha muligheten til å gå i dybden av teoriene. Jeg vil derfor begrense meg til en kort presentasjon av det som er relevant for min videre analyse av kystkvinnemotivet i de tre romanene.

2.1 Den historiske romanen

Sjangeren kjennetegnes gjerne ved at den inneholder to forskjellige diskurser: Historie og fortelling, der den historiske diskursen blir oppfattet som sannhetssøkende og en formidler av sikker kunnskap, mens fortellingen tar for seg fiksjonen, det oppdiktete.

Filosofen og litteraturforskeren Georg Lukács regnes som den første teoretikeren som forsøkte å gi en definisjon av sjangeren gjennom avgrensning i *Der historische Roman* (1937). Hans forsøk på å forklare sjangeren er hentet gjennom eksempler fra det han regner som sjangerhistoriens begynnelse, historiske romaner fra den engelske forfatteren Sir Walter Scott.² Ved å bruke Walter Scotts romaner som sjangernorm avgrenser han sjangeren og legger føringer for hvilken litteratur som regnes som historiske romaner. Han mente at en

---

² De historiske romanene som Lukács forholder seg til er: *Waverly* (1814), *Guy Mannering* (1815), *The Antiquarian* (1816), *Rob Roy* (1817), *Heart of Midlothian* (1818) og *Ivanhoe* (1819). (De Groot 2010: 17).

historisk roman måtte ha en historisk bevissthet som fikk frem noe mer enn historiske detaljer: «the specifically historical, that is, derivation of the individuality of characters from the historical peculiarity of their age» (Lukács 1962: 19). Denne historiske bevissheten skulle samtidig få frem historien som prosess: «the historical novel [...] represents historical process, and in doing so, gestures towards actual historical progress» (de Groot 2010: 29). Karakterenes rolle var en sentral del av å få frem den historiske bevissheten:

Det er ikke 'kostymer' som forkler samtidsskildringen eller et evig ahistorisk menneskesyn, men en fremstilling av menneskeskjebner, skikkelser og handlinger som fordi de er historisk motivert, også blir bærere av historiens gang [...] De er typer, representanter for den historiske utviklingen (Rønning 1996: 20).

Videre mener Lukács at karakterene ikke må psykologiseres, men heller være representanter for det historiske samfunnets bevegelser: «Scott thus lets his important figures grow out of being of the age, he never explains the age from the position of its great representatives [...] Hence they can never be central figures for the action» (Lukács 1962: 39). Rønning påpeker at problemet knyttet til disse sjangerbetegnelse er at de bygger mot et marxistisk historiesyn som tydelig preger Lukács i hans utforming av teorien om sjangeren. Samtidig bygger realisme problemet på en «for enkel representasjonsmodell» (Rønning 1996: 29).

Til tross for problemene knyttet til Lukács sjangerdefinisjon, påpeker Rønning at det likevel er i forlengelsen av hans arbeid og problemstillinger at den historiske romanens sjangertrekk har kunnet utviklet seg, og at andre forskere har kunnet komme med en nyorientering av sjangeren (Rønning 1996: 28).

Hans O. Granlid trekker fram flere problemer knyttet til den historiske romanens historitet i *Då och nu* (1964). Han kaller disse analogiproblemet, arkaiseringsproblemet og anakronismeproblemet. Analogiproblemet innebærer «at det historiske stoffet er utgangspunkt for den kunstnerlige prosessen og kan fungere som et middel i dikterens uttrykk for sin egenart og sitt livssyn» (Aarmo 2012: 9). Det vil si at forfatterens bevissthet i nåtiden kan inngå som en del av det historiske stoffet i romanen. Dermed er ikke det historiske stoffet i en historisk roman nøytralt: «Yet does this mean that 'history' is somehow insert and neutral, mere source material? Again, clearly not. However, this tension and dynamic infects our reading and understanding of historical fiction» (de Groot 2010: 95).

Arkaiseringsproblemet viser til historieeffekter i romanen, der forfatteren markerer at han skriver historie gjennom språk, tidsmarkører eller direkte henvisninger til år, kjente personer,

motiv eller hendelser som vil si noe om fortiden (Aarmo 2012: 9, 10). Slike historiske detaljer kan også kalles virkelighetseffekter, ment for å markere fortiden som virkelig.³ Anakronismeproblemet forklares ut fra en begrensing til arkaiseringen: «Han viser at man er nødt til å anvende et moderne språk og referere til moderne ideer for at samtidens lesere skal kunne begripe romanen [...] Teksten er med andre ord en illusjon om autensitet, når den fremstår som noe fortidig» (Aarmo 2012: 10).

Hans Vilmar Gepperts gir det historiske stoffet og de historiske detaljene verdi i fortellingen. Han kategoriserer dem etter tre ulike prinsipper: «‘en dikterisk levendegjøring av fortiden’, en substansiell historiefilosofi med vekt på det ‘allmenmenneskelige’ og muligheten for å speile samtiden i fortidens bilde» (Rønning 1996: 31). Det siste kan man eksempelvis gjøre gjennom sterke kvinneskikkelser som forbilder, eller formødre som idealer. Siden jeg skal fokusere på kystkvinnemotivet og ikke den historiske romanen som sjanger, vil det være nok å påpeke at alle de historiske romanene har historisk stoff som inngår i alle kategoriene.

Lukács og flere andre teoretikere har definert sjangeren ut fra et skille mellom historie og litteratur. Selv forklarer Rønning sjangeren som en hybrid, altså som både historie og sjanger. Dette forklarer hun ved at de befinner seg i et «diskursivt skjæringspunkt»:

Det er et skjæringspunkt der fiksjonen brytes mot en historieskrivningens diskurs, og der forfatteren ut fra sin diskursive posisjon i samtiden kommer fortidens hendelser og forståelsesmønstre i møte [...] historiske romaner er et møte mellom forfatterens ‘nå’ og det historiske ‘da’ (Rønning 1996: 3, 55).

Rønning påpeker også at historieskrivningen opp igjennom årene har vært mangelfull, altså at den har utelukket diverse hendelser, personer, folkegrupper og perspektiv. Hun trekker frem kvinner og kvinneperspektiv i historien som et eksempel. Dette understrekes også i Wiigs *Kvinner selv – den skjulte Norgeshistorien fra vår nære fortid* (1984), hvor det ikke ble gitt penger til forskning på kvinnenens rolle under andre verdenskrig, fordi staten ville bruke pengene på oppreisningen av landet. Likevel ble det utgitt flere verk om mennenes rolle under krigen: «Hyllemeter etter hyllemeter ble skrevet om mennenes innsats under krigen.

---

³ Begrepet «virkelighetseffekt» kommer fra Roland Barthes. Han mente at detaljer som oppgis i realistiske romaner ikke er unyttig «fyllstoff» slik som strukturalistene mente, men at de opptrer som en retorisk figur som får mening i teksten ved å markere virkelighet. Barthes, Roland (2003[1968]): «Virkelighetseffekten». I: Kittang, Atle, Arild Linneberg, Arne Melberg og Hans H. Skrei (red.) (2003[1991]): *Moderne Litteraturteori. En antologi*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.

Kvinnenes innsats ble så godt som glemt eller nevnt i få setninger [...] Da Helga Stene etter krigen søkte om stipend for å kartlegge kvinnenes innsats, fikk hun avslag. Det var viktigere ting å bruke pengene til» (Wiig: 1884: 17, 25). Dette har medført at det finnes lite historisk materiale om dette, i likhet med mye annen historie om kvinners liv. Først på 1970-tallet oppstod det en kursendring innen historisk forskning som åpnet opp for kvinne- og kjønnsforskning som egen disiplin. Rønning påpeker at de historiske romaner på denne måten med kan leses som «utfylling av tidligere historieskrivning, eller som (kritiske) korrektiv til allmenne forestillinger om historiens gang eller til bestemte faghistoriske fremstillinger» (Rønning 1996: 10). Slik kan romanene til Jacobsen, Hanssen og Wassmo også tenkes som en utfylling av kystkvinnens liv og rolle. Før jeg går i gang med analysen er det nødvendig å presentere kjønnsystemet som kystkvinnene jeg skal analysere inngår i og se nærmere på hvordan kystkvinnene presenteres historiske og i etnologiske verk.

2.2 Forståelse av kjønn og kjønnsystem

Når man snakker om kjønn skiller man gjerne mellom biologisk kjønn og sosialt kjønn. Det sosiale kjønn defineres ved at det er kulturelt skapt, altså at kjønnene er knyttet til ulike forventninger om kjønnsroller. Kjønnsrollene og våre tanker om kjønn er et foranderlig begrep. Det omstilles og omskapes etter den kulturelle konteksten. «Hvordan det kvinnelige til enhver tid skal forstås, er derfor knyttet opp i mot gjeldene kjønnsroller. Gjennom kjønnsrollene konstituerer de sin kvinnelighet, og dermed også sin egen selv forståelse og identitet» (Sandstøm 2010: 19).

Kjønnsrolleinndelingen inngår i det Yvonne Hirdman kaller et genussystem. Genussystemet innebærer et skille mellom menn og kvinner, hvor kjønnene plasseres innenfor visse rammeverk. Disse forskjellene mellom kjønnene oppstår i flere områder av samfunnet, både privat og offentlig. Enten det er i oppdragelse og familieliv, økonomi, politikk eller kultur. Det er en «dynamisk struktur (system); en beteckning på ett »nätverk» av processer, fenomen, föreställningar och förväntningar, vilka genom sin interrelation ger upphov till ett slags mönstereffekter och regelbudenheter» (Hirdman 1988: 51). Hun mener dette genussystemet bygger på to prinsipper, der det skiller det mannlige og kvinnelige gjennom polarisering og opprettholder det mannlige som norm: «der är mannen som är norm. Det är män som är människor, därmed utgör de normen för det normala og det allmängiltiga» (Hirdman 1988: 51).

Prinsippene kommer til uttrykk på tre nivåer: som idealforestillinger, på det sosiale nivå og på det individuelle nivå. På hvert nivå kan historikeren undersøke kvinners og menns maktstrategier og de prosesser som styrker eller svekker genussystemet. Systemet virker gjennom en form for 'kontrakt' mellom kjønnene, en forhandling om hvordan relasjoner mellom kvinner og menn skal utformes (Blom m.fl. [red.] 2005: 15).

For å forstå kystkvinnene og kystkvinnenes relasjoner må man altså se dem i sammenheng med kvinnenes rolle og funksjon i det miljøet og det genussystemet kvinnene inngikk i, altså i deres kulturelle kontekst. Hirdmans teorier om genussystemet og genuskontrakten er relevant for min analyse om kystkvinnemotivet, da jeg vil berøre maktstrukturer som forklarer kystkvinnenes liv og deres kjønnsidentitet som en del av den historiske samfunnsstrukturen, altså som en kulturell ordening. Samtidig vil en analyse om kystkvinnenes relasjoner være viktig, ikke bare for å se hvordan de inngår i genussystemet, men for å forstå hvordan samhandlingen med familien og fellesskapet inngår som en del av kystkvinnemotivet.

2.3 Kystkvinnemotivet

I innledningen presenterte jeg de verkene som er relevant for min avhandling og som jeg aktivt vil bruke i min analyse av kystkvinnemotivet. Siden jeg skal gjøre en tekstanalyse gjennom nærlesning, vil jeg forholde meg tekstnær til de historiske og etnologiske verkene. Slik vil litteraturen om kystkvinner inngå som en del av metoden for å analysere det bildet som gis av kystkvinnene i skjønnlitteraturen. Før jeg går i gang med å analysere romanene, vil jeg gi et generelt bilde av kystkvinnemotivet. Et nærgående innblikk i kystkvinnens liv og virke vil bli presentert i løpet av analysekapitlene.

Det tradisjonelle fiskerbondesamfunnet var strukturert etter et kjønnsrollemønster og familiemønster, hvor det var mennene som var familieforsørgeren. Primærnæringshusholdet tok del i to næringer, der «fiske og fangst var det positive, jordbruk noe negativt. All mannsprestisje var knytt til fisket [...] Tilsvarende var det ingen prestisje og lite tradisjon knytt til gården» (Bratrein 1976: 24-25). Dermed hadde menn og kvinner forskjellig ansvarsoppgaver og arbeid. Mens mennene holdt på med jakt og fiske, tok kvinnene seg av husstell, barneoppdragelse og gårdsdriften. Mennenes arbeid krevde ofte at de måtte være lenge borte, dette krevde at menn og kvinner måtte samarbeide for å få kombinasjonsdriften til å gå rundt. De var avhengige av hverandre og samspillet for å overleve. Selv om fiske hadde mer prestisje og var familiens største inntektskilde, var ikke jordbruket uvesentlig:

«uten den basis som jorda gav, var det svært vanskelig å få til et brukbart utkomme» (Bratrein 1976: 25). Likevel var jordbruket underordnet fiske, og mannens arbeidsoppgaver ble gitt prioritet.

Kvinnenes arbeid og ansvarsoppgaver var knyttet til omsorg, både for barna, syke familiemedlemmer, gården, naturen, naboene og fellesskapet: «kvinnene hadde også et omsorgsansvar overfor naturgrunnlaget. Jorda skulle gi avkastning, men uten at det ble drevet noen form for rovdrift. Dyrene skulle passes gjennom daglig matlaging og stell [...] de ivaretok det lokale omsorgsnett og påså at naboen ikke led noe overlast» (Grønbech 2010: 10, 14). Deres evne til å vise nestekjærlighet og omsorg fungerte som en målestokk for annerkjennelse, på samme måte som arbeidet de utførte. Dermed fungerer både arbeid og omsorg som æresbegreper for kvinnene.

Kvinnens arbeid og ansvarsområde inngår slik sett som en del av det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret, men er også med på å konstruere kystkvinnenes kjønnsidentitet. På lik linje kan omsorgen for naturen og samhandlingen med den, knyttes til en kronotopisk identitet. Fredrik Tygstrup forklarer begrepet ut ifra Bakhtins kronotopbegrep, hvor den kronotopiske identiteten «er ei positiv oppjustering av romdimensjonen i identitetsskapelsen. Mennesket orienterer seg ikke bare i forhold til ei fortid mot ei fremtid, men også i forhold til det rommet mennesket befinner seg i. Den kronotopiske identiteten blir til gjennom ei utveksling mellom jeget og omgivelsene hvor ulike *ting* og *situasjoner* blir elementer for selvforståelsen» (Johansen 2002: 85). Jeg vil som tidligere nevnt ikke foreta en analyse av det nordnorske stedet, men det vil likevel komme opp som en del av analysen, da det er forankret i de nordnorske kystkvinnenes identitet.

I de to første analysekapitlene vil jeg ta for meg en analyse av de tradisjonelle kystkvinnene som inngår i fiskerbondesamfunnet som beskrives i *De usynlige* og *Kjærestebåten*. I det siste analysekapitlet vil jeg med *Huset med den blinde glassveranda* ta for meg utviklingen av primærnæringshusholdet og de forandringene som skjer med kystkvinnenes liv.

3 Analyse av *De Usynlige*

Roy Jacobsens roman *De usynlige* er en fortelling som tar oss med omlag hundre år tilbake i tid. Fortellingen skildrer livet til familien Barrøy, bosatt på den fiktive øya med samme navn, midt ute i havgapet på Helgelandskysten.⁴ I romanen blir vi kjent med fiskerbonden Hans Barrøy og hans gamle far Martin, hans søster Barbro og hennes sønn Lars, kona Maria og datteren Ingrid. Handlingen strekker seg over omtrent femten år og gjenspeiler hvordan liv og levekår virkelig var for en fiskerfamilie, malt mellom kreftene himmel og hav, på tidlig 1900-tallet.

Før jeg tar for meg analysen av kystkvinnemotivet og kystkvinnenes relasjoner, vil jeg først se på noen generelle narratologiske trekk ved romanen. Dette fordi samtlige av de narratologiske trekkene i romanen henger sammen med kystkvinnemotivet. Eksempelvis vil det være nødvendig å se på kystkvinnens relasjon til stedet, før jeg tar for meg en videre analyse av kystkvinnen. Selv om vi følger livet til familien på øya og vi får innblikk i livet til kystkvinnene Barbro, Maria og Ingrid, vil jeg begrense meg til en analyse av Ingrid som kystkvinne og se på de andre karakterene i forhold til henne. Dette fordi vi følger Ingrid som barn, hennes oppvekst og dannelse som kystkvinne, til hun står igjen som enearving og husbonde av Barrøy. I samtiden var det ikke vanlig at døtre arvet gården. Dette peker tilbake på forfatterens prosjekt om å synliggjøre kystkvinnene, ved å snu om på samfunnets kjønnsroller og la kystkvinnen tre frem i et patriarkalsk samfunnssystem. Dermed vil det være ekstra interessant å se nærmere på Ingrid som kystkvinne, da hun inngår i et overordnet prosjekt om å synliggjøre kystkvinnenes rolle. Videre i denne analysen vil jeg derfor se på hvordan romanen tar for seg Ingrids dannelse som kystkvinne før jeg til slutt ser nærmere på Ingrids relasjoner til faren, moren, tanten og søskenbarnet.

3.1 Generell analyse

3.1.1 Romanens form, struktur og miljø

Romanen er bygd opp som en kronologisk fortelling inndelt i 53 korte kapitler. Fortelleren er allvitende og historien fortelles i presens. Fortelleren blir synliggjort gjennom kommentarer

---

⁴ Det står ikke eksplisitt hvor vi befinner oss i romanen, men replikkene i romanen og forfatterens eget utsagn er med på å kartlegge den fiktive øya som et sted langs Helgelandskysten. Roy Jacobsen kommenterer dette selv i et intervju i bokprogrammet til NRK: <https://tv.nrk.no/serie/bokprogrammet/2013/MKTF01001313/avspiller>. Denne linken var tilgjengelig i april 2019. Etter en kontrollsjekk september 2019, var innholdet ikke lenger tilgjengelig på NRK sine sider.

som viser avstand i tid: «Og der ligger søylen den dag i dag, hundre år senere, en hvit valse mot havet. Det kan se ut som noen har glemt den, det kan se ut som om den en gang hadde en funksjon, som om den en gang hadde en funksjon, som om den var uunnværlig» (Jacobsen 2013: 20).⁵ Og: «der skal den henge i en mannsalder før den oppdages[...]» (59).

Fortellerkommentarene gir oss følelsen av at det faktisk har hendt for hundre år siden, og bygger opp vår følelse av at historien er autentisk. Handlingen i romanen er ofte scenisk framstilt, der fortelleren gjengir replikker og dialoger direkte og skildrer hendelser i detalj. Dette er med på å gjøre fortellingen mer levende og de detaljerte skildringene underbygger den autentiske følelsen i fortellingen. Synsvinkelen i romanen varierer, og kan bevege seg fra den ene karakteren til den andre. Eksempelvis følger vi prestens observasjon av øya og øyboerne i første kapittel:

Tanken er heldigvis mer foruroligende enn truende, en metafysikk fra havet der alle avstander lyver, og han er på nippet til å spore av igjen, men der kommer familien, den gamle nå med topplua på hodet, den høyreiste Maria rett bak ham og den robuste Barbro, som presten i sin tid ikke klarte å konfirmere, av forskjellige og ganske uklare årsaker, Guds tause barn på en holme i havet, som altså viser seg å være en juvel (8).

I neste kapittel beveger vi oss bort i fra presten, og får et innblikk i synsvinkelen til Hans: «Han stanser og ser sola i nordvest, den er blitt matt og ullen og blir snart en måne, det går mot natt, og han lurar på om han skal reparere ljåen med det samme eller få seg et par timers søvn[...]» (15). Ved å veksle mellom synsvinklene i romanen får vi innblikk i flere personers liv, en oversikt over hvem de er og hva livet på øya betyr for dem. Slik får vi et innblikk i øyboernes identitet, både som individer og som en kollektiv gruppe. Dette er viktig å ha i mente når jeg skal se nærmere på Ingrid som kystkvinne, hennes forhold til øya og hennes relasjoner til de andre i familien.

Et annet element ved øyboernes identitet ligger i språket. Romanen er hovedsakelig skrevet på et normert språk, men replikkene og dialogene skiller seg fra dette, ved å bruke dialekt som ligner den dialekten vi finner langs Helgelandskysten: «Kain du sei me, kor lite det e, main kain knapt sjå husan» (6), «Ha Dogger med klea?» (156) og «Næ, mor, no trur æ

---

⁵ Alle sitat fra Jacobsen er fra samme utgave, dermed vil jeg kun sitere med sidetallet som sitatet er hentet fra i videre analyse av romanen.

vi fløtt' nordover, her e jo'kje varan's» (37).⁶ Dialekten er med på å gi karakterene identitet samtidig som den bidrar til at historien virker mer autentisk og realistisk. Dialektbruken utgjør dermed en virkelighetseffekt som bygger opp fortellingens troverdighet samtidig som den autentifiserer stedet. Romanen er full av slike virkelighetseffekter gjennom detaljerte skildringer av ulike arbeidsmetoder, redskaper, dyreliv, vær og klima. Der skildringer av naturen viser til det særegne ved stedet, viser skildringene av arbeidsmetoder og redskaper til hvordan de levde langs kysten på tidlig 1900-tallet:

Når været på forsommeren er så dårlig at det ikke går an å gjøre noe utendørs, setter Barbro og Maria seg ned med dunharpa og harpesnabben og renser dun [...] Når de skal selge den, stapper de den i lerretssekker og fester en lapp i en tråd som de knyter igjen sekken med. På den står det hvilket år duna er samlet i, navnet på øya og i kilo. En kilo dun er uhorvelig stor og uhyre lett (46).

3.1.2 Det nordnorske stedet

Jeg har allerede nevnt at det meste av handlingen utspiller seg på den fiktive øya Barrøy en plass på Helgelandskysten. Selv om øya er fiktiv, nevnes flere steder som faktisk eksisterer. For eksempel reiser Hans med broren på Lofotfiske, Maria planlegger en tur til Mo i Rana og moren til barna Ingrid passer blir senere innlagt på psykiatrisk avdeling i Bodø. Den fiktive øya plassert i et virkelig landskap er også med på å autentifisere stedet, samtidig som det kan være hvor som helst langs den nordnorske kysten. Dette fordi skildringene som gis av natur, værforhold og klima gjenspeiler det særegne ved kysten i Nord-Norge.

Barrøyfamilien bor på et fattig fiske- og gårdsbruk og er avhengige av å jobbe hardt for å klare seg. Været er ofte en viktig faktor, der tørke på sommeren kan ødelegge slåttonna og uvær kan rive ned hus. Naturens krefter er ikke til å spøke med, og enhver fiskerbonde vet å respektere den da det er nok av mennesker som er blitt borte på havet. Samtidig er «fiskens vandring i havet bestemmende for dagsordenen og prioriteringen av gjøremål» (Grønbech 2010: 114). Dette betyr at naturen og årstidene er avgjørende for når de ulike

---

⁶ I intervjuet av Roy Jacobsen på NRK, sier han selv at vi i romanuniverset befinner oss i nærheten av Dønna på Helgelandskysten. Jeg skal ikke foreta en nærlesning av hver replikk i romanen for å fastslå nøyaktig hvor dialekten kommer fra (om det er nordlandsk, sørvest-, midt- eller nord-helgelandsk), da replikkene i romanen er få og dialektene langs Helgelandskysten er mange. Likevel kan vi se at vi befinner oss i Dønnaområdet (midt-helgelandsk), ved at bruk av apokope ofte forekommer i slutten av verb, «fløtt», og lenisering ved bruken av «dogger» i stedet for «dåkk/dåkker». Altså, innslag av «b-d-g» i stedet for «p-t-k» som vanligvis forekommer rundt Vefsn og ut mot kysten. Samtidig ser vi bruk av «no» i stedet for «nu». Disse innslagene er med på å gi oss en pekepinn på hvor vi befinner oss i (dialekt)landskapet. Jahr, Ernst Håkon og Olav Skare (red.) (1996): *Nordnorske dialekter*. Novus: Oslo. S. 20-46.

arbeidsoppgavene kan gjøres eller ikke gjøres. Dermed lever karakterene et liv i takt med naturen og stedets rytme. Livet på øya gir dem på den ene siden arbeidsmessig frihet og kontroll over egen hverdag. De er ikke avhengige av andre, da de for det meste er selvforsynt på naturens ressurser. De lever av det de dyrker og sår fra naturen, og får inntekter gjennom fiske for å dekke øvrige behov. Dermed er de ikke økonomisk avhengige av å skaffe seg annet arbeid. De er sin egen sjef og de får frihet gjennom livsstilen, i motsetning til andre mennesker som må jobbe for andre for å skaffe seg lønn til mat og klær. På den andre siden er Barrøyfamilien avhengige av naturen for å overleve. Dette medfører en form for innordning og tvungen tilpasning, der hardt arbeid kreves for å overleve. Arbeidet og de praktiske ferdighetene er med på å binde mennesket og stedet sammen. Dermed blir karakterene også nært knyttet til naturen gjennom det arbeidet de utfører. Slik blir arbeidet i romanen ikke bare en virkelighetseffekt gjennom detaljerte skildringer, men også en del av karakterenes identitet. Det er ikke bare arbeidet som blir styrt av naturen og været på øya. Som en del av en organisk helhet, er også været med på å spille inn på de ulike sinnsstemningene til karakterene. Eksempelvis fylles de av alvor når den første vinterstormen begynner og det eneste de kan gjøre er å vente til den passerer, slik at de får se hvilke ødeleggelser den etterlater:

De voksnes ansikter er skåret i stein. De hvisker og skuler og gjør forsøk på å le, gjennomskuer sitt eget teater og blir alvorlige igjen, for vel har husene på Barrøy stått til nå, men det er ikke bevis på noe annet enn gårdagen, og en gang sto det hus i Karvika, det gjør det ikke lenger. Særlig er det ille å se faren. Hadde ikke Ingrid visst bedre, kunne hun ha trodd at han var redd, og det er han aldri. En øyboer er ikke redd, da kan han ikke bo her, men må ta hus og pakk og flytte og bli som alle andre i en skog og en dal, det er katastrofe, en øyboer er mørk til sinns, ikke stiv av skrekk, men av alvor (53).

Forholdet mellom mennesket og naturen og de situasjonene som oppstår i møtet mellom dem, blir en del av karakterenes selvforståelse. Stedet opptrer på denne måten som en del av identiteten deres, den kronotopiske identiteten. Dermed er stedet, den nordnorske kysten, sentral både for handlingen og for kystkvinnemotivet. Videre i dette kapittelet vil jeg se nærmere på kystkvinnens relasjon til stedet gjennom en analyse av kystkvinnen Ingrid.

3.2 Dannelsen av kystkvinnen Ingrid

Allerede i begynnelsen av romanen presenteres et sett av forventinger knyttet til Ingrids framtid: «Han blir stående og beholde det lille underverket, og tenker at snart skal den bli en hardt arbeidende kvinnehånd, en senete, jordfarget og trælet hånd, en manns hånd, det treverket alle hender før eller siden blir forvandlet til her ute» (7). Det er presten som ser på den tre år gamle Ingrid og forutser hennes skjebne, en skjebne som er lik så mange andre kvinneskjebner innenfor fiskerbondesamfunnene. Hvis man ser nærmere på prestens utsagn, sier han at kvinnehendene former seg som mannshender gjennom arbeidet, at kvinnen blir en mann ved å arbeide like hardt som ham. Til tross for at kvinnene arbeider like hardt som mennene og på sett og vis er likeverdige, inngår de i en samtid med sterk patriarkalsk struktur hvor mannen er forsørgeren og sjefen for familien, mens kvinnen skal ta seg av hus, gård og barn. Sammenlikningen mellom kjønnene fremstår dermed som ironisk for samtidens familieideologi. Dermed blir dette et interessant retorisk grep som også fremstår som en pekepinn på Ingrids utvikling og hennes overtakelse av mannens tradisjonelle posisjon i slutten av romanen.

Allerede som barn blir Ingrid opplært i rollen som kystkvinne, akkurat som moren og alle kvinnene før henne igjen. Livet på øya består av arbeid, og det er fruktene av dette arbeidet som skaffer dem de midlene de trenger for å leve. Det er få mennesker på øya og arbeidet må følge naturens syklus, derfor er de avhengige av at alle hjelper til. Dermed blir barna nødt å være med allerede som spedbarn, mens de voksne arbeider: «De skjærer torv. Det skal gjøres mellom onnene, i juni, så tørken blir lang [...] de andre ligger på kne i myra. Også Barbro. Ungen hennes sover på et sauskinn i graset ved siden av» (95). Arbeid er en sentral del av livet på øya og Ingrid lærer opp til å gjøre nytte for seg. Som en del av fiskerbondesamfunnet og livet på en øy, må hun lære både om jordbruk og det havet har å by på: «faren nevner at hun begynner å bli for stor til å ligge der som et lik på et saueskinn istedenfor å gjøre nytte for seg, ro eller holde i et snøre, så de kan få med seg en fisk eller to [...] han viser henne, de gjør det sammen, hun ler, et halvstikk rundt en bolt» (12). Når fisken er fanget, vil faren at hun skal ta ut innvollene: «– De e gørråt. – Kor ha du lært det? – A ho mamma. – Ho mamma e no fin på det» (14). Det hele ender med at hun rensker fisken til tross for at hun synes det er ekkelt. Samtalen mellom dem avslører at foreldrene har ulike tanker hva angår Ingrids oppdragelse. Dette kommer også frem senere i romanen ved at det oppstår en krangel mellom moren og faren, da faren tar med Ingrid ut i en farlig storm for å se på havet, slik at hun lærer å ikke frykte det. Farens lærdommer oppfattes som uvanlige for et jentebarn og han rettfærdiggjør de ved at hun er hans eneste barn:

Han skriker at hun skal kjenne med kroppen at øya ikke rikker seg, selv om den dirrer og både himmel og hav er i omkalfatring, en øy går aldri under, selv om den skjelver, den er urokkelig og evig, *låst* fast i selve kloden. Ja, det er nærmest en religiøs erkjennelse han vil dele ved dattera i dette øyeblikk, siden han ikke har en sønn og blir mer og mer sikker for hver dag som går på at han heller aldri kommer til å få en, at han må avfinne seg med en datter, og lære henne det grunnleggende prinsipp at en øy går aldri under, aldri (54, 55).

Hans Barrøy oppdrar datteren og lærer henne opp innad flere felter som betraktes som mannfolkarbeid og unødvendig for jenter å lære. Dermed blir Ingrid satt i en særegen posisjon, der hun har friere tøyler og får lov til å gjøre mer enn andre kvinner: «Barbro har lyst til å hjelpe broren med stampene, men vet at de ikke vil ha kvinnfolk i et havgående fartøy [...] Ingrid fikk komme ombord selv om hun var kvinnfolk» (65, 91). Til tross for dette kan hun fortsatt ikke reise på Lofotfiske som en mann, og må fortsatt lære seg de arbeidsoppgavene som kvinnene tradisjonelt tok seg av. Sitatet antyder at faren forsøker å gi Ingrid eierskap og en tilhørighetsfølelse til øya. Han forsøker å oppdra datteren som framtidig arving og hovedansvarlig for familien og øya. Det er vanligvis sønnene som arver gården, tar over ansvaret for driften og trer fram som familiens overhode, mens kvinnene som oftest stifter sin egen familie og flytter til ektemannens gård. Hans Barrøy har ingen sønner, og bryter dermed tradisjonen ved å lære opp Ingrid i det som trengs for å ta over ansvaret. Farens lærdom om øya og livet der, blir en del av Ingrids identitet. Når moren truer med å forlate øya, begynner Ingrid å gråte. Ikke fordi hun er redd stormen eller fordi foreldrene krangler, men fordi hun skjønner «at en øy er noe man kan forlate» (55). Dette kan oppfattes som at Ingrid allerede som barn har en annen forståelse og tilhørighetsfølelse enn moren. Moren er fra en annen øy og har allerede forlatt den for å bosette seg på Barrøy. Det er dette som er forventet av kvinnene i samtiden. Truslene om å forlate indikerer at hun ikke besitter de samme følelsene for stedet som Ingrid og faren, at stedet ikke inngår som en del henne og hennes identitet. Faren derimot, er født og oppvokst på øya, han drar ofte på Lofotfiske, men kommer alltid hjem igjen. Dette medfører at han har en annen tilhørighetsfølelse enn moren. Han er født her og han skal dø her. Han er en del av øya. Ingrid er tydelig påvirket av faren gjennom hans unike oppdragelse, ved at hun selv aldri kunne forlate øya. Det er her hun er født, det er her hun skal leve og det er hun skal bo. Ingrids forhold til stedet, at det er en del av henne og hun er en del av det, peker på at hun engang skal arve stedet og tre frem som eier

av det. Kontrasten mellom foreldrenes forhold til stedet forsterker på denne måten kjønnsrollene i samtiden, så vel som forfatterens prosjekt om å synliggjøre kystkvinnene ved å plassere Ingrid i mannens posisjon.

En av farens lærdommer er at hun ikke skal frykte havet. Senere lærer hun av egen erfaring, at havet likevel er noe hun må respektere, da hun blir overrasket av uvær mens hun og søskenbarnet Lars er på rotur: «Ingrid ror og er varm og har røde virvler på synet, skjelver i armene og brenner i ryggen, hun ror og venter med hver trevl på det endelige vindkastet, tegnet på at det ikke går, for det kan ikke gå, det er for langt, havet for grovt og vinden øker, det går hvitt rundt dem, og hun vet de er fortaapt idet et støt går gjennom færingen [...]» (140). Denne lærdommen er hard, men viktig. Man kan ikke bare gjøre som man vil. Man må kunne lese tegnene naturen og havet gir, slik at man ikke blir overrasket av uvær. Det gikk heldigvis bra med Ingrid og Lars, men det kunne gått veldig galt. Livet på en øy er ikke noe å tulle med, ofte handler det om liv eller død. Dette er kunnskap som er viktig for en som bor langs kysten og lever av den.

Erfaringene og farens allsidige oppdragelse gir Ingrid en forbindelse til øya samtidig som det er med på å hjelpe henne i driften av gården når hun selv tar over som styrer av øya i en altfor ung alder. Til tross for farens egen opplæring, læres hun også opp av moren og er deltagende i arbeidsoppgaver på gården som regnes som tradisjonelt kvinnearbeid. Eksempelvis lærer hun allerede som fireåring hvordan man renser dun fra ærfuglen:

[...] fra den sommeren Ingrid fyller fire må hun være med og hjelpe mora. Ingrid elsker dun, først vil hun bare leke med den og roter alt til på den vesle benken de sitter ved. Men så oppdager hun at hvis man holder en ball med urensset dun i den ene hånda og en ball med rensset dun i den andre, så kan man ikke leve med tanken på ikke å rense også den urensede, den er så forferdelig med all kvist og gras og bitte små skjell at det ikke er mulig å leve med den uten å dø. Det er mora som har lært henne dette, ved å be henne sitte stille med lukkede øyne og kjenne forsiktig på disse to never dun, én rensset og én urensset (46).

Slik blir Ingrid opplært i allslags arbeid som har med gårdsdrift og bestyring av øya å gjøre. Hun vokser opp til å kunne det meste: «Ingrid kan så godt som alt. Hun kan rense dun, greie garn, egne line, flekke fisk – mannfolkarbeid -, sperre fisk- til nød kvinnfolkarbeid -, samle måsegg, plukke bær og ta opp potet, merkelig nok både mannfolk- og kvinnfolkarbeid [...] hun er havets datter» (137). Ved å lære både mannfolkarbeid og kvinnfolkarbeid blir Ingrid

mer skikket til å ta over styringen av gården, bedre enn både moren og faren. Dette fordi hun får et innblikk i alle aspektene ved kombinasjonsdriften som fiskerbondede. De lever ikke i overflod og det krever hardt arbeid for å få endene til å møtes. Dermed består det meste av hverdagen av arbeid. De er en liten familie som lever sammen og dermed også arbeider sammen.

Kombinasjonsdriften krever at alle gjør sin del. Dermed blir arbeidet på øya noe mer enn de midlene de trenger for å overleve. Hele familien står sammen og skjærer torv, setter poteter eller jobber med slåttonna: «I de påfølgende dagene går de langs strendene i sør, Hans Barrøy med en høygaffel, Martin med en båtshake og de andre med hver sin rake» (56). Ved å stå sammen i arbeidet skaper de en samhørighetsfølelse, der hele familien samarbeider mot et felles mål. Både Maria og Barbro arbeider sammen om å koke syltetøy, lage middag og renske dun. Det er en livsstil, der samklangen mellom menneskene, øya og arbeidet også skaper en sterk tilhørighetsfølelse til stedet og menneskene der. Det er disse relasjonene til stedet, oppdragelsen og menneskene på øya som er med på å forme Ingrid som kystkvinne.

Det er først når Ingrid forlater øya at vi får et innblikk i hvor sterk denne samhørighet og tilhørighetsfølelsen er for henne. Når Ingrid først reiser for å gå på skole vantrives hun og får sterk hjemlengsel: «livet er et helvete, *det* lærer hun i hvert fall, så hun slutter å le og begynner å gråte isteden. Hver natt [...] Hun står opp og løper halvnaken ut i regnet og rundt huset, ned mot havna og opp igjen og mot stranda der de lærte å svømme. Uten å støte på et menneske» (107). Det er ikke uvanlig for et barn å lengte hjem og hjemlengselen gir seg etterhvert, for hun kommer alltid hjem igjen når skolen er over. Etter konfirmasjonsalderen blir det annerledes. Som de fleste andre piker fantasierer Ingrid om et annet liv og den store kjærligheten. Livet på øya blir enfoldig for henne med det samme arbeidet og de samme menneskene:

Ikke at hun lengter bort, hun lengter etter en annerledes Barrøy, eller hun vil ta øya med seg ut i verden og fylle den med alt den mangler, og det er ikke lite, så sprengfull er hun av et eller annet at det er et slit å hente torv og gå i fjøset og potetkjelleren og trekke garn med Barbro og gjøre opp fisk [...] hun har ingen å elske her ute, Barrøy er ikke til å kjenne igjen med sin monotone lyd av vann og vind (173).

Lengselen bort, kan på den ene siden ses på som en naturlig del av en ungpikes fantasi. På den andre siden kan lengselen bort også ses på som en påvirkning av samfunnets tradisjonelle kvinnerolle og sin morens oppdragelse, da det å dra bort for å tjene ofte er det en kvinne er

ment til å gjøre. Dermed kan man se at Ingrid ikke bare påvirkes av farens oppdragelse, men også morens og samfunnets tradisjonelle konvensjoner. Ingrid vil gjøre det samme som alle andre ungpiker på hennes alder gjør.

Hennes lengsel bort fra øya går i oppfyllelse når hun til slutt får tjeneste som barnepike hos en rikmannsfamilie i bygda. Hun liker ansvaret som følger med den nye arbeidssituasjonen og føler seg voksen, likevel når ikke fantasien opp til forventningene hennes: «alt dette var jo den ene lille skuffelsen etter den andre i et rikt hus der det ikke skulle være nødvendig at noe som helst ikke var i samsvar med Ingrids forventninger» (179). Hun får ingen venninner og møter ingen kjekke menn. Som kontrast til hennes egen familie, er familien Tommesen som hun tjener hos, fjerne for både henne og hverandre: «i likhet med sønnen, som han aldri snakket med, det var et hus der foreldre og barn levde i hver sin verden» (176). Hun vet hvem menneskene i bygda er, smiler og prøver å oppnå kontakt, men kommer ikke tett innpå noen av dem. De er som fremmede. Arbeidet utføres i ensomhet og hun savner samhørigheten som hun er vant til på øya: «Fra vinduet sitt hadde Ingrid utsikt over havet og øyene. Barrøy var mørkere enn de andre, kanskje på grunn av mer gras enn klipper og svaberg. Hun så den hver kveld, sa godnatt, og så den igjen om morgenen» (182).

Etter tre måneder i arbeid for familien Tommesen kommer det et bud om at faren til barna hadde tatt dampbåten til byen og ikke returnert. Dagene går, moren går trøstesløst fram og tilbake på gulvet. Til slutt pakker også hun sakene sine sammen og drar, mens Ingrid står igjen med barna hennes: «det var hun som satt her med to unger som ikke var hennes» (181). Fru Tommesens reise oppstår som en kontrast til Marias trussel om å forlate. Situasjonen blir for vanskelig for henne og hun etterlater barna. Ingrid skjønner ikke helt hva som foregår og fortsetter som før, mens hun venter på at foreldrene til barna skal komme tilbake. Men de kommer ikke tilbake, og tjenerne slutter etter hvert å komme når de skjønner at mulighetene for lønn er borte: «Ingeborg kom for å vaske, skjønte tydeligvis hva som hadde skjedd og mumlet ja, nå gikk det den veien det gikk, denne konkursen som alle hadde ventet på [...] Ingrid ante ikke hva en konkurs var» (181). Ingrid sitter igjen med to barn hun ikke vet hva hun skal gjøre med. Hun forsøker nytteløst å få hjelp av bygda, men ingen er villige til å hjelpe rikmannsbarn: «Hva skulle de skulende blikkene bety? [...] ingen stanset og ingen spurte [...]» (183). Til slutt ser hun seg nødt til å ta barna med seg hjem til Barrøy, i bygda er det ingen hjelp å få. Det er først når Hans Barrøy reiser tilbake til bygda for å forhøre seg om ungene som datteren har tatt med seg hjem, at vi får et innblikk i situasjonen: «Også Johannes Malmberget hadde hørt om ungene, og Ingrids brev, men unnskyldte bygdefolket med at de var ridd av samme syn som alle andre, på de rike, for livet er et helvete. Mye tydet dessuten

på at unge Tommesen har tatt livet av seg [...] Og kona befinner seg på et asyl i Bodø» (193). Familien til barna er borte og det er ingen i bygda som er villige til å ta seg av dem. På Barrøy er barna allerede blitt en del av hverdagen og alle har slått seg til ro med den nye livssituasjonen. Siden ingen vet hva de skal gjøre med barna og ingen vil ta ansvaret for dem, blir de værende der de er. Slik blir også barna en del av livet på Barrøy. Det er ingen andre som bryr seg om barna til de rike, verken bygdefolk eller samfunn. Når fru Tommesen forlater barna, skildres hun ikke videre negativt, da det finnes få valg for en kvinne i hennes situasjon hvor mannen har forlatt henne. Situasjonen er bare slik den er, og menneskene i romanen godtar den. Det som skildres negativt er det kollektive samholdet i samfunnet, hvor de ikke hjelper barna eller Ingrid, fordi de er sjalu eller sint på samfunnets klasseforskjeller. Den samhörigheten og nestekjærligheten familien Barrøy viser barna oppstår som kontraster til den avgrensingen og avstanden bygdefolket viste. For Ingrid blir bygdefolkets kalde skulder en oppsummering på skuffelsen og fremmedfølelsen hun opplevde i bygda. Hjemme blir hun tatt imot og tatt vare på av familien. Hjemkomsten blir dermed en lettelse og «Ingrid kjente denne kraften som bare en fugl kan forstå der den sitter på et høydedrag med utslåtte vinger og kan la vinden gjøre resten» (186). Hun lengter aldri bort igjen, men slår seg til ro at det er her hun hører til, på en øy som aldri går under, aldri. Kontrasten mellom bygda og øya viser henne det verdifulle med livet på øya og det er først etter å ha opplevd denne kontrasten, at hun virkelig kan sette pris på dette livet. Det er her hun skal bli og det er her hun hører til.

Arbeidet, samhörigheten, tilhörigheten og stedet inngår dermed i en organisk helhet, der menneskene samsvarer med naturen rundt dem. Alle disse faktorene inngår i Ingrids dannelse som kystkvinne, der omgivelsene opptrer som betingelser for Ingrids selvforståelse og dermed også hennes eksistens. Prestens forventninger og forutanelse om hvordan livet til Ingrid ville utfolde seg i begynnelsen av romanen oppfylles, og viser til et livsmønster som allerede er bestemt. Valgene er få i armodlige kår, og alt de foretar seg er fullt og helt et produkt av omgivelsene deres. Selv om Ingrid på sett og vis blir tvunget til å flytte hjem til øya, skildres ikke dette negativt, men heller som en redning for henne. Kontrastene mellom bygd og øy viser at øya representerer bedre verdier enn de verdiene Ingrid fant i bygda. Til tross for øyas isolerte tilværelse ytterst i havgapet, er samhörigheten mellom menneskene der, bedre enn den du finner blant bygdefolket. Slik blir Ingrids identitet formet av landskapet, været, virksomheten og kulturen som preger et lukket fellesskap langs den nordnorske kysten, der alle er avhengige av hverandre for å overleve. Ingrid blir på denne måten definert ut ifra og i forhold til både stedet og de menneskelige relasjonene på stedet. Jeg har nå sett på hvordan stedet og arbeidet på stedet blir en viktig del av Ingrids dannelse og oppbyggingen

av Ingrid som kystkvinne. Det er hos familien hun lærer de gode verdiene om samhørighet, nestekjærlighet og tilhørighet. Derfor vil jeg se nærmere på hvordan Ingrids forhold til familien er med på å forme henne som kystkvinne og hvordan relasjonene påvirker kystkvinnemotivet.

3.3 Ingrids relasjoner til menneskene rundt seg

3.3.1 Far og Datter

«Presten Johannes Malmberget blir rodd ut til øya og tatt imot av fiskarbonden Hans Barrøy, øyas rettmessige eier og overhode for dens eneste familie. Han står i støa som forfedrene har lagt opp av fjærestein [...]» (5). Dette er den skildringen som gis av Hans Barrøy i begynnelsen av romanen. Etter hvert som fortellingen utspilles, blir vi kjent med en arbeidsom familiefar som sliter med å få endene til å møtes. Livet på øya er en kamp mot naturen, samtidig som de er avhengige av det både havet og jorda har å by på. Det vil si at de utnytter naturressursene og skaper seg en næring som de kan leve av. Livet som fiskerbonde er mer en livsstil enn en jobb, men krever likevel hardt arbeid, der man må samarbeide med naturen hvis man vil dra nytte av dens ressurser. Dagene til en fiskerbonde er lange og består av arbeid som aldri tar slutt: «Han stanser og ser sola i nordvest, den er blitt matt og ullen og blir snart en måne, det går mot natt, og han lurar på om han skal reparere ljaen med det samme eller få seg noen timers søvn [...]» (15).

Samfunnet i samtiden hadde klare kjønnsroller. Fiskerbondesamfunnet skilte seg fra de tradisjonelle kjønnsrolleinndelingene, fordi de var avhengige av hverandre i kombinasjonsdriften. Likevel var det klart at mannen dro ut på Lofotfiske og fikk inn de nødvendige midlene som de tjente der, mens kvinnene tok seg av dyrene og den gjenværende familien på øya. Mens mannen er borte, tar kona over ansvaret av driften. Når mannen kommer hjem igjen, tar han igjen over ansvaret og trer igjen fram som familiens overhode. Dette ser vi også i forholdet til Hans og Maria. Hans drar på Lofotfiske, mens Maria blir igjen på øya. Mens Hans er borte er det Maria som trer inn som øyas overhode og når Hans kommer tilbake, tar han over som øyas rettmessige eier og overhode.

Lofotfiske er på den ene siden livsnødvendig fordi det er der de kan hente inn penger utenom de ressursene de har på øya. På den andre siden medfører det også en tid med bekymring for de etterlatte når mannen drar, da fiske er farlig arbeid: «Lofoten er i tillegg et sted man ikke nødvendigvis vender helskinnet hjem fra, det er lotteriet med døden, der over to hundre mann går ned hver vinter [...]» (66). Til tross for farene naturen og arbeidet

medfører, er det en del av livet på øya og de er avhengige av å kunne gjøre dette arbeidet for at de skal overleve og fortsette å leve dette livet på øya. For Hans, blir livet på øya vanskelig etter å ha levd flere måneder med farene og det harde arbeidet som følger med Lofotfiske vanskelig. Det er ikke bare bare å vende tilbake å oppta den gamle rytmen og levemåten på øya: «så kommer han da endelig hjem igjen i egen magre person, tre år eldre og halvgal i blikket av både virketrang og døsighet, som om han ikke kan bestemme seg for han med én gang skal bygge denne kaia de mangler eller simpelthen gå å legge seg, for godt» (67). Likevel er det en lang liste med arbeid som må utføres, og det nytter ikke å gjemme seg fra den, uansett hvor sliten man er. Dagene etter Lofotfiske medfører også en rastløshet i ham der han på den ene siden slår seg til ro og på den andre siden lengter ut igjen: «Motsetning mellom hav og jord har alltid vært der, i form av en uro og en dragning: Når han er på havet, lengter han hjem, og har han fingrene i jorda, tar han seg stadig i å stirre utover mot fisken og dypet» (165). På denne måten viser han stort pågangsmot, utholdenhet og standhaftighet. Han er en mann som virkelig står på. Det er slik livet er ute på øya. Ingrid har de samme verdiene. Når faren dør, trer Ingrid frem og gjør det som må gjøres. Uansett hvor tungt og vanskelig det er.

Hans oppdrar Ingrid som arvtaker og lar henne utfolde seg utenfor de tradisjonelle rammene samfunnsnormene gir. Den uvanlige oppdragelsen av datteren, en oppdragelse forut sin tid, er en refleksjon av Hans sine egne framtidsrettede tanker og ideer. Slik skildres han ikke bare som hardtarbeidende, men også som framtidsrettet i arbeid og ideer. Dette ser vi blant annet ved at han bryter tradisjonen på øya og bygger stoler til kvinnene på kjøkkenet, der det tidligere ikke hadde noen:

Da Barbro vokste opp på Barrøy hadde ikke jentene stol. De sto ved bordet og spiste. Av kvinnene i huset var det bare mora, Kaja, som satt, og det begynte hun med først etter hun fikk sin andre sønn [...] En epoke var over [...] Det er heller ikke godt å si om det var Barbros krav eller en idé Hans hadde med seg fra Lofoten som førte til at kvinnene også fikk sitte (121).

Til tross for at kvinnens posisjon på øya endrer seg mer og mer, er det likevel enkelte tradisjoner som fortsetter som før og grenser man ikke trosser. Dette ser vi ved at selv om Ingrid lærer flere arbeidsoppgaver som regnes som mannsarbeid, så får hun som kvinne, fremdeles ikke lov å reise på Lofotfiske.

Hans Barrøy er mann med mange visjoner og ambisjoner for øya: «Hans Barrøy hadde tre drømmer; han drømte om et motorisert fartøy, om en større øy og et annet liv [...] Hans har jo ikke bare villet bebo, men også bygge Barrøy, slik enhver arving vil etterlate seg mer enn han overtar [...]» (238, 232). Han er også en driftig mann som får tingene gjort. Hver gang han kommer hjem fra Lofotfiske begynner han på et nytt prosjekt, enten han bygger kai, nytt naust eller legger inn vann til huset:

Stolpene drives ned i vika innenfor. Det er begynnelsen på et altfor stort naust, som skal stå på påler, slik at man kan gå inn fra landsida på noe som ligner en flat låvebro, og ha en stor dør i vestveggen, et framspring og en trapp ned i fjæra som småbåtene kan legge til ved på flo sjø. Men dette er bare halvparten av drømmen, så vidt den gamle kan se, som om sønnen hans ikke har nerver til å gå for den hele, eller penger, som vanlig? (70)

Hans eneste problem er at ambisjonene, visjonene og drømmene han har for øya koster penger. Dette medfører at de pengene han får inn gjennom Lofotfiske ofte forsvinner like raskt som han får dem. Pengeforbruket hans kommenteres flere ganger i løpet av romanen av faren og det fører til uenighet mellom Hans og Maria. Dette ser vi eksempelvis i sitatet ovenfor, eller når Hans kommer hjem med masse nytt verktøy fra Lofoten: «– Det deran va no kostbart?» (98) Selve problemet med Hans sitt pengeforbruk kommer fram når Hans og Marias krangler: «Maria kom og telte over og regnet seg til hva det kostet, men sa ikke noe, på den måten hun alltid unnlot å si noe. Og Hans lot som han ikke hørte» (99). Til tross for uenighetene rundt pengeforbruket, gjør Hans som han vil. Dette viser til kvinnenes underdanige posisjon i samfunnet, da det er ektemannen som tar de endelige avgjørelsene. Det er ikke bestandig han har de pengene som trengs for å oppfylle drømmene om hva øya kan være og bli, og det avsløres at han låner penger for å oppnå drømmen sin: «Det har seg nemlig slik at faren hennes har lånt på eiendommen Barrøy[...]» (228).

Barnet Ingrid har ingen innblikk i hvordan det egentlig står til, og innlemmes i farens drømmerier uten spørsmål. Det er først etter hans død at hun lærer hvordan det egentlig står til og barndommens eventyr erstattes med voksenlivets realitet: «Men det vil si at det Ingrid i hele sitt liv har trodd var en urokkelig klippe i havet, har vært en morken flåte, som faren så vidt har klar å holde flytende» (232). Det er nå farens oppdragelse virkelig trer frem og farens egen nærhet til livet, naturen og stedet overføres til datteren. På denne måten er hun klar til å ta over ansvaret. Foreldrene har på forskjellige vis gitt henne den kunnskapen hun trenger for

å lykkes med å ta over ansvaret for øya og alle som bor på den. Hun vet hva hun og resten av familien må gjøre for at de skal holde seg flytende:

Vi har for mange kyr, sier Ingrid, og for lite land. Og vi trenger en hest. Hun har regnet på det, basert på det faktum at faren var en levende maskin som var i stand til å slå tjue mål med ljà [...] Ingrid er på jakt etter den gylne formelen for driften av Barrøy, forholdet mellom dyr og land og mennesker og hav, en delikat balanse [...] (233, 234).

Hun er et produkt av både sin mor og sin far, en bedre versjon enn dem begge hver for seg. Dette ser vi eksempelvis ved farens store drømmer om en annen større øy. I motsetning til faren har Ingrid en bedre pengeforståelse og vet hvor behovene er størst og hva hun har råd til. Samtidig er hun realistisk i forhold til øyas størrelse og drømmer ikke om noe mer enn det de kan håndtere. Dermed skaper hun seg sine egne visjoner for øya og begynner med det hun faktisk har råd til: «Hun malte vinduene sakte og nøyaktig. Det var det første huset på Barrøy som fikk maling. Og det forvandlet ikke bare huset, men øya [...] den lignet ufattelig rikdom» (242). Slik trer Ingrid også frem som ny rettmessig eier og overhode.

Forholdet mellom far og datter framstår som ekstra nært framfor andre far-datterforhold i samtiden, siden faren ikke får noen sønn og anser henne dermed som sin arvtaker. Når skolevenninnen Nelly kommer på besøk på Barrøy skildres hennes familieforhold som en kontrast til familien på Barrøy: «Nå går hun runden sammen med Nelly, som er her fordi mora hennes besøker slektninger. Faren sies det ikke noe om, heller ikke søsknene» (144). Den samme avstanden mellom far og barn skildres senere hos rikmannsfamilien Tommesen. På denne måten framstår forholdet mellom far og datter, samt alle beboerne på øya som nærmere enn hos andre familier på andre steder. Selv om forholdet mellom dem er preget av oppdragelsen og forsøket på å gi datteren de kunnskapene som trengs, slik at hun kan ta over etter ham, er det også rom for lek mellom far og datter: «– Kor e jeintungen? sier han overdrevent høyt, han vet at Ingrid har sett ham og gjemt seg for at han skal lete etter henne og slenge henne rundt i svære sirkler» (11). Dette peker på at forholdet mellom dem er noe mer og dypere enn oppdragelsen. Dette kommer også frem gjennom farens frykt at Ingrid er like «annerledes» som søsteren Barbro:

– Du ler no a ailt, sier han og tenker at hun vet forskjell på lek og alvor, at hun sjelden gråter, ikke trasser eller låser seg fast, aldri er syk og at hun lærer det hun skal, denne uroen som han må kvitte seg med [...] denne latteren. Og uroen hans, som har vært der

siden hun ble født [...] Men nå sa mora at faren hadde vært redd for at Ingrid skulle være som Barbro da hun ble født, det lå i slekta hans og skjedde i hver annen eller tredje generasjon, at de fikk en Barbro (14, 13, 88).

Siden Ingrid er hans eneste barn og dermed den eneste rettmessige arvtakeren, er det mye som står og faller på datteren. Dermed blir frykten for at hun skal være som tanten og dermed ikke kunne ta over det ansvaret hun er tiltenkt forsterket. Til tross for hans redsler, stopper han ikke oppdragelsen og det går ikke ut over hans forhold til henne. Etter hvert som Ingrid vokser opp blir det klart at han ikke har noen grunn til å bekymre seg og livet fortsetter som før, med en bekymring mindre. Gjennom den nære relasjonen til faren og hans oppdragelse, får Ingrid dermed et spesielt forhold og tilhørighetsfølelse til stedet som speiler farens eget forhold til øya. Måten hun tar til seg hans nærhet til livet og stedet peker ikke bare på deres nære forhold til hverandre, men også at hun ser opp til sin far og livsstilen han lever. Slik deler faren og datteren en felles forståelse for hvordan de skal leve på øya og hva øya betyr for dem. I begynnelsen av romanen kartla presten skjebnen til Ingrid allerede som barn. Forventningene om hvordan livet hennes ville utfolde seg, samtidig som farens uvanlige oppdragelse har gitt henne flere muligheter. Ikke bare muligheter gjennom å eie sitt eget landsted, men også muligheter ved at han har gitt henne de redskapene og den kunnskapen hun trenger for å kunne leve dette livet på øya. Han har gitt henne de redskapene hun trenger for å ta vare på seg selv, familien og øya.

3.3.2 Mor og datter

Maria skildres som «den regjerende kvinnen på øya» (6). Det er altså hun og ektemannen Hans som drifter øya sammen: «Hun er syvogtyve år, hun er sterk og kommer fra en annen øy, hun har husmorskole og kunne ha hatt plass hvor som helst, men hun er på Barrøya, med ham» (23). Livet på øya gir som tidligere nevnt beboerne frihet ved at de eier eget land som gjør at de er selvforsynte og arbeider for seg selv. Friheten og livet på Barrøy er med på å gjøre beboerne selvstendige. For Maria og de andre kvinnene innebærer denne friheten også en frihet fra samfunnets tradisjonelle kjønnsroller. Det betyr ikke at kjønnsrollene ikke eksisterer på Barrøy, men at kvinnene der er mer selvstendige og friere enn andre kvinner. Dette ser vi ved at selv om det er Hans som er øyas overhode, og arbeidet deles inn i kvinnfolkarbeid og mannfolkarbeid, så samarbeider de om driften og de arbeider sammen om felles overlevelse. Lofotfiske, som faller inn under mannens arbeidsoppgaver, innebærer at Hans må reise bort i flere måneder. Da er det Maria som trer frem som overhode og styrer

hele driften og familien alene. Det krever ikke bare en sterk kvinne, men en kvinne med høy arbeidsmoral, utholdenhet og tålmodighet. For livet er hardt på Barrøy om vinteren, ensomheten når ektemannen drar tar på og bekymringene for om han kommer tilbake kan knekke enhver. Men arbeidet må fortsette hvis de skal overleve. Til vanlig består hennes arbeidsoppgaver av å ta seg av huset, barna, gamle Martin og dyrene. Det vil si at hun hovedsakelig tar seg av gårdsdriften og husholdet, mens Hans drar på havet. Dette understrekes når Hans blir skadet og ikke kan reise på Lofotfiske, men må i stedet bli igjen å arbeide på øya: «Hans gikk også i fjøset, en *mann* i fjøset. Martin hadde ikkje haurt så gale» (132). Det er også kvinnene som lager mat, syr klær og renser dun. Når det er tid for slåttonna eller arbeid med potetåkeren trår hele familien til og arbeider sammen for å komme i mål. Til tross for de tradisjonelle kjønnsrollene på øya, kommer det også frem at kjønnsrollemønsteret er i endring ved at hver kvinne får egen stol og ved farens utradisjonelle oppdragelse av datteren. Maria er som tidligere nevnt uenig i ektemannens oppdragelse av datteren, og mener at hun skal oppdras som andre jenter. Dette kommer blant annet frem når Hans tar med datteren ut i stormen, da oppstår det full krangel mellom ektefellene. Maria blir selvsagt sint fordi hun er redd for datteren, men scenen viser også ulikhetene i barneoppdragelsen deres: «mora [...] tar dem imot med hyl, og besværer seg over at hun ikke kan gå i fjøset engang uten at denne idioten av en mann skal utsette ungen for livsfare, hvis han får flere sånne innfall – så sei æ mæ skjellt og fløtte» (54). Hans er en drømmer med visjoner og ambisjoner, der drømmen om at hans eneste barn og etterkommer skal overta øya og livsstilen der. Dette er med på å gi Ingrid en framtid med mer frihet, selvstendighet og muligheter. Maria framstår som mer realistisk og stiller seg kritisk til ektemannens innfall, hans enorme pengeforbruk og utradisjonelle oppdragelse. Hun forsøker selvsagt ikke å holde datteren tilbake eller gi henne mindre muligheter i livet ved å oppdra henne på tradisjonelt vis. Hun ser tingene slik de er, realiteten i dem og lever etter disse realitetene. Selv om Maria og ektemannen ikke er helt enig om hvordan datteren skal oppdras, vet Maria at Hans er en god far som forsøker å gjøre det beste for datteren: «Så sier hun alvorlig at hun ikke hadde en så god far som Ingrid har. Ingrid spør om faren hennes var slem. Maria sier nei» (104). Ingrid tar verken skade av farens utradisjonelle oppdragelse eller morens mer tradisjonelle oppdragelse, men tar med seg det beste fra dem begge og framstår på denne måten som mer utrustet å leve og bestyre livet på øya enn foreldrene.

Hvert år reiser faren bort i flere måneder av gangen på Lofotfiske, da står Maria igjen som aleneforelder. Selv om Ingrid lærer mye av begge foreldrene, medfører farens fravær at forholdet mellom mor og datter blir ekstra nært: «Da de skulle legge seg, fikk Ingrid sove i

senga til faren, som hun pleide før når han var i Lofoten» (79). Det nære forholdet til moren gir Ingrid trøst og nærhet. De lever sammen, arbeider sammen og det er Maria som ror datteren over til første skoledag: «Ingrid er begynt på skolen. Det er mora som ror henne den første dagen. Ut til Havstein. De ler mye underveis» (104). Det er også Maria som lærer datteren opp i tradisjonelt kvinnfolkarbeid, både dunrensning, matlaging og strikking. Og akkurat som far og datter, har også Maria og Ingrid et forhold utenom datterens oppdragelse og arbeidet på øya: «Maria og Ingrid svømmer over til Moltholmen og sitter i sola på svaberget og lukker øynene og tenker ikke på noe før de svømmer tilbake» (149). Forholdet mellom dem åpner også opp for intime samtaler mellom mor og datter, enten ved at Maria forteller om hvordan hun selv vokste opp eller om hvorfor Ingrid ikke har noen søsken. Det er ikke så mange mennesker på øya, og derfor ikke så mange Maria kan snakke med. Ektemannen er ofte borte, svigersøsteren er ikke som andre mennesker og svigerfaren kan hun heller ikke betro seg til. Dermed har ikke Maria så mange hun kan henvende seg til eller støtte seg på når ektemannen er borte. Nærheten mellom mor og datter medfører at Maria til tider betror seg til datteren og forteller henne ting som kanskje ikke et barn burde vite eller tenke på:

Men nå sa mora at faren hadde vært redd for at Ingrid skulle være som Barbro da hun ble født, det lå i slekta hans og skjedde i hver annen eller tredje generasjon, at de fikk en Barbro. Men hun, Maria, hadde sett at Ingrid var som hun var i det øyeblikk hun ble født, det var faren som ikke stolte på henne [...] Maria trakk pusten og sa at det var henne hun kunne stole på. Det var tunge ord, og det fulgte ingen forklaring med dem, bare noen unnvikende setninger som hadde vært sperret så langt inne i henne at det var meningen at de skulle bli der (88).

Den fortrolige samtalen mellom mor og datter viser på den ene siden nærheten mellom dem. På den andre siden viser samtalen til en ensomhet på øya, siden Maria ikke kan betro seg til noen andre. Denne ensomheten og trangen til å betro seg til noen fører ikke mor og datter nærmere hverandre. I stedet virker fortroligheten som en byrde på datteren: «Men etter kvelden krøp videre, fikk hun det for seg at det var mora hun ikke kunne stole på, siden hun hadde sagt noe som gjorde henne redd [...]» (89). Selv om livet, arbeidet og samarbeidet på øya som oftest skaper en nærhet og samhørighet til stedet og menneskene der, påpekes det i romanen at Maria kommer fra en annen øy og at hun ikke har den samme tilhørigheten til øya som de andre beboerne: «Hun er filosofen på øya, den med det skjeve blikket, siden hun

kommer fra en annen øy og har noe å sammenlikne med, det kalles erfaring, endog klokskap, men det kan også gi henne et spaltet sinn, det kommer an på hvor forskjellige øyene er» (24).

Selv om Hans drar på Lofotfiske hvert år, har han en tilhørighet til Barrøy og kunne aldri tenke seg å forlate den. Maria kommer fra en annen øy og har ikke den samme tilknytningen til stedet som Hans. Dermed truer hun å forlate øya og familien hver gang hun mistrives eller er misfornøyd med ektemannen: «hun får seg ikke til å si det, at selvsagt skal de aldri forlate Barrøy [...] om en drøy måned ville hun reise til Mo I Rana og bli der over sommeren» (55, 92). Tanken på å forlate øya er helt fremmed for datteren og hun skjønner ikke at moren til tider er misfornøyd med tilværelsen på øya. For der faren hadde ambisjoner for stedet og drømte om en større øy, drømte moren om «flere barn, en mindre øy og – et annet liv» (238).

Når datteren vil ut å oppleve verden, er det moren som støtter henne og finner henne husmannsplass i bygda: «hun må ut og tjene, hun må. Men verden vil ikke ha henne. Verden har plutselig en overflod av sånne som Ingrid. Maria søker og forhører seg, både med og uten datteras vitende, men det er som det er [...] Men en dag viser Maria henne endelig brevet, der det står at hun har fått plass» (174). Men det er på Barrøy Ingrid hører hjemme. Først når hun kommer seg bort, innser Ingrid at hun savner det livet de lever på øya. Ensomheten og lengselen etter noe annet forsvinner med realiteten av livet i bygda. Det er når hun kommer tilbake at hun verdsetter dette livet. Maria har ikke den samme tilhørighetsfølelse til øya som resten av familien og viser ofte misnøye med livet sitt der. Dette peker på at hun har et annet sett med verdier og erfaringer av stedet enn resten av familien. Slik sett har Ingrid på mange måter arvet farens verdisyn og forståelse av livet på øya, derfor skjønner ikke Ingrid hvorfor moren er misfornøyd og truer med å reise.

Det er ikke stedet i seg selv og livet på øya som holder Maria der, men ektemannen og datteren. Når Hans dør, faller Maria sammen av sorg og klarer ikke å ta hånd om seg selv. En lege kommer på øya og tar henne med på sykehuset: «Han undersøkte Maria og besluttet at de måtte ta henne med» (201). På mange måter forsvinner øyas regjerende kvinne sammen med øyas overhode. Maria blir tatt bort fra øya for å bli bedre og når hun kommer tilbake, er hun ikke til å kjenne igjen:

[...] de kjenner ikke igjen den andre, det er Maria Helena Barrøy, som er vendt tilbake fra sykehuset og har askegrått hår og en hud som ser ut som den aldri har sett sol fordi den tilhører et lik i en grav [...] Hun går sakte opp på kaia og legger en hånd på hodene deres og smiler sløvt og reagerer med det samme utvannede smilet på hikstene til Ingrid,

som har begravd henne, sammen med faren, for godt [...] hun er på besøk i et fremmed land [...] Maria plukker opp både kopp og tefat og studerer dem nærmere og nikker som om hun er blitt enda mer av en gjest i sitt eget hus (223, 228).

Maria går fra å være en sterk og handlingsrettet kvinne til å bli passiv og ikke i stand til å bidra eller være til stede, slik hun gjorde da ektemannen var i live. En kan slik si at Maria dør sammen med Hans, og Ingrid mister da på en måte begge foreldrene. Da er det Ingrid som må trå til og ta over moren og farens plass. Selv om Ingrid også tar farens død hardt og hun i tillegg må håndtere morens psykiske sammenbrudd, så må livet fortsette som før. Ingrid er fortsatt veldig ung og det krever styrke å ta over styret av øya. Hun finner trøst i arbeidet, stedet og den resterende familien på øya, og det er også her hun finner styrken til å fortsette:

Ingrid som har gjort en oppdagelse i det første lyset, at tanken på at ikke bare faren, men også mora er borte for alltid, den tanken som ikke er til å bære, som kommer over henne som harde vindkast, den legger seg igjen, og da er foreldrene der fortsatt, når hun tenker på noe annet mens øynene glir over øya og den er som den alltid har vært (220).

Fraværet av foreldrene og voksne på øya, tvinger Ingrid til å vokse opp raskt: «Alt forandres på en øy når det bare er barn igjen. Pluss Barbro. Barbro har aldri vært helt voksen. Å jo da. Og er Ingrid et barn? Nei, hun har vært voksen i ti år» (221). Hele livet er hun blitt opplært til å ta over gården, men det skjedde raskere og mer brått enn forventet. Likevel er hun godt oppdratt og er godt utrustet til å håndtere situasjonen. Hun har lært verdien av øya og livet der, samtidig som hun har arvet morens realistiske syn på livet. Dermed tar hun flere gode avgjørelser alene på tross av andres anbefalinger. Når prestefrua gjør henne oppmerksom på farens mange lån på eiendommen anbefaler hun Ingrid å selge og i stedet kjøpe en liten gård i bygda:

Det har seg nemlig slik at faren hennes har lånt på eiendommen [...] de har også en betydelig regning på Bua for varer de har tatt ut i vinter, om Ingrid har tenkt gjennom hva det vil bety å la banken ta Barrøy, det er kanskje ikke det verste, så de kan skaffe seg nytt land der inne i bygda, Karen Louise har allerede snakket med Paulus, han er ingen bonde, og vil selge, rimelig, sier hun rødmende og andpusten og avrunder den veldige planen med at de må ha hatt det forferdelig her i vinter (229).

Ingrid betaler ned lånet til faren med klare instruksjoner om at hun vil ha seddel med signaturen hennes om at hun har mottatt disse pengene og at de skal i banken. Samtidig som hun forteller prestefrua at regninga på bruket ikke kan være stor siden de har betalt for seg i vinter. På denne måten trer Ingrid fram som en kvinne med god forretningssans, samtidig som hun viser at hun har kontroll. Ingen skal lure henne eller påvirke henne til å selge gården. Hun er øyas nye overhode, og hun er skikket til å ta hånd om gårdsdriften og menneskene der, til tross for sitt kjønn og sin unge alder.

Ingrid trer ikke bare fram som øyas overhode, men påtar seg også morsrollen for barna etter foreldrene forsvinner: «Ingrid forsto at hun var blitt mor» (221). Forholdet mellom Ingrid og Suzanne gjenspeiler deler av det forholdet Ingrid hadde med sin egen mor, men nå er det Ingrid som har ansvaret og oppdragerrollen. De deler seng, Ingrid lærer henne å strikke, de arbeider og leker på stranden. Erkjennelsen av at hun er blitt mor og forsørger, fungerer også som en trøst i sorgen etter sine egne foreldre:

Ingrid fortalte at hun trodde skjell var penger da hun var liten, det er det mest perfekte man kan finne på en øy [...] Nå tok hun Suzanne med og forsøkte å finne den igjen [...] Når hun tenkte på Suzanne og bursdager og denne skatten de ikke fant igjen, tenkte hun ikke på det andre, og øya var nok en gang som den skulle (221).

På samme måte som Ingrid tar med seg det beste fra faren, framstår Ingrid også som en bedre versjon av moren. På denne måten har de begge gitt henne de redskapene hun trenger for å tre fram som øyas overhode, gårdsbestyrer og forelder.

3.3.3 Ingrid og Barbro

Tanten, Barbro, blir i romanen skildret som annerledes enn andre mennesker: «[...] og den robuste Barbro, som presten i sin tid ikke klarte å konfirmere, av forskjellige og ganske uklare årsaker, Guds tause barn i en holme i havet [...] det lå i slekta hans og skjedde hver annen eller tredje generasjon, at de fikk en Barbro [...] Barbro har aldri vært helt voksen» (8, 88, 221). Barbro er ikke som alle andre og har derfor verken blitt gift, flyttet til et eget hjem, eller forlatt hjemmet for å dra ut å tjene på andre gårder, slik kvinner vanligvis gjorde i samtiden. Det skildres ikke nøyaktig på hvilken måte hun er annerledes, annet enn at hun ikke kan lese, at hun lager sine egne tekster til salmene, at det er arvelig og at hun blir skildret som et barn:

Hans Barrøy trekker presten til side og forklarer at Barbro nok har stemme, ja, men hun kan ikke disse salmene, lager bare de lydene hun synes passer og det gjør de som regel, men det var også grunnen til at hun ikke ble konfirmert i sin tid, blant et par andre årsaker [...] På den andre siden av bordet sitter Ingrid og Lars og leser i julehefte. Også Barbro leser et julehefte, det har bilder [...] Barbro ber Lars skrive julekort til familien i Buøya og Gjestværet, som de kan sende med melkeruta. Hun sitter stum av beundring over hånda hans og skriften hans (9, 171).

Samtidig har hun litt andre impulser og roper ut «æ vil pul» (72), når hun forelsker seg i den svenske arbeideren Lars Klemet. Familien unnskylder henne og bekrefter at hun ikke er som alle andre: «Svigerinna – E’kje rekti rætt» (72), til tross for dette er hun arbeidsdyktig og praktisk anlagt. Hun foretrekker ofte fysisk arbeid og de oppgavene som blir regnet som mannfolkarbeid: «Barbro liker ikke å rense dun, hendene hennes er for grove [...] Fra da av renser Ingrid dun langt raskere enn Barbro, som dermed er fri fra slaveriet og kan være i fjøset eller naustet og bøte garn som en mann» (47). Hun er oftere sammen med mennene og jobber, og hjelper dem med alt hun får lov til: «Barbro er med dem noen uker, Barbro er sterk med spaden» (165). Hun er et skikkelig arbeidsjern slik som broren, selv om hun ikke er «rekti rætt»: «De pløyer opp igjen det gamle potetlandet med Barbro som hest[...]» (222).

Selv om Barbro ikke er slik som alle andre, betyr det ikke at de ikke forsøker å få henne skolert eller ut til andre gårder for å tjene: «De skal kvitte seg med Barbro. Barbro er treogtjue og må begynne å tjene, de har skaffet henne plass» (21). Som et barn lokker broren henne med kandissukker, men Barbro skjønner hva de vil og de må «slepe henne bortover» (22). Når de møter kvinnen hun skal tjene hos og hun behandler søsteren dårlig, er Hans snar til å ta henne med hjem igjen: «Men der klarer Gretha Sabina Tommesen å kalle Barbro «idioten» tre ganger [...] – Forstår du ka e sei, Barbro? Roper hun mot Barbro [...]» (22). Hans plages med det faktum at han skal tvinge søsteren til noe hun ikke vil, i tillegg til at han oppdager at husfruen er direkte slem med søsteren og behandler henne som om hun er dum fordi hun ikke er som alle andre. Barbro kan kanskje ikke lese eller skrive, men hun er ikke dum og forstår en god del av livet. Derfor tar han henne med hjem igjen, der hun hører til. Faren Martin blir overlykkelig: «Gamle Martin står i støa og tar imot dem med en skingrende latter. – Va det ikkje det æ sa! Han vasser uti og løfter kofferten på land og geleider dattera oppover [...]» (23). Hans og Maria forsøker en gang til, og skaffer henne plass hos Prestefrua. Prestefrua er meget vennlig og arbeidsmengden er mindre enn på øya. I motsetning til den

andre gården vil Barbro mer enn gjerne bli her, men Hans tar henne likevel hjem. Han klarer ikke å gi slipp på lillesøsteren. Hun er en del av øya. Selv om de kanskje trengte pengene, hører hun til på øya sammen med familien: «Hun forklarer hva hun skal gjøre. Og det er ikke stort, det virker nærmest som om prestefrua er på utkikk etter selskap i huset [...] – Æ vil va' her, hyler Barbro. – Du ska'kkje va nån sta'n, sier broren og trekker henne nedover mot porten [...]» (29, 31).

Til tross for at tanten er annerledes, så påvirker ikke dette forholdet mellom henne og Ingrid. De har et nært forhold, kanskje fordi Barbro ikke er helt «voksen» og Ingrid er det eneste barnet på øya, og derfor mer voksen enn et barn vanligvis er? De finner hverandre selv om det er nesten tjue års aldersforskjell mellom dem, Barbro lærer opp Ingrid, deler hemmeligheter med henne og betror seg til henne som om hun var voksen:

Barbro vil ikke holde noen annen enn Ingrid i hånda [...] Barbro og Ingrid gjemmer seg under sauskinnet. Der hører han i hvert fall latter [...] Ingrid slo armene rundt tanta og slapp henne aldri [...] Hun sto opp og gikk ned i det kalde kjøkkenet, la flis og småved i ovnen og deretter torv, slik hun hadde lært av Barbro, det var Barbro som hadde herredømme over ovnen. Nå var det Ingrid [...] og Ingrid, som var så flink å strikke, hun kunne jo også binde garn, torskegarn? – Litt, sa Ingrid, det Barbro hadde lært henne (21, 31, 90, 80, 81).

Når Barbro forelsker seg i arbeideren Lars Klemet og blir gravid, rømmer hun fra øya uten at familien vet om tilstanden eller planene hennes. De andre øyboerne står igjen ribbet alene uten henne og faller ned i melankoli. Det er bare Ingrid som fortsetter som før: «Dagene gikk uten at mer ble sagt. Ikke engang bestefarens hender var som de pleide. Han var grå i fjeset [...] Også neste morgen forsov de voksne seg. Som om de var blitt late eller hvilte ut etter en lang påkjønning. Eller som om Barbro hadde vært klokka i huset, urverket, og nå var gått i stå» (79, 80). De vet ikke hvorfor hun er dratt og de tror ikke at hun kommer tilbake: «– Nei, sa mora. – Ho kjæm'kje tebake. Jo, sa Ingrid. – Ho kjæm» (80). Etter ei stund blir det klart hvor Barbro har vært og hvorfor hun dro: «Karen Louise Malmberget sa at Barbro ikke ville være hos henne lenger, hun hadde forsøkt alt for å holde på henne, men det gikk ikke, hun gråt og ville tilbake til Barrøy, men de hadde ikke kommet seg utover før, på grunn av vinden» (85). Til tross for at hun gjerne ville være hos prestefrua tidligere, erfarer hun selv at det er på øya hun hører til og at bygdelivet ikke er noe for henne. Akkurat det samme som Ingrid erfarer flere år senere. Barbro sier ikke annet om oppholdet enn at «det hun hadde

savnet mest der inne i den jævla prestegården var skikkelig mat» (87). Slik er Barbro og Ingrid like, de mistrives i bygda og lengter tilbake til Barrøy.

Maria får vite om graviditeten til Barbro gjennom prestefrua og en jordmor. Barbro sier ingenting om det selv, verken til faren, broren eller Maria. Det er Ingrid hun velger å fortelle det til, til tross for at hun bare er et barn: «Ingrid fikk vite det hun allerede visste, Barbro hadde røpet det første dag, så de kunne ha en hemmelighet sammen» (88). Valget med å betro seg til Ingrid bekrefter det nære forholdet mellom dem. Når Barbro føder sønnen Lars, viser hun seg som noe mer enn omtalen om at hun er et «barn». Hun tar vare på sønnen som enhver mor, på samme måte tar hun vare på Ingrid når hun er redd og trist, på en måte som foreldrene ikke kan. Da er det Barbro som stiller opp:

Hun sa at hvis Ingrid ikke sluttet å gråte, ville hun bli som henne, det er som det regner innvendig, det nytter ikke med oljehyre, man blir bare reddere og reddere, men det kan stoppes [...] det Barbro har sagt om innvendig regn og skolen og de andre ungene som er som henne, at det å bli stor ikke er noe å være redd for (89, 93).

På en måte opptrer Barbro som en morsskikkelse og støttespiller for Ingrid, så vel som en venninne. På den ene siden deler de hemmeligheter og ligger under pleddet og ler sammen. På den andre siden er det Barbro som trøster og forsikrer Ingrid om at det vil gå bra, tross hennes bekymringer. Samtidig er hun med på å bidra til Ingrids oppdragelse og er med på å gi henne en allsidig kunnskap om livet på øya. Barbro er som tidligere nevnt annerledes og har derfor også unormale arbeidsoppgaver for hennes kjønn: «Barbro kan også *binde* garn, lage nye, både torskegarn og sildegarn og flyndregarn, til og med trollgarn [...] Men Martin liker det ikke [...] han trenger ikke enda en påminnelse om at hans yngste datter er som hun er. Barbro bryr seg ikke om hva faren sier» (48). Dette lærer hun bort til Ingrid, og er dermed med på å gjøre Ingrid til en allsidig kystkvinne, en som forstår alle aspektene med livet på en øy. Slik består forholdet mellom Barbro og Ingrid av en spesiell nærhet, så vel som en fellesforståelse for livet og hverandre.

Selv om Barbro ikke er som alle andre og blir skildret som et «barn», motbeviser hun påstanden ved at hun trer frem som en morsskikkelse og oppdrager for både Ingrid og Lars. Når Ingrid og Lars krangler, trer hun frem som fredsmekler og som den voksne i rommet: «Lars hadde begynt å summere, han hadde begynt å notere og planlegge og tenke i nye og fremmede baner, ville styre med pengene sjøl. Det gikk ikke Ingrid med på. De skreik til

hverandre. Barbro avgjorde at hun skulle ta vare på pengene, og gi dem det som var til overs når våren kom» (209). Når øyboerne blir syke, er det Barbro som tar seg av dem:

De var så vidt i gang med draginga da Felix gikk på hue i havet [...] De fikk han inn på kjøkkenet, der Barbro rev av ham klærne og masserte og banket ham og la ham i benken under en dyne og masserte ham videre mens han snakket over seg og hakket tenner [...] Barbro satt ved siden av ham, også om nettene [...] Barbro spurte om hun hadde sett skrømt. Ingrid sa ja. Barbro sa at det kom av feberen. Nå hadde hun ikke feber lenger. Det kunne hun kjenne på panna hennes (211, 212, 213).

Når Ingrid og Maria lar sorgen over Hans overvelde dem, er det Barbro og Lars som tar ledelsen og får dagene til å gå rundt: «Maria reagerte ikke, hun og Ingrid satt med hvert sitt strikketøy i fanget og så ut som de etterlignet hverandre. Barbro gikk i gang med maten» (197). Slik ser vi at selv om Barbro blir skildret som annerledes og som et «barn» etter samfunnets øyne, så er hun kompetent nok og voksen nok til å ta seg av de praktiske aspektene med livet og opptre på denne måten som en hvilken som helst voksen. Hun er sterk og gjør som hun selv vil på tross av hva andre mener. Samtidig er hun et arbeidsjern og opptre som en støttespiller for de rundt henne. Hun er omtenkksom og passer på sine. Slik opptre Barbro som et forbilde for Ingrid, på tross av samfunnets syn der hennes annerledeshet blir betraktet som en svakhet og en sykdom.

I begynnelsen av romanen blir Maria skildret som sterk og frisk, mens Barbro blir beskrevet som svak og syk, i den form at hun er annerledes. Etter Hans sin død, bytter de roller. Da er det Maria som er den (sinn-)syke og Barbro som er den friske, til tross for at hun er annerledes. Samfunnets fordommer blir motbevist i kontrasten av Maria, som blir virkelig syk og svak etter mannens bortgang, mens Barbro er like stødig som alltid, livet går videre og hun holder stand. I motgang er det altså Barbro som står og Maria som faller. Hun vet at livet må gå videre og at de alle inngår i livets sirkel: «[...] alt henger sammen med alt, slik et menneske ikke deles i to selv om det bøyer seg forover» (26). Hennes styrke og forståelse av livet og omgivelsene gir Ingrid trygghet. De deler den samme forståelsen om livet og omgivelsene. Slik klarer også Ingrid å reise seg igjen etter at tilværelsen raser sammen. Når det første sjokket gir seg og når det blir klart at moren ikke er i stand til å ta over ansvaret av gården, må hun selv tre fram og ta over ansvaret: «Ingrid sa det var hun som bestemte. Barbro smilte og tiet» (202).

3.3.4 Ingrid og Lars

Selv om Ingrid er Hans og Marias eneste barn, er hun ikke det eneste barnet på øya. Like før Ingrid begynner på skolen føder Barbro sønnen Lars. Som tidligere nevnt får vi aldri vite med sikkerhet hvem som er faren til Lars, selv om det antydes at det er den svenske arbeideren Lars Klemet som flørter med Barbro og siden Barbro kaller sønnen sin opp etter ham. Øyboerne bryr seg ikke om at han er født utenfor ekteskap og tar barnet til seg uten fordommer. Dermed vokser Ingrid og Lars opp sammen mer som søsken enn søskenbarn: «Ingrid pakket snø rundt den nederste halvparten av ham så han kunne stå også utendørs, og veive med armene [...] Ingrid trakk gutten på slede over de fleste engene [...]» (114). På sammen måte som de leker som søsken, sloss de og terger hverandre slik søsken ofte gjør:

De kaster egg på ham, så plommene renner som glødene honning nedover det rasende ansiktet. Ingrid liker å være slem. Og Lars er dum nok til å tørke av seg i den tørre lyngen og ser ut som en rognkall da han kommer hjem. Ingrid får mer kjeft enn noen gang, de dyrebare eggene. Men hun får den sammen med Nelly. Mens Lars tar rennefart og slår henne i ansiktet, så Maria må stappe filler opp i neseborene hennes for å stanse blodet (146).

Hans, øyas overhode, inntar farsrollen for begge barna og lærer dem opp. Når Hans dør, er det kona Maria som egentlig skal ta over lederskapet, men hun faller psykisk sammen etter mannens dødsfall og er ikke tilregnelig nok til å ta over gården. Lars opptrår da som en motstander for Ingrid som arvtaker for øya: «Lars hadde tenkt mye på dette siden onkelen døde [...] spørsmålet om det kanskje var noe mer som manglet på Barrøy, som det nå var *hans* oppgave å oppdage, gjøre noe med [...]» (227). Som mann, ville Lars vært en naturlig arvtaker i samfunnets øyne, til tross for at han er født utenfor ekteskap. Likevel er han bare tolv år når Hans dør og mangler derfor både kunnskap og erfaring for å kunne drive øya. Hvis man ser bort fra kjønn og kjønnsroller i samtidens samfunn, er Ingrid den rettmessige arvtakeren. Selv om hun er kvinne, er hun datteren til Hans og Maria, deres eneste barn. Til tross for kjønn og samfunnets normer og regler, har Hans oppdratt datteren som en arvtaker, og han har gjort henne rede til å overta og drive gården: «selv om hun ikke er en sønn» (111). Dermed vet hun hva som behøves for å overleve på øya.

Etter farens bortgang og morens sammenbrudd, dovner også Ingrid bort i sorgen over foreldrene. I fraværet av overhode på øya, trer Lars fram og mener han har rett som eneste gjenlevende mannlige slektning igjen på gården: «Lars ble ganske enkelt værende, gikk rundt

med mine som en mann, for hvem den nye bestyreren var luft» (207). Han er også oppdratt av Hans og mener at han kan videreføre hans ideer. Det blir likevel klart at han er altfor ung og mangler både erfaring og kunnskap:

Ingrid flekket og Lars mente at hun ikke skar reint nok, det hang for mye kjøtt igjen på ryggene. Ingrid spurte om hun skulle lære ham. Lars dro på det og sa ja. Hun lærte ham å flekke. Felix så på og spurte hvor hun hadde lært det.

– A hain pappa

Lars spurte hvorfor ikke også *han* hadde lært det skikkelig, av Hans. Ingrid unngikk å si at faren ikke var *hans* far (210).

Ingrid har på den andre siden fått en særskilt oppdragelse nettopp for at hun skal kunne ta over ansvaret etter faren. Hun har den kunnskapen som Lars mangler. Hennes hindring er det faktum at hun er kvinne. Det oppstår en fysisk krangel mellom Lars og Ingrid om hvem som skal styre driften på øya:

Lars snur og kommer tilbake mot huset i fullt firsprang og inn på kjøkkenet og griper ildraka og slår den i hodet på Ingrid så blodet spruter over bordet og seddelen. Det svimler for henne. Hun hører stemmen hans. Og ser Barbro legge armene rundt ham. Han river og sliter og skriker. Hun kommer opp igjen [...] bøyer seg mot ildraka, og slår den i panna hans, to ganger. Da skriker Barbro, hiver gutten til side og legger armene rundt Ingrid, som spreller og biter (230, 231).

Ingrid er nødt til å kjempe for plassen sin, og kampen er med på bringe henne ut av sorgen og tilbake til livet. Lars ser bare mulighetene til øya og dens framdrift slik onkelen drømte at det kunne bli. Selv om han også har lært mye om driften av gården, og er klar til å videreføre onkelens drømmer, så er han ikke opplært i alle aspekter ved øyas drift. Ingrid er derimot opplært i alle felt, både i mannsarbeid og kvinnearbeid. Hun har lært av foreldrenes feil, og evner derfor å styre gården bedre enn dem. Således ser hun hva som trengs for å kunne drifte gården: «den gyldne formelen for driften av Barrøy, forholdet mellom dyr og land og mennesker og hav, en delikat balanse som må røktes med omhu for at så og så mange skal kunne leve der, ikke færre og ikke flere, bare akkurat så mange som de er» (234.) Det betyr ikke at hun ikke trenger Lars. Han er en viktig del av hverdagen og nødvendig for å få ting til å gå rundt: «om *hun* er blitt mor i løpet av året, så er Lars blitt far og vel så det» (234). Alle er

med på å drifte øya sammen og alle er avhengige av hverandre, likevel er det Ingrid som er overhode på øya og som tar de siste avgjørelsene: «[...] dronningen av Barrøy, som blir rodd ut i riket sitt av to undersåtter som ikke aner hva hun har for planer og som ikke kommer til å få høre om dem før de skal i verk. Hun har lært det av faren. Tausheten. Overraskelsen» (237).

3.4 Oppsummering

Mannen var tradisjonelt borte i flere måneder i slengen i Lofotfiske, dermed var det kvinnene som egentlig styrte og driftet selve gården, uten å få anerkjennelsen for det: «Tross manglende anerkjennelse, var kvinnenes arbeide på gården helt avgjørende for familiens overlevelse» (Grønbech 2010: 6). Hans Barrøys spesielle oppdragelse av datteren peker tilbake til romanens overordnede prosjekt ved at hun utvikler seg til noe mer enn vanlige samfunnsnormer tillot kvinner å være. Ved å gi Ingrid makten i romanen kan vi se et prosjekt som går ut på å synliggjøre kystkvinnenes posisjon og gi dem makten tilbake. Kystkvinnen Ingrid kan tolkes som symbolet for den egentlige makten til kystkvinnene. Ved å fysisk få skjøtet til øya og lederrollen, får Ingrid en økonomisk og sosial makt som var uvanlig for kystkvinner. Vi ser også en sammenheng mellom romanens prosjekt og dens tittel, ved at fortellingen synliggjør de usynlige i samfunnet, altså kystkvinnene.

Hele prosjektet blir muliggjort av menneskene rundt henne som står for hennes dannelse til å bli kystkvinne. Kystkvinnemotivet uttrykker dermed en tematikk om nærfamilien. Gjennom oppdragelsen opptreer familien som identitetsbyggere. De utruker henne med de gode verdiene der mennesker samsvarer med hverandre og naturen rundt dem. I motsetning til det fraværet, distansen og ensomheten som beskriver livet i bygda, består nærfamilien av gode verdier som fellesskap, nærhet, nestekjærighet, samarbeid og tilhørighet. Kontrasten mellom nærfamilien og bygda i romanen viser også leserne verdier som har forsvunnet. Slik synliggjør Ingrid ikke bare de usynlige kystkvinnene i samfunnet, men også de usynlige, eller glemte verdiene som er knyttet til samtiden.

4 Analyse av Kjærestebåten

Romanen *Kjærestebåten* av Arvid Hanssen er en folkelivsskildring som tar for seg det nordnorske kystsamfunnet på slutten av 1930-tallet. Med nordnorsk natur, folkeliv og arbeidsliv i bakgrunnen, skildres mennesker og menneskeskjebner hovedsakelig gjennom fiskerbonden Sander, hans kone Vanda og deres åtte barn. Samtidig gis det også et innblikk i livet til andre mennesker i samme kystsamfunn, «et samfunn der menneskene både bryr seg med hverandre og om hverandre».⁷

I analysen av *De usynlige*, sto nærfamilien og det lukkede samfunnet på en liten øy i fokus. *Kjærestebåten* er konstruert litt annerledes. I stedet for en liten øy og en liten familie, utvides fiskerbondefamiliens miljø seg til naboer og bygdesamfunnet. Dermed ønsker jeg i denne analysen å se på hvordan romanen skildrer kystkvinnemotivet og kystkvinnenes relasjon til fellesskapet, både det homososiale fellesskapet og det heterososiale fellesskapet. Det vil si at jeg ønsker å se både på hvordan kvinner interagerer med andre kvinner, og hvordan kjønnene interagerer med hverandre. Jeg vil ta utgangspunkt i karakterskikkelsene Vanda og Stine, da det er disse kvinnene som er mest fremtredende i romanen. Jeg vil først se på hvordan de fremstår og skildres som kystkvinner i romanen, for så å se på deres samhandling med fellesskapet. Jeg ønsker å ta utgangspunkt i både Vanda og Stine fordi de representerer to forskjellige roller i samfunnet: den unge drømmende som ønsker å flytte hjemmefra og bygge sitt eget liv, og den hjemmeværende fiskerbondekona som tar seg av hus, gård og familie. Før jeg ser nærmere på kystkvinnemotivet og deres relasjon til fellesskapet, vil det også i dette kapitlet være nødvendig å ta for seg romanens generelle narratologiske trekk, da de henger sammen med forståelsen av kystkvinnemotivet og det samfunnet de levde i.

4.1 Generell analyse

4.1.1 Romanens form, struktur og miljø

Kjærestebåten er en bygderoman inndelt i 12 kapitler. Fortellingen blir fortalt kronologisk av en allvitende tredjepersonsforteller. Synsvinkelen varierer mellom karakterene. Det gis ikke bare innblikk i nærfamilien, men også andre karakterer fra bygda. I første kapittel følger vi Stine mens hun arbeider i fjæra og møter sin framtidige kjæreste Roar for første gang:

---

⁷ Omtale av romanen, brukt i baksideteksten.
Hanssen, Arvid (1989): *Kjærestebåten*. 2.opplag. Oslo: Cappelen.

Det satt en lyshåra framsleng av en kar i båten. Han reiste seg og skrevde besindig over ripa. Stine la merke til at gummistøvlene hans glinsa som nye idet han planta dem mellom de runde steinene. Hun skyndte seg å se en anna vei og håpte at han ville fortøye båten og gå rett opp til gården. Men det gjorde han ikke (Hanssen 1989: 6).⁸

I neste kapittel får vi et innblikk i Sander sitt perspektiv og senere i romanen følger vi naboen Edgar som drar ut på havet for å fiske: «Sjølufta gjorde han nesten yr. Den tannløse kjeften hans gapte som et botnløst hol. Svelget og lungene fyltes. Sia han steig i land fra Mårtind etter Finnmarksfisket, hadde han for det meste pusta inn illeluktende gasser. Oppholdet i fraudungen, potetåkeren og torvmyra stod for han som et lite helvete» (34). Ved å skifte synsvinkel får vi et innblikk i flere karakterers liv og vi får også flere perspektiv på livet i kystsamfunnet. Slik blir romanen en folkelivsskildring, der flere synsvinkler til sammen utgjør et kollektivt blikk på samtiden og autentifiserer skildringene av livet i dette kystsamfunnet.

Handlingen er satt til slutten av 1930-tallet og utspiller seg ca. et halvt år i tid. «Æ har ikkje vorre i Mehamna sia i enogtyve. Pinade søtten år sia» (85). Sitatet understreker at vi befinner oss i 1938. Romanen er full av virkelighetseffekter og referanser som er med på å tidfeste fortellingen. Eksempelvis hører vi både om Shirley Temple, romanen *Du er den første kvinne*⁹ av Lars Berg, Edvard Persson og Sonja Heine som alle hadde sin storhetstid på 1930-tallet (13, 35). Vi får også høre om både «Hitlern», bolsjevikene, Marx, Lenin og kapitalistene, som tilkjennegir store politiske forandringer i verden som også preger samtiden i det lille kystsamfunnet (28, 24). Fra det lille isolerte samfunnet som ble skildret hos Jacobsen, har kystsamfunnet hos Hanssens gjennomgått en historisk forandring med industrialiseringen,¹⁰ der Radio, magasiner og aviser gir menneskene lettere tilgang til informasjon på det som foregår i landet og verden utenfor. Første verdenskrig er over og strømningene til andre verdenskrig ligger og lurar i kulissene. Dette preger også den lille bygda i romanen: «– Å det går vel bra, sa Sander. – Æ e sekker på vi bli enig i år òg. – Vårherre han veit, sa Søren. – Det e jo berre slåsting og kriging overalt i verden» (31). På den ene siden lever de i ro og harmoni med naturen og hverandre. På den andre siden ulmer

---

⁸ Alle sitat fra Hanssen er fra samme utgave, dermed vil jeg kun sitere med sidetallet som sitatet er hentet fra i videre analyse av romanen.

⁹ Utgitt i 1935

¹⁰ Myhre, Jan Eivind (2012): *Norsk historie 1814-1905*. 2. Utgave. Oslo: Det Norske Samlaget. S.121-221. Stugu, Ola Svein (2012): *Norsk historie etter 1905*. 2. Utgave. Oslo: Det Norske Samlaget. S. 25-115.

menneskene av uro. Dette ser vi blant annet når Sander ikke setter i nye batteri i radioen før han drar på fiske, noe som skildres som uvanlig, da familien bruker radioen for å lytte om det er noen båter som har forsvunnet på havet: «Andreas gløtta på døra og sa at Sander ikke hadde skaffa batteri til radioen før han dro. Hvorfor hadde han ikke det? [...] Vanda undra seg. Det ligna ikke Sander å glømmе den tingen. Han holdt radioen nesten som hellig både ombord i båten og på land. Radio skulle folk ha. Den var et samfunnsgode» (138). Det kan tenkes at Sander ikke har byttet batteri med vilje for å skåne familien for den uroen som skjer utenfor det harmoniske livet på gården.

Videre fortelles det også at det går litt heftig for seg på bygdas friluftsmøte og at mennene egger opp til opprør mot den nye kraftlinjen, der de truer om å rive ned kraftstasjonen med mindre de får strømmen de var lovet til bygda: «Knyttnevene svinga som klubber i lufta. Skoene stampa iltert mot det harde underlaget. Sander gnikka seg betenkt på haka. Når Aksel begynte å vise slike takter, brukte det å bære galt av sted. Sinnet tok overhånd. Ordene sprang løpsk» (108). Samtidig som det skjer store politiske omveltninger ute i verden, medfører framskrittendringene til motoriserte båter, som igjen endrer prioriteringene til fiskerbondenæringen:

Etter 1900 fikk fiskerne motorer i båtene sine, og da måtte de også fiske mer for å kunne forsvare lån og dyrere drift. Fisket måtte prioriteres høyere enn arbeidet på gården, mennene deltok i flere sesongfiskeri og var stadig mer borte heimefra. Når de ble mer aleine, måtte kvinnene ta flere avgjørelser med følger for hele husholdet, noe som gjør dem enda mer sjølstendig. Samtidig foregikk det ei omlegging av jordbruket med større vekt på husdyrhold [...] Dermed blei det mindre behov for mannlig arbeidskraft i jordbruket, mens kvinner fikk mer å gjøre i fjøset [...] Vi fikk skarpere grenser mellom manns- og kvinnearbeid (Elstad 2004: 35).

Nå handlet jordbruket for det meste om selvforsyning, mens inntektene kom fra fisket. Dermed blir fiske enda mer viktig etter omleggingen av gårdsdriften. Denne endringen skildres også i *Kjærestebåten* ved at Sander reiser bort på både Lofotfiske og Finnmarksfiske, når det viktigste gårdsarbeidet må gjøres. Da står Vanda og barna alene igjen med ansvaret for gården:

- Avensjukheit. Det e ingen som feske så godt som han Sander.
- Men han innbille sæ at han driv jordbruk òg.

- Gjør han ikkje det då?
- Ha. Det e vi andre som driv jordbruk. Det einaste han Sander gjør e å gå med ljàen og sette opp hesje. Men han like det ikkje. No ska han tel verkstedet med kutteren. Akkurat som i fjor (101).

Overgangen til elektrisitet er også et element i romanen som belyser at vi befinner oss i en tidsepoke med store framskrittssendringer: «[...]båtningene som hadde elektrisk lys fra før, fikk enda ei linje [...] Enn dem skal pine oss med oljelampa her ute så lenge dem vil» (23). På denne tiden har også alle i landet fått stemmerett og forandringene i samfunnet medfører at folk går sammen, danner organisasjoner og organiserer seg politisk. Dermed hører vi både om arbeidermagasinet, bondepartiregjering, Dybwad Brochmann og samfunnspartiet¹¹ (63, 32, 35). Fiskesamfunnet i romanen skildrer også et fellesskap av kvinner som sammen jobber for redningsforeningen Sjøblomsten: «Medlemmene av redningsforeninga Sjøblomsten satt tause da formannen la bort bladet og tok av seg brillene» (151).¹² Organisasjonen er på den ene siden med på å skape samhold mellom kvinnene i bygda. Dermed har møtene i seg selv egenverdi. Samtidig er arbeidet i organisasjonen et bidrag for å få mennene hjem fra det farlige livet på havet. De jobber sammen for et større fellesskap som betyr mye for alle i samfunnet. «Slik sett hadde foreningsarbeidet tre funksjoner: Å løse konkrete samfunnsoppgaver, samle kvinner sosialt gjennom et arbeidsfellesskap og samle hele lokalsamfunnet til sosialt fellesskap» (Elstad 2004: 132). Nøyaktig hvordan samtidens organisasjoner påvirker kystkvinnene og deres relasjoner til fellesskapet i romanen skal jeg ta nærmere for meg i videre analyse.

4.1.2 Språk og sted

Det brukes for det meste normert språk i romanen, men i dialogene og replikkene ser man en tydelig bruk av nordnorsk dialekt: «– Din rakkartater, sa Roar. – Korfor sa du ikkje det før. Æ veit ikkje av oppkomman dokkers» (103). Funksjonen ved dette er for å bygge opp karakterenes identitet, samtidig som dialekten er med på å autentisere stedet og miljøet i

¹¹ Tjønneland, Eivind (2018): Dybwad Brochmann. *Store norske leksikon*.snl.no: https://snl.no/Dybwad_Brochmann

¹² Ved et søk på internett finner vi ut at redningsforeningen «Sjøblomsten» var en faktisk organisasjon som fant sted i Flakstad området i Lofoten. Det står ikke noe nøyaktig når foreningen ble stiftet, men flere kilder påpeker at den har eksistert fra rundt midt på 90-tallet. Dette stemmer ikke helt med tidslinjen i romanen, men påviser likevel at organisasjonen virkelig har eksistert. https://kirken.no/globalassets/fellesrad/haugesund/folk-og-kirke/fk_2_2019_net.pdf <https://www.arkivinordland.no/f/p61/i83f66629-0efe-48b9-9610-04defe43aaf3/bevaringsplan-for-privatarkiv-vedlegg.pdf> s. 6.

romanen. Språket understreker at vi befinner oss i Nord-Norge som geografisk lokasjon og i områder med sørtromsmålet eller midttromsmålet i dialektlandskapet.¹³ Likevel er det vanskelig å si nøyaktig hvor vi befinner oss på kartet gjennom språket, uten å se på hvilke geografiske områder som nevnes i romanen. Teksten henviser til flere steder som virkelig eksisterer. Eksempelvis får vi høre om ei som jobber på spinneriet i Harstad, om mennene som reiser både på Lofotfiske og Finnmarksfiske, om Roar som kommer fra Helgeland, og om mennesker som befinner seg både på Mehamn, Vardø og i Tromsø. Altså steder som er spredd rundt hele den nordnorske kysten, men som likevel oppfattes som nærliggende. I romanen heter det også at: «Sola hang ennå som ei matt skive uti morragrugget et sted, men den steig mot Middagstinden og trykte kraftig på. En time heretter ville den gjøre det av med de siste skoddestripene ytterst i Vågsfjorden og begynte å steike for alvor» (21). Sitatet peker på at vi befinner oss i området rundt Vågsfjorden. Dette henger igjen sammen med dialektbruken som ble kartlagt til det samme området.

Selv om romanen nevner flere områder som stedfester romanen i et virkelig landskap, består nærområdet i romanen av steder med generelle navn som Sørbygda, Vågsbygda, Skjærvika, Båtnes, Buneset, Flatvika og Rekvika. Disse stedene henger ikke geografisk sammen på kartet i virkeligheten. Slik sett kan kystsamfunnet samtidig være hvor som helst langs kysten i Nord-Norge. På den ene siden autentifiserer det realistiske landskapet historien i romanen, mens de generelle områdene i nærområdene på den andre siden allmenngjør fortellingen. Det er kanskje ikke så viktig å stedfeste nøyaktig hvor handlingen utspilles, men heller at man kan kjenne igjen det miljøet som skildres. For eksempel er de naturskildringene som gis også med på å autentifisere og allmenngjøre miljøet i romanen: «Midnattssola hang blodrød og kjempestor nord i skarene [...] Det var ingen måne på himmelen, men et kraftig nordlys, slik det ofte brukte å være når det blåste fra aust» (44, 168). Naturfenomenene skildrer det typiske med stedet, men været kan også være med på å skildre sammenhengen mellom menneske og natur: «Vanda skyndte seg over gårdsplassen med ei bømme i hver hand. Et tynt lag av fokksnø subba rundt støvlene. Vinden virka helt dau, og de tunge skyene i nordvest holdt på å løse seg opp. Hun mislikte ikke tegnene. Klarvær og kulde var tross alt det tryggeste vinterværet» (136).

Fiskerbøndene og kystsamfunnet lever for det meste av havet og er avhengige av dens ressurser. Men havet kan være et farlig sted, og det er ikke alle som kommer levende tilbake fra det. Dermed er det viktig å kunne lese bølgene, forstå værtegnene og respektere naturens

---

¹³ Jahr, Ernst Håkon og Olav Skare (red.) (1996): *Nordnorske dialekter*. Novus: Oslo. S. 52-63.

krefter, hvis man ønsker å komme levende fra det. I romanuniverset har frykten for mennene ute på havet og forandringene i samfunnet ført til at kvinnene danner en forening som samler inn penger til redningsskøyter som forhåpentligvis kan redde deres menn hvis de måtte trenge det: «– Så får vi i Herrens navn håpe at ingen herifrå bygda får bruk for redningsskøyta i vinter. Tenk på alt folket vi har på havet. Ingen svarte» (153). Sitatet markerer alvoret rundt en fiskerbondes liv. Samtidig er været også avgjørende for gårdsdriften, slik at for eksempel slåttonna går i orden. Kombinasjonsdriften og livet som fiskerbonde krever hardt arbeid, og en livsstil som lever i pakt med naturen. Samhandlingen mellom stedet, naturen og menneskene i den er viktig når man skal se nærmere på kystkvinnemotivet. I videre analyse vil jeg se nærmere på hvordan romanen framstiller kystkvinnemotivet og hvordan arbeidet, stedet og fellesskapet inngår som en del av deres livsstil og identitet. Jeg vil også undersøke hvordan de samhandler med hverandre. I motsetning til den isolerte nærfamilien i Jacobsens roman, vil jeg ta for meg kystkvinnenes relasjoner til fellesskapet og se på hvordan kystkvinnene forholder seg til dette i et lite bygdesamfunn.

4.2 Kystkvinnemotivet

4.2.1 Kjønnsideologi og samfunnsstruktur

Vanda og Sander driver kombinasjonsdrift sammen på gården Sletta. Sander reiser for det meste på havet med båten Mårtinden og med mannskap fra lokalsamfunnet, mens Vanda og deres åtte barn tar seg av gårdsarbeidet. Jamfør tidligere sitat gjør Sander bare det som må gjøres på gården før han reiser til havs igjen, og det sies at «Sander på Sletta dreiv jordbruk bare fordi han var nødt. Han hadde nesten like stor ulyst med det som Eldar i Vågen» (91). Han er altså mer opptatt av båt og fiske, og lar Vanda styre med gårdsdriften og husarbeidet alene. Denne fordelingen av kombinasjonsdriften var tradisjonelt i fiskerbondesamfunnet: «Kvinnen var bonden og mannen fisker» (Grønbech 2010: 6). Romanen understreker dette kollektive synet på arbeidsfordelingen gjennom naboen Eldar og konen:

Hun var et arbeidsmenneske. Huset holdt hun i orden. Klærne hans lå nyvaska og stelt i skuffer og skap. Mat laga hun som den beste kokk [...] Dagene ordna seg sånn noenlunde. Hadde det ikke vært for jordbruket kunne de ha levd i hop som turtelduer. Han mørkna som en tordensky når han så en grønnforåker. Hun skinte som julelys. Fjøset var tempelet hennes. Der dyrka hun de firbeinte avgudene sine og håpte at de

stadig måtte vokse og yngle. Sjøl gikk han rundt og misunte søringene munn- og klauvsjuka (43, 35).

Sitatet påviser at til tross for mennenes ønske om å være fri fra gårdsbruk og bare leve på havet, krever livet at de også må drive med jordbruk for å få tingene til å gå rundt. Da er de avhengige av samarbeidet med kvinnene for å kunne styre med sitt. Eldar viser ekstra motstand til arbeidet med jorden, det heter at «av de ti som rodde fiske med Mårtind, var Eldar den eine som aldri forsonte seg med noe slags drift på landjorda» (27). Han vil heller ta med kona, leve sammen på båten og dra hvor de vil, enn å være bundet til ett sted. Når omstendighetene likevel tvinger ham til å drive jordbruk, setter han pris på alt arbeidet kona gjør, slik at han selv slipper. På denne måten inngår kvinnene «[...] i et samarbeide til ektemannen som viktig støttespiller i fiskeriene som ‘bakkemannskap’¹⁴ for mannen som fisker» (Grønbech 2010: 10). Dette ser vi også i romanen ved at kona står klar og venter på mannen med vannet på kok, når Eldar kommer tilbake om natten med fisk:

Klokka nærma seg to da Eldar Serdu la snekka i fortøyninga heime i Vågen. Han trødde de fire seiene på en snørestubb og rusla sakte oppover sjøveien. Med trøyeermet tørka han svetten av panna. Etterpå sukka han og rista på hodet. I bislagdøra møtte han kjerringa i bare nattserken.

– Æ har feskevatnet på kok, sa hun (51).

Selv om Eldar hater jordbruket, forteller han at kona ser på det som positivt. Fjøset er hennes tempel. I samtiden var det uhørt at en mann skulle være i fjøset og det ble ansett som upassende. Slik ser vi at på samme måte som kvinner knyttes til overtro på havet, blir arbeidsdelingen i jordbruket også kontrollert av myter: «I eventyret om mannen som skulle ‘stille heime’, når mannen skulle passe kua og samtidig koke grøt, opplever vi hvor galt det kunne gå. Mannen blir framstilt som latterlig når han ikke greier å skjøtte begge oppgaver samtidig» (Grønbech 2010: 27). De mente altså at menn manglet anlegg til å koordinere flere arbeidsoperasjoner samtidig og at de dermed ikke egnest seg til å kunne stelle med dyrene og ta seg av husstellet.

Selv om den tradisjonelle kjønnslige arbeidsfordelingen innskrenker mulighetene for hva en kvinne kan gjøre, gir det henne også frihet fra samtidenes patriarkalske tankegang ved

---

¹⁴ Grønbech henviser i sin tekst til Gerrard 1983 ved tanken om kvinner som «bakkemannskap», altså at kvinnene holdt stand og arbeidet på land, mens mennene var ute på havet.

at hun blir sin egen sjef. Gården er hennes eget domene og det er hun som har kontrollen der. Samtidig er det viktig å påpeke at påstanden om konas glede over gårdsdriften kommer fra Eldar, og ikke kona selv. Kanskje er hun mer realistisk enn mannen og vet at de trenger gårdsbruket for å overleve og dermed bare gjør det som må gjøres? Eller kanskje inngår hun bare i fellesskapets tradisjonelle livsmønster? Uten hennes eget standpunkt og synsvinkel blir det vanskelig å si noe om dette. Det man kan hente ut av Eldars skildring om deres livssituasjon, er at livsstilen krever hardt arbeid og at det er kona som tar seg av husstellet og gårdsdriften. Dette peker igjen på den tradisjonelle arbeidsfordelingen mellom menn og kvinner i romanens framstilling av samtidens fiskerbondesamfunn.

Hos Sander og Vanda går kombinasjonsdriften bra. Sander skildres som en kjernekar og en «storbonde» i den form at han er eier av en stor båt som kan ta med ti menn på fiske. Han er en mann som hjelper de som har det ekstra vanskelig ved å gi de arbeid ombord på båten når de reiser på fiske:

Sander så på Andreas og rista på hodet. – Nei den haust-Finnmarka du Andreas. Det e verste sort. Det e berre pina og blodslott for glunta i din alder.

– Det sa du i fjor òg, hogg Andreas. – Då du tok med dæ han Birger hannes Jacob.

– Æ tok han med, sa Sander. – Tel kokkglunt og halv kar tok æ han med.

– Endå han va to måna ønger enn mæ!

– Æ vil sei det, sa Sander. – Hadde det ikkje vore for nøa demmes. Sjukdommen tel han Jakob og alt (52).

Alle vet hvem han er og han skildres som en mann som bryr seg om andre og tar seg av de som trenger det. Samtidig fortelles det at han i sin tid stilte opp som arrangør på lokaldansene og holdt bråkmakere unna: «Da Sander Nilsa satt som formann i bestyrelsen, bedra det seg litt. De nekta båtningene adgang til festene. Noen av dem prøvde seg likevel. Men Sander sørge alltid for å ha handfaste folk ved dørene. Pakket slapp ikke inn. Mye godt inventar og dekketøy ble spart» (46). Han er en mann som bryr seg om og stiller opp for lokalsamfunnet, en mann som folk stoler på: «Det hørtes ut som han visste hvem faren var. Men det visste jo alle. Han Sander på Sletta og han Sander på Mårtinden skravla de om. Dyktig kar, han Sander. Dreiv fiske med kutteren sin overalt langs kysten. I tillegg dreiv han bra jordbruk» (10). Selv om det er Vanda som driver jordbruket, er det Sander som får æren av det. Dette forteller litt om fiskerbondekvinnes manglende anerkjennelse av det arbeidet de gjør.

Langt opp mot vår tid hadde gifte kvinner ikke formelle rettigheter til gårdene, sjøl om de ofte stod for brorparten av arbeidet [...] sjøl om kvinna ikke hadde formelle rettigheter, blei hun likevel respektert som husmor på gården. I mange kystbygder var det først og fremst hun som styrte gården, og hennes innsats som avgjorde om den hadde godt eller dårlig ry i bygda (Elstad 2004: 9).

Til tross for manglende annerkjennelse utad, vet alle at det er kvinnene som styrte gården mens mennene var på fisket. På denne måten blir Sanders annerkjennelse også en annerkjennelse på Vandas prestasjoner. I et bygdesamfunn var det viktig å vise seg fra sin beste side og å ha et godt rykte. For kvinnene ble dette målt i annerkjennelse for jordbruket og oppførselen på barna: «Kvinnene visste nøyaktig standarden de ble vurdert etter. De hadde derfor ikke bare seg selv å passe på, men også barnas opptreden som kunne kaste både glans og skygger over familien, siden ungenes oppførsel ble betraktet som et speilbilde av heimen [...] Kvinnens forvaltning av omsorgsoppgavene ble knyttet til hennes verdighet sett som husmor» (Grønbech 2010: 183).

Når ryktene sier at Sander driver bra jordbruk, reflekterer det Vandas evner som husmor. Sander derimot får godt rykte for Vandas arbeid, i tillegg til sin egen innsats som fisker og skipper. I romanen skildres han som en mann andre menn ser opp til og de forventer at han tar ledelse. Dette henger sammen med hans gode rykte som fiskerbonde og hans omsorg for fellesskapet. Dermed bryr folk seg om hva han mener: «De forlangte at han skulle være skipper på land også» (110). I lokalsamfunnet måles de altså begge opp etter dyktighet og erfaringskunnskap. På denne måten inngår de ikke bare i et samarbeid i kombinasjonsdriften, men også i hvilken anseelse de har i bygda. Deres dyktighet gir dem et godt rykte og prestisje i bygda. I likhet med Sander, bryr også Vanda seg om naboene og fellesskapet, og gir dem en håndsrekning når de trenger det. Dette ser vi for eksempel når hun sier at hun kan passe naboens barn, slik at de kan dra på bygdefest, til tross for at hun har mer enn nok med sine egne åtte barn: «I nitida om kvelden kom Agnar Bureisar på Stranda. Han og kjerringa ho Ella hadde tenkt seg på festen lørdagen. De hørte seg om etter noen som kunne se etter ungene et stykke utover natta. – Æ skal hjelpe dokker, sa Vanda. – Vi finn ei råd» (33). Når naboen Agnar senere dør, slår kvinnene seg sammen og hjelper den etterlatte enken: «Vanda, Eline og Olga hjalp til med å koke kaffe og servere brødkiver med kjøttrull. Utpå kvelden tok de fjøsstellet for Ella» (161). Felleskapet mellom kvinnene er ekstra nært nettopp på grunn av deres usynlige posisjon i samfunnet og fordi de er nødt til å stå sammen når mennene reiser ut på fiske.

De ivaretok også det lokale omsorgsnett og påså at naboen ikke led overlast. Kvinnene både vokter og vedlikeholdt lokalkulturen og deres omsorgsrolle hadde stor betydning for den sosiale trygghet og lokalsamfunnets velferd [...] For fiskerbonden var omsorgshensynet en dyd av nødvendighet ut fra en marginalitetssituasjon med et absolutt behov for gjensidig støtte innenfor bofellesskapet (Grønbech 2010: 14, 183).

Siden det meste av inntektsstrømmen er knyttet til fiskenæringen, sliter Ella når Agnar dør. Da er det viktig at familie og naboer slår ring rundt henne og passer på at hun overlever. Dette er den verst tenkelige situasjonen for en fiskerbondekvinne, men ikke uvanlig da det var flere menn som gikk bort på havet. Den felles frykten for mennene på havet og samme livssituasjon er med på å binde fellesskapet sammen, og de overlever ved hjelp av omsorgen for og støtten fra hverandre. Slik blir de gjennom fellesskapet knyttet sammen med felles tilhørighet og samhørighet. Når vi snakker om kystkvinnenes anseelse i lokalsamfunnet er det altså på den ene siden knyttet til deres evner til å ta vare på seg selv og familien, altså deres selvstendighet. På den andre siden handler det om deres omsorg og nestekjærlighet for fellesskapet: «Selv om kvinnene var opplærte til strenge krav om selvberging og selvstendighet, inkluderte livsmoralen også hensynet til naboen. Fiskerbonden skulle vise seg selvstendig og selvhjulpen, men uten å være seg selv nok» (Grønbech 2010: 13). I romanen blir Sander vel ansett for omsorgen han viser fellesskapet, mens Vanda opplever at hun i likhet med jordbruket, ikke får noe annerkjennelse. Dette henger sammen med at det er knyttet et sett av forventninger til kvinnerollen: «Til kvinnerollen var det knyttet en særskilt forventning om å ta hånd om barn, syke og eldre» (Grønbech 2010: 183). Kystsamfunnet var altså bygget opp av samhold ved at de hjelper hverandre og støtter hverandre i nøden, der kvinnenes omsorg til fellesskapet delvis kommer av kjønnslig forventning og nødvendighet som igjen knyttes til deres pliktfølelse. Grønbech forklarer at omsorgen for hverandre også knyttes til samtidens kristne moraletikk, der nestekjærligheten for hverandre blir en rettesnor for fellesskapet, samtidig som det bygger opp den sosiale tryggheten. Hun påpeker at praksisen inngår i kvinnenes hverdag, og omtaler dem derfor som hverdagskristne (Grønbech 2010: 177). Dermed fikk ikke kvinnene honnør for arbeidet og omsorgen de viste fellesskapet. Det var bare slik det skulle være. Det var en del av kystkvinnenes identitet og livsstil på lik linje med gårdsarbeid, husstell og barneoppdragelse.

4.2.2 Barneoppdragelse

Sander og Vanda har åtte barn i alderen ett til sytten. Da blir det ekstra viktig med jordbruk og selvforsyning slik at alle får nok mat. I romanen skildres det flere ganger at barna kaster i seg all maten de finner: «Vargene satt attmed bordet og hylte etter mat [...] Han var sulten som en varg og reiv i seg alt hun satte fram til han [...] Bare Andreas ikke hadde glefsa i seg all kjøtrullen om natta og gjort det fritt for pålegg til skolematen deres. Han var en brann til å snoke i spiskammerset og skapene om nettene» (18, 172, 133). Dermed er matlagingen en viktig del av Vandas daglige gjøremål og hun må hele tiden passe på at det er nok mat i huset til familien. I tillegg til matlaging og barnepass, består hverdagen av masse gjøremål. Da er det viktig at barna hjelper til med arbeid og bistår Vanda i å drive gården. De er avhengige av at alle hjelper til og samarbeider for å få dagene til å gå rundt. Samtidig fungerer arbeidet som forberedelse til det voksne livet:

Opplæringa til arbeid som gikk for seg i heimen, var ei viktig forutsetning for at arbeidslivet på gårdene skulle fungere [...] Det begynte gjerne for alvor når ungene var i 10-12-årsalderen. Før det var opplæringa nokså lik for begge kjønn, men 12-årige jenter blei satt til oppvask, klesvask, småbarnpass, spinning og strikking av enkle plagg og anna som blei regna som feminine ferdigheter. Mødre lærte opp døtrene, fedrene sønnene (Elstad 2004: 77, 75).

Arbeidet ble altså tilpasset kjønn og alder. Dette ser vi blant annet ved at det er de tre eldste barna som gjør mest. Stine og Signy tar seg for det meste av de kvinnelige arbeidsoppgavene, mens Andreas bærer tunge bøtter med vann, stabler høy og hjelper faren med slåttonna. De yngste barna hjelper også til med lettere oppgaver: «Andreas fikk bære resten. Vassbæringa hørte til arbeidet hans [...] Andreas stod i vedskjåen og hogg ved [...] Stine satt og reiv opp ull med de tunge grovkardene [...] Stine som stod å vaska opp» (137, 143, 142, 156). Selv om hverdagen består av arbeid fra morgen til kveld på gården, er de fortsatt barn og får holde på som barn flest. Dermed består barnas hverdag også av lek og moro. Det fortelles for eksempel at de yngste barna er ute på ski eller renner på sparken. I tillegg til lek, springer de rundt på gården og driver ugagn:

Hele gården var en stor lekeplass- Lille-Jermund og Bård spikra kassebiler og kjørte omkring med rare lass. [...] Faren lurte på hvor det ble av alle øksene, sagene og spikerpakkene som han kjøpte. Mora leita etter sengeklær, kokekar og kopper som

forsvant ut av huset. Men noen stor ballade stelte ingen av dem i stand. Det endte gjerne med en flir. Sånne makeløse unger (11, 12).

Det er flere andre unger i bygda, dermed blir leken, skolegangen og samværet med andre jevnaldrende en viktig del av sosialiseringen til barna. «Gjennom leken lærte ungene seg å leve i et landskap der det var om å gjøre å innrette seg etter både topografi og værforhold. Mye av leken var ikke ufarlig. Å terge sjøbåra eller segle på isflak var nok oftest vågal gutteleik, men en del modige jenter deltok også» (Elstad 2004: 77). Vi ser den samme lærdommen i leken til barna i romanen og det er et under at alt går bra: «– Den galne førkja. Ka ho fer og renne etter så seint på kvelden. Ho kan dette utfor hamran og slå seg forderva [...] Frank bremsa på riktig side. Stupet glei unna. Toget roa seg og tok skikkelig styring igjen. Det suste av sted minst hundre meter etter at bakken var slutt» (155, 165). Vanda er alene med masse gjøremål og et spedbarn, og har dermed ikke mulighet til å springe etter alle barna å passe på dem. Hun må bare håpe at de har nok vett og passer på hverandre. Vi får også høre at de eldste barna fyker rundt i bygda og styrer som de selv vil. Andreas reiser sammen med kompisene på jakt etter jenter og Signy springer mellom gårdene sammen med venninnene. Vanda vet ikke hvor de er, og de kommer ofte hjem etter hun har lagt seg: «– Enn den Signya, sa Vanda. – Korr dåkker trur ho hold hus henne. Har ho ordentlig med klea på sæ, vil æ vette [...] De velbrukte trugene til Andreas mangla i rekka. Men det gjorde de alltid på denne tida av døgnet» (157, 96).

Familielivet skildres som kaotisk og ukontrollert. De lurer seg unna arbeid når de kan, skylder på søsknene, krangler og fyker rundt på gårdene og gjør ugagn: «De fleste skoledagene begynte med en liten krig [...] Sander brukte å le av både krigen og freden» (135). Sander og Vanda lar dem vokse opp og i stor grad styre som de selv vil, så lenge de gjør dagens arbeid og holder seg innenfor visse grenser. I stedet for å kjefta på barna når de gjør ugagn eller oppfører seg dårlig, ler foreldrene eller overser dem: «Signy freste tullkall og tullkjerring iblant. Foreldrene lot som de ikke hørte. Da ble Signy rasende og skreik svinkall og hustru. De hørte aldri det heller. De skrøt av at de hadde sånne prektige døtre. Det fantes neppe maken i kjerkesoknet» (14). Barnas oppførsel er som tidligere nevnt en refleksjon av Vandas evner som husmor blant lokalsamfunnet. Slik sett blir den kaotiske familietilværelsen, barnas selvstendighet og frihet oppfattet som dårlig barneoppdragelse blant bygdefolket: «Signy tok sats og spente til døra med beksaumskoer så hardt hun greide før hun la på sprang over gårdsplassen. Inga tok seg til brystet. – I Herrens namn, her ramle huset ned! – Tå-så-hå, lo Vanda. – Det e berre ungan som spelle sæ» (163). Slik ser vi at de

ikke bryr seg om hva bygdefolket mener om deres barneoppdragelse og holder på som før. På samme måte som de overser barnas opprør mot dem, overser de bygdas sladder om dem.

- du trudde mæ ikkje så æ fortælte kordan det va hos oss. Nu kan du jo se sjøl.
- Se ka for nokka?
- Ungan og alt sammen. Dem herje som dem vil. Kallen og kjerringa synes det e artig. Folk i bygda flire av han Sander som sett attmed bordet og desse minstebanet. Dem herme etter ho Vanda som gape og kauke tå-så (101).

Til tross for at bygda baksnakker Vanda og Sander på bakgrunn av barnas oppførsel, er de fortsatt vel ansett i bygda basert på deres dyktighet. Som sagt driver Sander bra fiske, og Vanda godt jordbruk. Med åtte barn å ta seg av er hun selvstendig og klarer seg selv, samtidig som hun alltid har tid til å stille opp for naboen og støtte opp under fellesskapet. Disse kvalitetene overveier det bygda betrakter som en kaotisk hjemmetilværelse.

4.2.3 Kystkvinnenes øvrige arbeidsoppgaver

På hjemmebane har Vanda som tidligere nevnt mye å ta tak i. Hennes spesifikke oppgaver i hjemmet er mange og krever et bredt spekter av erfaringskunnskap. De driver et større gårdsbruk og har både høns, kyr og sauer: «Han mata hønsene og klødde kalvene mens Bård og Andreas bar høy til sauefjøset. De samla seg rundt Vanda mens hun melka kviga» (154). Gårdsdriften gir dem selvforsyning i form av kjøtt, egg, melk og ull. Dette krever igjen arbeid ved melking, klipping, lamming, eggeinnsamling, slåttonna, foring av dyrene osv.

Fôringa gikk lett denne morraen. Andreas hadde tåga høy ut av låven kvelden før [...] Hun bar et fange til hver bås og kasta en dott opp i gjerdet til kalven. Den dro strå allerede [...] De sauene. De skulle ha sitt nå snart. Men først måtte hun inn med melka og lage kalvedrikke [...] De hjalp henne å bære høy og vatn til sauene. Ti tjukke søyer krevde et hav av både vått og tørt. For et liv det skulle bli når lamminga begynte (136, 137).

Dyrene krever mat til visse tider og dette arbeidet kan ikke utsettes. I tillegg har hun et spedbarn og andre småbarn å ta seg av, dermed klarer hun ikke å ta seg av alle samtidig. Derfor er det en nødvendighet at alle barna hjelper til: «– Kom ned Stine. Du må se etter Gullet mens æ e i fjøsen» (135). Slåttonna er et stort stykke arbeid i seg selv som krever

innsats av alle. Det er viktig arbeid slik at dyrene har nok høy til vinteren. Det er et sesongarbeid som igjen viser til at menneskene i *Kjærestebåten* også må rette seg etter naturens syklus, slik vi så hos Jacobsens' *De usynlige*. På samme vis er Sander nødt til å reise på Lofotfiske om vinteren og poteten må sås om våren og tas opp om høsten. I tillegg til alt som kommer med stell av dyrene og gårdsdrift, må hun ta seg av åtte barn som befinner seg i ulike stadier av livet. Dette innebærer å passe på spedbarnet og de yngste, sende de eldre barna på skole, matlaging og klesvask. Samtidig må hun passe på at mann og barn har klær og sko som er rene, hele og som passer. Arbeidsoppgavene er ikke så enkle som de høres ut. Det ligger ofte mye forarbeid bak. For eksempel må det bæres inn vann fra brønnen slik at hun skal kunne lage mat, vaske opp og vaske klær: «Vanda tok bøttene og gikk i lag med dem til brønnen. Isen lå tjukk og kvit over brønnholet. De greide ikke å slå den sund med blikkbøttene. Bård måtte springe og hente øksa. Vatnet spruta i ansiktet på han mens han hogg» (137). Det måtte også hogges ved, stables, bæres inn og fyres slik at kvinnene kunne få laget mat eller tørket våte klær på vinteren: «Stine og Signy forsvant i løse lufta mens Vanda nynna, bar ved og fyrte på spreng for å få tørka alle klærne» (139). Videre måtte de separere melk til matlagingen, karde og spinne ull til strikking, lappe tøy, stoppe sokker og strikke nytt tøy: «Vanda knytta på seg forkleet, henta ulla som Stine hadde revet opp og satte seg til å karde tuller. Stine syntes kardene gjødde til henne. Håsj, Håsj» (157). Slik sett var ikke sauene bare viktige for kjøttet sin del, men også ullen. «fram til etterkrigstida blei mesteparten av klærne laga heime», og det var kvinnenens oppgave å sørge for klær til familien (Elstad 2004: 28). Det var viktig med god kvalitet på ulla og ordentlig arbeid knyttet til ullproduksjonen, da varmen fra klærne kunne berge livene til mennene som reiste på vinterfiske. Til tross for viktigheten av tekstilarbeidet, ble det regnet som arbeid man gjorde når man hadde tid mellom annet arbeid: «En kan trygt regne med at tida som blei brukt til tekstilarbeidet, tilsvarte minst tre måneder hvert år. Men tekstilarbeidet var et typisk 'innimellom-arbeid', der en utnytta korte og lengre stunder mellom andre gjøremål som måtte gjøres til faste tider» (Elstad 2004: 31). Vanda står ofte opp før ungene og gjør litt innimellom-arbeid før de står opp og hun kan gå i fjøset, og setter seg ned igjen om kvelden når de minste har lagt seg. Samtidens kystkvinner skulle ikke sitte å ikke ha noe å gjøre, så hver gang det ble rom for en pause, satt de seg ned med tøyproduksjonen: «I skapet under loftstrappa lå en haug med votter som hun ikke hadde rukket å stoppe. Med skyldtunge hender dro hun fram par etter par til hun fant et som ennå ligna noe [...] stoppenåla begynte å skytle litt fortere» (132).

Med åtte barn er det viktig å ivareta tøyet til den neste i rekken. Klærne går i arv, det som er ødelagt lappes eller stoppes og gis videre. Selv om Sander og Vanda ikke er fattige, peker dette på samtidens nøysomhetskultur, der det var viktig å ikke sløse: «Når det bar til stykket, greide hun ikke å kaste den. De kasta aldri tøy her på gården. Alle tøybitene havna i skuffene til mora. Der lå de og venta på en ny og naken unge. Til nå hadde ingen av bitene venta særlig lenge. De dårligste ble til kluter eller til underlag i vogna» (9). Grønbech påpeker at nøysomheten både var nødvendig, samtidig som det var en dyd: «Mangfold og flerkompetanse preget arbeidsoppgavene i en marginal tilpasning som betinget resirkulering og gjenvinning av materialer. Ressursutnyttelsen ble omtalt som «sparing», og det «å sette tæring etter næring» var en nødvendig og sentral livsdyd» (Grønbech 2010: 10). Slik sett inngår nøysomheten som en viktig del av kvinnenens arbeid og hverdagsliv.

4.2.4 Stines hverdag

Til nå har jeg sett på hvordan Vanda opptrer som kystkvinne i romanen. Jeg har tatt for meg hennes hverdag, arbeidsoppgaver og samfunnets forventninger knyttet til det å være kystkvinne i et bygdesamfunn. Før jeg ser nærmere på hvordan romanen skildrer kystkvinnens relasjoner til fellesskapet, ønsker jeg å utforske hvordan Stine blir framstilt som ung kystkvinne i bygdesamfunnet. Dette fordi hun står i en litt annen posisjon enn den etablerte moren og fordi hun representerer en gruppe unge kvinner som henne selv. Selv om døtrene i samtiden ble opplært av mødrene i livet som fiskerbonde, er samtiden en tid preget av forandring, der de unge kvinnene har muligheten til å dra ut og finne seg et yrke. Dette fyller dem med drømmer og muligheter, samtidig som de blir rastløse etter å komme ut. Slik sett er det interessant å se hvordan romanen skildrer Stine og hennes livssituasjon.

Når vi først møter Stine i begynnelsen av romanen, står hun til knes i havet og vasker skitne gjerder: «Stine stod til knes i blankstill sommersjø og skrubba møkkete fjøsgrinder med en stor sopelime. Hun arbeidet i sinne [...] Hver gang taket rundt sopelimen glapp så hun fikk fokket mot seg, spytta hun saltvatn og beske ord i retning av husa oppe på bakken. Hverken mora eller søsknene kom og hjalp henne med det tøvete skittsølet» (5). Skildringen vitner til et liv preget av hardt arbeid og slit. Hun er eldstedatter på gården, 17 år, konfirmert og ferdig med skolegangen. Dermed er det forventet at hun skal gjøre mer i hjemmet for å avlaste moren. Stine, på den andre siden, ønsker seg bort fra gården og slitet. Hennes jevnaldrende venninner har allerede forlatt barndomshjemmet og skapt seg sine egne liv, mens hun står igjen på gården og arbeider som en «slave» (13):

Hun tenkte på Ester igjen. Ester som var i byen. Som hadde eget rom med blomstra tapet på veggene. Som hadde kjærest med mørkt hår, lange, mørke øyenbryn og kritthvite tenner. Hun tenkte på Margrethe. Som i det minste var på Båtnes hos onkelen sin. På butikken hans. Hun tenkte på Anna. Som gikk i sylære i Harstad. Hun tenkte på nesten alle og alt. – Fanken! (20)

Arbeidet er en stor del av hverdagen hennes på samme måte som hos moren, men i motsetning til moren har ikke Stine den samme holdningen til arbeidet: «Kor e ungen? – Han søv. La han berre sove tel æ e ferdig. – Det kan du lite på, gjespa Stine. – Æ har ikkje sånn arbeidsløst som dæ» (136). Dette delvis fordi hun er ung og delvis fordi det ikke er hennes eget hus og hjem. I stedet står Stine og drømmer om et bedre liv borte fra gården, der hun kan oppleve nye ting, finne kjærligheten og skape sitt eget liv. Brevene fra venninnene om deres nye liv lokker enda mer, og forsterker lengselen etter å komme seg bort. De kan både dra på kino å se Shirley Temple, lese nyutgitte bøker fra Lars Berg og treffe kjekke gutter, mens hennes hverdag er fylt av «et hav av arbeid [...] i fra morra til kveld. Karding, spinning og strikking. Syng, lapping og stopping. Brødbaking, middagskoking og oppvask. Fjøsstellet kom i tillegg» (12). Som jeg har nevnt tidligere består mesteparten av arbeidet av huslige sysler, det som ble regnet som kvinnearbeid. Hun har ytret sitt ønske om å dra fra foreldrene, men de feier det bort med latter, spørsmål om hun ikke er fornøyd og bestiktelser for å få henne til å bli: «Hver gang hun ymta frampå om å reise bort, smilte Sander smørblidt og mente at det hasta ikke. Mangla hun noe? Skulle han kjøpe kjoletøy til henne i byen?» (14) Familien er i en slik økonomisk posisjon at de ikke må sende barna bort for å tjene. Dermed kan de ha henne hjemme lenger, samtidig som det fortsatt er behov for hennes hjelp hjemme. Den stillestående tilværelsen i barndomshjemmet blir ekstra trengende for henne med det kaoset som følger syv yngre søsken og lite plass:

Hva hjalp det at mora og faren sjelden sa et ondt ord til henne. Hva nytta det at de ga henne mat, klær og til og med ti kroner i ny og ned. Når hun aldri fikk fred og så mye fritt at hun kunne ha noe for seg sjøl. Dag etter dag bodde hun i et bol av hylende guttunger, kaklende høner og tullete kalver. Uke etter uke svømte hun i skitne klær, svette sokker og sure melkespann. Som ei gammel kjerring (19).

Samtidig skjemmes Stine av foreldrene. Som tidligere nevnt ryktes det i bygda om Sander og Vandas barneoppdragelse. Stine er ung og bryr seg om hva ryktene sier og hva andre mener

om henne og familien. Dermed skjemmes hun av hjemmets tilstand og deres kaotiske tilværelse, og hun skjemmes av at foreldrene ikke stopper å få barn. Det er ikke lenge til det er Stine sin tur, og da er det flaut med foreldre som fortsatt holder på: «Ester kalte foreldrene sine for kallen og kjerringa. Stine hadde begynt å gjøre det samme. På en måte passa det dårlig. Kallen var ikke mer kall enn at han gjorde unger stadig vekk. Kjerringa var ikke mer kjerring enn at hun satte dem til verden og hadde brystene fulle av melk hele tida» (14).

På ett vis er denne trangen, lengselen og drømmen om å forlate hjemmet, ikke så ulik Ingrids drøm i *De usynlige*. De ønsker begge å forlate hjemmet for å finne kjærligheten og dra på eventyr. Men i motsetning til Ingrid, forlater ikke Stine barndomshjemmet. *De usynlige* ytret en tematikk om isolasjon og separasjon i bygda og nærhet og felleskap på den isolerte gården. Denne tematikken finnes ikke i *Kjærestebåten*. De befinner seg i et bygdesamfunn og felleskapet er bygget på at hver og en av beboerne støtter hverandre. Her finnes verken en idealisering av fellesskapet eller en nedvurdering av den. Hanssen allmenngjør romanen ved å skildre bygdelivet slik det faktisk er på godt og vondt. Lengselen etter å reise stilner straks den ukjente Roar kommer i land for å se etter Sander, men ender opp med å gjøre kur til henne: «– E du aldri på Båtnes om lørdagskveldan? På dans, meine æ? Stine rista på hodet. – Aldri. – Kan du ikkje fare en gong i lag med mæ? [...] – æ fikk så løst å bli kjent med dæ. Æ kunne komme og hente dæ. Æ kunne ro dæ telbakers hit òg» (15, 16). De møtes på bygdefest, og forholdet mellom dem utvikler seg raskt til forelskelse som etter hvert fører til en hemmelig forlovelse: «– Æ e så glad i dæ at æ trur æ bli galen. Høre du. Æ har aldri vore glad i nokka vækja sånn på denna måten [...] – Æ skal være glad den dagen vi kan vise dem ringan» (100). Harmonien mellom dem blir brutt når Roar må reise til sin far, som tidligere ikke ville tilkjenne han, for å få godtgjørelse. Stine er ikke fornøyd med dette og finner ut at hun er gravid med Roar sitt barn etter han er reist: «Ho Stine, hæ. E det sant at ho e tjukk med han der Merakelet» (118). Etter hvert som tiden går og ryktene begynner å sverme blir hun redd for at han har forlatt henne og hun må føde barnet utenfor ekteskap og oppdra det alene. Dette er en skjebne som mange kvinner opplevde og en reel frykt. Eksempelvis hører vi at faren til Roar stakk av fra familien da han var barn: «– Æ blei så forbanna. Æ tenkte på kordan mor mi hadde det etter at den der karen strauk ifrå ho» (111). Når hun senere får brev av venninnen Ester der hun fortvilet forteller at hun er blitt gravid og forlatt av kjæresten, hun som levde det søte livet i byen, slår redselen for alvor inn hos Stine: «Brevarkene var flekket. Ester hadde sittet og sipt og skrevet [...] Hun hadde vært på hybelen hans flere ganger. Til sist. prikk prikk. Etterpå var det som om alt begynte å bleikne [...] Den ligna på mange andre historier Stine hadde hørt og lest» (159). Manglende

kommunikasjon med Roar etter at han reiste, ryktene som florerer i bygda og liknede historier om kvinner som blir gravid og forlatt forsterker Stines frykt for at hun er satt i samme situasjon. Hun skriver brev tilbake og råder venninnen til å komme hjem til bygda, slik at familien og fellesskapet kan ta hånd om henne: «Hun skreiv et trøstebrev til Ester. Kunne hun ikke gi søren i byen og ta båten heim til Vågen» (159). Dette er en kontrast til den unge drømmende Stine vi møtte i begynnelsen av romanen. Hun opplever at gresset ikke er grønnere på andre siden, og at hjemmet er trygt og noe man kan komme hjem til når man havner i trøbbel. Derfor råder hun venninnen til å komme hjem igjen. Arbeidet og familiekaoset er plutselig ikke like forferdelig. Dette forteller litt om kvinnenens situasjon i samtiden. Å bli gravid utenfor ekteskap gjør at man blir utsatt for fellesskapets sladder. Dette knyttes igjen til skam og omdømme i samfunnet: «Det varierte nokså mye langs kysten i hvor stor grad det var skam å få barn utenfor ekteskapet. Det var sjølvsagt ikke noen ønskesituasjon for verken jenta eller familien dersom barnefaren ikke stilte opp, men var han der, stilte ofte saka seg annerledes» (Elstad 2004: 82). Samtidig som dette var nedverdiggende for kvinner, var det vanskelig å måtte klare seg selv og ta vare på et barn. Derfor ønsket ingen å havne i denne situasjonen. Heldigvis kommer Roar tilbake igjen, med en båt som han fikk i arv hos faren: «– Der ser du oppgjøret – hrm – arven min. Femogtredve fot gjeldfri båt, ka! – Å – Sånn, sa Stine. – Men vi har vesst mykje meir å snakke om enn båten –» (177). Det ender godt for Stine. Roar kom tilbake med en framtid på kjøpet.

Andre kvinner var ikke like heldige. Selv om romanen skildrer dette som reelt i samtiden, oppstår forholdet mellom Sander og Vanda og andre ektepar i kontrast til denne trenden. Det var heldigvis flere ærlige menn enn troløse, selv om det ikke var uvanlig. Men frykten for at det skulle hende var stor, da det har så stor betydning for kvinnenens liv i samtidens samfunn. Slik ser vi hvordan stedet, arbeidet og samhørigheten mellom menneskene inngår i både Vanda og Stines liv. Det er et enkelt og idyllisk liv på enkelte vis, men også et liv preget av mye slit, hardt arbeid og frykt. Frykt for mennene på havet og frykt for skjebnen. Arvid Hanssens framstilling av kystkvinnenens liv er reelle skildringer. Slik sett allmenngjøres livene deres og vi får et kollektivt innblikk i fortidens kystkvinnens liv. Videre i denne analysen vil jeg se nærmere på kystkvinnenens relasjoner til fellesskapet og se på hvordan kystkvinnemotivet kan uttrykke en tematikk om menneskelige relasjoner i *Kjærestebåten*. Jeg vil først ta for meg det homososiale fellesskapet for så å se på det heterososiale fellesskapet.

4.3 Kystsamfunnet som enhetlig fellesskap

Jeg har allerede nevnt at nestekjærlighet og omsorg for naboen er en viktig del av kystkvinnenes liv, og at det er kvinnene som holder samfunnet sammen når mennene drar på fiske. De inngår i et samfunn som bygges opp av at de bryr seg om hverandre og der de er avhengige av gjensidig hjelp og omsorg:

Deres tilstedeværelse var viktig for samhold og sosialt vedlikehold av samfunnet. I så måte hadde fiskerbonden et utvidet omsorgsansvar ikke bare for den nære familien, men også for naboen [...] Kvinnene både vokter og vedlikeholdt lokalkulturen, og deres omsorgsrolle hadde stor betydning for den sosiale trygghet og lokalsamfunnets velferd (Grønbech 2010: 6, 14).

Dette naboskapet var på den ene siden bygget på nærhet og tilgjengelighet ved at de sammen jobbet for fellesskapet og hadde samme interesser: «Solidaritet ble understreket gjennom lite kontroversielle temaer som vær og vind. Den uformelle praten understreket øyfolkets fellesskap og like interesser. Samtalene var med på å utvikle et 'vi' som sambygdinger» (Grønbech 2010: 170). Nærværet kom altså av deres felles livssituasjon der de delte de samme bekymringene og utfordringene i hverdagen. Det var «et tett samfunn [som] innbød til et nærvær som gjorde det enkelt å se ting fra den andres synsvinkel. Kystfolket delte ståsted og hadde samme perspektiv på livet. Fellesskap i livsførselen ga grunnlag for empati. Slik kan nabokjerringa, med sin forståelse og innsikt med blick for den andre, nærmest ses som en dreven psykolog» (171).

Slik åpnet nærheten også opp for fortrolighet mellom kvinnene, der de kunne støtte seg på hverandre i tunge stunder eller tømme seg for sinne, bekymringer eller andre plager som forgikk i hjemmet. Det var et «samfunn preget av ansikt-til-ansikt-relasjoner. Denne nærheten preget kommunikasjonen, ikke bare i form av fortellinger og anekdoter om navngitte personer, men også ved at sosiale hendelser fortløpende ble drøftet og vurdert» (173). Samtidig påpeker Grønbech at man måtte passe seg for hva man sa, da det fantes «strenge skiller mellom det å bry seg om kontra det å bry seg med. Det ene ble oppfattet som omsorg, det andre som nysgjerrighet og dermed upassende» (171). Dette stemmer ikke overens med det samfunnet vi møter i *Kjærestebåten*. Romanens baksidetekst omtaler det heller som et samfunn der menneskene både bryr seg med og om hverandre. Her fyker sladder og ryktene mellom gårdene, og nabokjerringene er ikke redde for å spørre rett ut om dette stemmer for å stilne nysgjerrigheten og bekrefte ryktene. Dette ser vi for eksempel

når det spekuleres om Stine er gravid med Roar. Ved flere tilfeller spør de familien rett ut om dette stemmer:

Inga heva stemmen og påkalte oppmerksomheta til hele forsamlinga. De måtte snu seg. Vanda slapp å svare på det neste spørsmålet fra Eline. Hun syntes det var like bra. Eline så misfornøyd ut, men tidde [...] Lille-Jermund var sint en dag ved middagsbordet. – Ungan sei at han Roar har gjort ho Stine tjukk og rømt ifrå ho [...] – Korsen går det med ho Stine og denna kavaleren hennes, kviskra Eline over kaffekoppen. – Æ har jo ikkje sett kjærrestebåten i det siste. – Han e hos far sin i Kristiansund en tur, sa Vanda tålmodig (152, 162).

Det er et samfunn der alle legger seg opp i hva de andre holder på med: «– Så får ho Inga telle åretakan ifrå kjærrestebåten i natt òg» (112). Overvåkingen av privatlivet kunne oppleves som sosial kontroll. Dette ser vi spesielt gjennom overvåkningen av Stine og Roars forhold i bygda. Et kriterium for å ha et godt forhold til naboene var å passe på hva man sa og gjorde slik at det ikke oppstod krangel og ufred mellom gårdene. Dette var spesielt viktig i et samfunn der man var avhengige av godt naboskap for å holde samfunnet oppe: «på et lite sted med kort avstand mellom naboer, kunne det lønne seg å være tilbakeholdne med sine uttalelser og passe seg for å si ting rett ut. Her var øyværingen redd for å ‘skape ufred mellom husan’. Fred og fordragelighet ble ansett som viktig for omgangstonen, og konflikter ble alltid forsøkt dempet» (164). Det var også viktig å passe på hva man sa i samfunnet hos Hanssen, da ryktene og sladderer ble spredd raskt.

Selv om naboskapet er bygd opp av felles interesser og livsforløp som igjen skapte en nærhet mellom menneskene i fellesskapet, så var det også viktig å vise selvstendighet og respekt for hverandre gjennom avstand. Dermed rant de ikke ned dørene til hverandre og de måtte ha en grunn til å komme på besøk: «De besøkte sjelden naboen uten å ha et foreliggende ærend. Å spørre om av en kopp mel kunne legitimere visitten som kunne gjøres lang eller kort avhengig av vertinnens gjøremål og signalisering av imøtekommenhet. Å bli bydd en kopp kaffe var i så måte et signal om at en kunne sitte ned å slå av en prat» (171). Dette ser vi også i Hanssens roman: «Inga kom en kveld med strikkesøyet og var pratelysten [...] Hun begynte med været. Det var sånt et trygt og godt østlig vær for tida. Lite snø, men kanskje litt kjølig» (162). Hun begynner altså å snakke om været og varmer opp til å kaste seg ut mot mer interessante emner slik som ryktene om Stine: «– Æ må no rett spørre dæ Vanda, sa Inga. – E det så at ho Stine e så puskat. Æ synes ho ser så bleik og forkommen ut.

Har ho vore hos doktoren. – Tå-så, blåste Vanda. – Man høre så mykje rart. Du skal ikkje tru riktig alt» (163). Slik sett belyser romanen menneskene i bygda og alle aspekter ved samtidens naboskap. De gode sidene bygger på verdier om at man står sterkere sammen og hjelper hverandre, samtidig som omsorgen bygger opp et sosialt nettverk der kvinnene slipper å føle seg ensomme når mennene er borte, og heller støtte seg på hverandre. Samtidig kan fellesskapet oppleves som sosial kontroll og ødeleggende ved rykter og sladder.

4.3.1 Det homososiale fellesskapet

Handlingen i romanen inngår i et samfunn preget av fremskritt. Dette inkluderer også kvinners rettigheter. I romanen er kvinnene mer politisk engasjert i det samfunnet som omhandler dem og deres liv. Dette ser vi for eksempel ved at de siden 1913 har hatt stemmerett, dermed kan de nå stemme mot samfunnsendringer og ideer de ikke er enige i: «– Han har ødelagt sæ, sa Sander. – Ka du mein kjerringen tenkte då han for rundt og fortælte at det ikkje fantes nokken gud. – Kjerringen, snøfta Aksel. – Det va dem som ga han sparken sist han stod på lesta. Dem stemte heller på kapitalisten enn fritenkaren» (24). Kvinnene har dermed sitt å si om det som står på i lokalsamfunnet, selv om de ennå ikke får anerkjennelse for arbeidet de gjør i hjemmet. Slik sett er de blitt mer synlige i landet med samfunnets fremskritt, men fortsatt usynliggjort i hverdagen. Engasjementet blant kvinnene viser også at så lenge de står sammen kan de få til det meste: «I kystområdene var det særlig viktig med aktive kvinneforeninger, ofte var det vanskelig for mennene som var mye borte, å drive fram samfunnstiltak av ulik art [...] Foreningene i fiskeværa arrangerte de største basarene under sesongfiskeriene, det var de som skulle gi hovedinntektene til det gode formålet [...]» (Elstad 2004: 124, 125).

I likhet med *De usynlige*, skildres havet som et farlig arbeid for fiskere og det var mange menn som ikke kom hjem igjen. Dermed var frykten stor for kvinnene i samtiden. Dette førte til stort engasjement for blant annet redningsskøytene som kom til på slutten av 1800-tallet og forhindre mange tragedier: «På det meste har det vært over 2000 foreninger som samla inn penger til dette redningsselskapet [...] mange av foreningene var dominerte av kvinner» (Elstad 2004: 127). Dette gav kvinnene noe aktivt de kunne gjøre for mennene på havet, i tillegg til å ta seg av jordbruket og familien. Møter med andre kvinner i bygda blir sjelden i en travel hverdag for kystkvinnene. Dermed blir organisasjonsarbeidet ekstra viktig når man skal se nærmere på samhandlingen mellom kvinnene i romanen.

Arbeidet for foreningen og innsamlingen til saken gav også kvinnene trøst ved at mennene var litt tryggere hvis ulykken skulle være ute. Foreningsmøtene fant ofte sted mens

mennene var på sesongfiske og fungerte dermed som en sosial tilsetning der kvinnene kunne møte andre kvinner gjennom arbeidet for en felles sak som stod dem alle nær: «Å få komme sammen med andre voksne kvinner hadde i seg sjøl verdi, men møtene var arbeids- og ikke pratemøter» (Elstad 2004: 124). Slik arbeidet de både for saken, men også for fellesskapet. Dette engasjementet blant kvinner ser vi også i romanen. Så snart mennene drar på Lofotfiske, samles kvinnene til møte for redningsforeningen Sjøblomsten. Her fortelles det at de synger sanger om temaet, leser gamle historier om redningsdåder skøytene har utført, og ser på nye redningsskøyter som er blitt laget:

Da alle hadde funnet plassene sine, begynte hun å bla i sangboka. Det gjorde hun på hvert eineste møte enda de alltid begynte med den samme sangen [...] De kunne teksten utenat [...] i dag ville hun først si litt om hvordan det gikk med de nyeste redningsskøytene. Det var henne til stor glede at Ragnhild Schanche og Thomas Fearnley nå seilte sitt første år. Astrid Finne, Idun og Chr. Børs 2¹⁵ seilte jo allerede sitt andre [...] Øverst i bunken lå beretninga om redningsdåden i Hamningberg¹⁶. Den føltes så nær enda det var over førti år sia den ble utført [...] Med sin frøkenklare stemme leste Hanna Hågensen om hvordan redningsskøyta Colin Archer seilte fra Vardø i et forferdelig vær for å komme de nødstedte til hjelp (148-150).

Samtidig som møtet pågår, gjør de innimellom-arbeid og lager produkter som de skal selge på basaren, til inntekt for redningsskøyta: «Strikkepinner og heklekroker tok til å blinke i stua. Den store basaren til Sjøblomsten nærma seg. Redningskjerringene kava for å få alt handarbeidet ferdig. Votter, strømper og sokker var gode ting. Luer, sengehygger og tøfler var enda bedre. Men det aller beste i år var divanputer med nordlysmønster» (149). Videre påpeker Elstad at inntektene av basaren kunne være stor, større enn den enkeltes månedslønn: «Inntekta av en eneste basar i Brandasund tilsvara ei månedsinntekt for en ansatt i varehandelen» (Elstad 2004: 128). Til tross for dette var kvinnene likevel villige til å gjøre dugnad for en sak de mente var viktig. Motivasjonen til kvinnene var på den ene siden preget av nestekjærlighet og plikt. På denne måten framstår kystkvinnene igjen som det Grønbech

---

¹⁵ Alle redningsskøytene som er nevnt i romanen eksisterte faktisk fra 1937 og 1938, og fungerer dermed som virkelighetseffekter. Redningsskøytene står oppført i redningsselskapets register:

<https://www.redningsselskapet.no/om-oss/redningsskoytene/>

¹⁶ Redningsaksjonen kvinnene i romanen snakket om fant sted i 1894, og er også med på å plassere fiksjonsuniverset i et virkelig landskap.

<https://www.nb.no/nbsok/nb/dc3b294615f092a95a069291e125307e?index=0>

kalte for hverdagskristne. På den andre siden hentet de drivkraft i ønsket om at mennene skulle være trygge og at de selv og bygda skulle slippe å være så redde for dem.

Kvinneforeningene var i stor grad «basert på at medlemmene bidro med egenproduksjon. På den måten blei merverdien av det kvinnene ytte større enn det det hadde kunnet klare å bidra med i rede penger, og de klarte å løse mange og store samfunnsoppgaver» (Elstad 2004: 132). Ikke bare bidro de med egenproduksjon, men også verdifull tid borte fra gårdsarbeidet, barn og husstell. Likevel var arbeidet av så stor betydning at det var verdt det. Slik sett hadde arbeidet i foreningen stor verdi for samholdet i bygda og «uten samhold og fellesskap var det ikke mulig å drive foreninger» (Elstad 2004: 132). Kvinnene stod for drivkraften av dette fellesskapet og holdt det sammen mens mennene var på fiske. Men når mennene kom hjem igjen var de med og støttet opp samfunnsarbeidet og deltok aktivt i basarene. Dermed samlet hele lokalsamfunnet seg rundt arbeidet på saken og fellesskapet.

Når jeg nå skal se på det homososiale fellesskapet, altså Vanda og Stines relasjon til andre kvinner i romanen, står forholdet til andre kvinner i bygda sterkt. Som jeg har nevnt er foreningsarbeidet både en sosial plattform der kvinnene kan møtes, og en måte kvinnene kan engasjere seg i samfunnet og bygge opp fellesskapet, samtidig som de jobber for en god sak. Det gir også Vanda en pause i hverdagen og lar henne slippe bort fra barn og gård en liten stund. Slik sett kan foreningsarbeidet og samhandlingen med likesinnede virke både befriende og beroligende. Ellers i hverdagen er kvinnene ofte isolerte, selv om det hender at de besøker hverandre. Det er et ensomt liv å være den eneste voksne på gården store deler av året, og foreningsmøtene tar brodden av denne byrden:

Hun prøvde å regne sammen hva hun hadde å gjøre i dag. Men tankene strøk på avveier. De gjorde ofte det når Sander reiste. Nesten ei hel uke kunne gå i tull. Både kroppen å sjela trengte liksom tid til å venne seg av med det som hadde vært [...] Æ ska undre mæ på om æ får sove når æ legg mæ i kveld. Æ bli vel ligganes våken trur æ. Æ kunne ha trengt dæ heime endå ei stund. Det kunne æ virkelig [...] Det var flere enn Inga som hadde det sengekaldt i Lofottida. Sjøøl begynte hun å fryse så fælt på tærne hver gang han Peder reiste. Hun varma strykejernet, pakka det i en strikkejakke og stakk det ned i senga. Men det kunne jo ikke erstatte kallen» (135, 139, 144).

Samtidig er Vanda som tidligere nevnt snar å stille opp for andre i hverdagen, enten det gjelder barnepass eller å trå til å hjelpe kona, når Agnar dør. Hun får ingen hjelp hos naboene selv, da hun allerede har to døtre og flere sønner til å hjelpe seg og klarer å drive et godt

jordbruk selv med åtte barn. Hun trenger ikke hjelpen deres, men det er underforstått at de kommer hvis det skulle bli nødvendig.

Venninnen til Stine har allerede forlatt redet for å begynne sitt eget liv. Det fortelles at hun holder jevnlig kontakt med Ester gjennom brevveksling. Selv om de befinner seg langt borte fra hverandre blir brevene fra Ester en portal til et bedre liv for Stine. Skildringene om livet i byen åpner opp Stines drømmer og fantasier om mulighetene bortenfor hjemmet. Når det viser seg at gresset ikke er grønnere på den andre siden, og når livet i byen ikke går så bra for Ester betror hun seg til Stine. Stine overtaler henne til å komme hjem, og når hun får høre om venninnens egentlige problemer, at hun er blitt gravid utenfor ekteskap og at barnefaren har forlatt henne, lover hun å støtte henne: «Ester roa seg litt og kviskra at hun var fem måneder på vei. Stine prøvde å trøste så godt hun kunne. Hun lovte Ester å stikke innom så ofte hun hadde tid. Sånn som i gamle dager» (159). Stines trøst innbefatter vennskap og støtte i en vanskelig situasjon, der venninnen sitter midt oppe i å bli forlatt av kjæresten, skammen og frykten over å unnfange et barn utenfor ekteskap, i tillegg til bygdas ryktespredning og sladder om hennes situasjon. Stine vet at hun selv kan være i samme situasjon som venninnen og da blir fellesskapet og vennskapet mellom dem ekstra viktig i dagene som kommer. De trenger hverandre og hverandres forståelse for å komme gjennom den vanskelige situasjonen. Slik ser vi hvordan omsorgen for hverandre og fellesskapet inngår i en del av kystkvinnenes livsstil og identitet. De er personlig avhengige av at de gir hverandre støtte, samtidig som deres omsorg er nødvendig for å holde det sosiale fellesskapet oppe. Det er kvinnene som vokter og vedlikeholder lokalkulturen. Hadde de ikke brydd seg, hadde det heller ikke blitt samlet inn penger til redningsskøytene og redningsskøytene hadde ikke hatt mulighet til å dra ut for å redde mennene deres. Hvis Vanda og de andre kvinnene ikke hadde kommet og hjulpet Ella, hadde hun stått alene i sorgen og sakte, men sikkert møtt avgrunnen hun også. Slik henger relasjonen mellom kvinnene også sammen med det sosiale fellesskapet og samhörigheten som påvirker kvinnene i den grad at de er avhengige av hverandre for å komme seg gjennom livet og de harde hverdagene.

4.3.2 Det heterososiale fellesskapet

Når man ser på relasjonene mellom menn og kvinner i romanen går det mye på gjensidig avhengighet og samarbeid for å få gårdsdriften til å gå rundt. Mennene kan ikke forlate gården og barna i lange tider av gangen, om ikke kvinnene tar seg av dem. Samtidig står mannen og fisket for inntekstrømmen. Dermed er samarbeidet nøkkelen for

kombinasjonsdriften av gård og fiske. Det er en familiebedrift der alle må bidra med det de kan. Jeg har allerede nevnt hvordan arbeidsfordelingen fordeles på kjønn og alder, og hvordan Vandas arbeid på gården og betydningen av det, forsvinner i det store bildet ved at Sander får annerkjennelse for det. Slik blir Vanda som kystkvinne usynlig i samfunnet. Til tross for dette er det ikke noe Vanda bryr seg om selv, det er rett og slett en del av samtidens samfunnsstruktur. Slik ser vi at romanen også tematiserer at det er et sett av forventninger knyttet til kjønnene gjennom arbeidsfordelingen og barneoppdragelsen. Det er ikke bare arbeidsfordelingen som skiller menn og kvinner, men også hva de snakker med hverandre om. Mennene snakker gjerne om båt, fiske og samfunnsproblemer, mens kvinnene betror seg til hverandre om hus, gård og familie: «– Du har fått maling på han, ser æ, sa Aksel og nikka mot Mårtind som lå på den andre sida av bukta. – Nåja, sa Sander. – Vi va nord i Rekvika og smurte på han nokka rask. Æ trur ikkje han hadde ondt av det. – Nei. Han blei reine stasbåten [...] De kunne prate med hverandre uten å rope. Olga hadde hatt et sånt styr i fjøset» (22, 144). Dette viser til at med adskilte arbeidsområder og ulike hverdager kommer det derav også ulike interessepunkter mellom menn og kvinner. Denne relasjonen mellom menn og kvinner i romanen er blitt beskrevet som «et mystisk forhold mellom mann-kvinne-båt» (Hanssen 2007: 280). Mennene snakker mye om båt i romanen, det er en stor del av livet deres og det er slik en fiskerbonde livnærer seg. Skal man ha riktige odds og leve bra er en egen båt drømmen. Dermed er det så viktig for Roar å komme raskt tilbake til Stine med nyheten om at faren har skjenket ham en båt. Det vil forandre hele livet deres og gi dem en skikkelig mulighet til en framtid sammen.

Dette forholdet fremtrer allerede i romanens tittel, *Kjærestebåten*: «Tittelen pekte ikke bare på at Roar rodde sin kjærestebåt fra fastlandet hver eneste kveld når han skulle besøke Stine, men også det faktum at han kjempet for å få egen fiskebåt» (Hanssen 2007: 280). Slik handler tittelen ikke bare om forholdet mellom Stine og Roar, og deres kjærlighetshistorie. Den omfatter også hvert forhold mellom mann og kvinne som lever som fiskerbonde langs kysten. Videre påpeker Grønbech i sine funn at kystkvinnene ikke snakket om forelskelse eller kjærlighet når de snakket om deres forhold til mannen: «Ingen av de eldre kvinnene bruker ord som forelskelse og kjærlighet når de snakker om valget av ektemann, men betoner heller betydningen av ekteskapet som en form for arbeidsfellesskap» (Grønbech 2010: 169). Dette skildres også i romanen. Det er aldri snakk om kjærlighet mellom Vanda og Sander, men det skinner likevel gjennom ved bekymring, savn og glede for hverandre. Det er de små handlingene som viser at de bryr seg om hverandre og er glade i hverandre: «– Æ har sett bilde av dæ, sa lysluggen plutselig. Hun rynka panna og stirra på han. Det trur æ ikkje. Du

berre lyg. – Æ såg det ombord i Mårtind. Far din hadde et lite bilde med sæ. Av heile familien» (15). Familiebildet er en indikasjon på at Sander savner Vanda og barna når han reiser. Savnet viser til et ønske om å være sammen. Slik sett viser Sander at han er veldig glad i familien sin. Dette skinner også gjennom på barneoppdragelsen, hvordan han bestandig har gullet på fanget, gir barna sine alt og at han aldri kjefter på dem selv når de har vært uskikkelige: «Sander dissa Gullet på kneet. Ungen smilte og kava langs bordkanten med de små hvite nevene. En av kaffekoppene stod farlig nær. Det gjorde ikke noe. Den var tom. Barnet måtte få såpass artighet. Koppen dansa fra bordet til vinduskarmen og tilbake igjen. Gullet og Sander hikra i kor» (90).

Når Sander reiser på Lofotfiske, savner Vanda ham og bekymrer seg for han. Når han kommer tilbake har avstanden mellom dem gjort dem yr og de klarer så vidt å holde hendene fra hverandre: «Andre kvelden hadde vært som den første. Sterk og god trakk han henne til seg gang på gang. De fløt aldeles bort. En grå morra lista seg inn i kammerset før de fikk blund på auene» (131). De store ordene og den store kjærligheten kommer mer til uttrykk gjennom forholdet til Stine og Roar: «Det stod svært mye i ukebladene om kjærlighet ved første blick [...] Stine var sikker på at det ikke kunne være slik med henne og Roar. Det eneste hun hadde følt ved det første blikket, var fortvilelse og sinne. Men etterpå. Litt senere. Da han gikk →» (97). Det bygges opp med flørting og beiling i begynnelsen av romanen. Han ber henne med ut på bygdedans for å fortsette å bli kjent og kommer etter hvert roende flere kvelder for å møte henne: «Hun fikk kjærestebesøk midt i uka også» (89). Frieriet er forbundet med kjærlighet på den ene siden og villigheten til å inngå et samarbeid på den andre siden. I slutten av romanen, når Roar kommer med båten (i overført betydning framtiden) - er de klare til å starte et nytt liv sammen, et eget fellesskap. Forholdet mellom menn og kvinner i romanen er på denne siden definitivt bundet av kjærlighet så vel som samarbeid for et felles liv og ikke bare fordi det passer seg og det er lønnsomt for begge parter.

Til tross for det nære forholdet mellom Sander og Vanda, og Stine og Roar, hører vi også om troløse menn som bare er opptatt av å forløse seg og forlater kvinnene igjen når de er ferdige med dem. Ester er et eksempel på dette. Hun blir gravid og elskereren forlater henne. Dette skaper fortvilelse og frykt hos kvinner. Frykt for å oppdra et barn alene, fortvilelse for rykter og skammen som følger med dette. Når det går lang tid uten at Stine hører noe fra Roar begynner hun selv å bli engstelig. Dette forteller noe om kvinners skjøre posisjon i samtidens samfunn. Mennene kan bare stikke av, mens kvinnene fordømmes og blir sittende igjen ensom og alene. Situasjonen peker på at forholdet mellom menn og kvinner ikke alltid ender

like bra, og at det er kvinnen som får lide. Samtidig gis det også skildringer om gifte kvinner som lider mens mennene er på fiske. Kvinnene er som nevnt mye alene og de måtte som tidligere nevnt sjonglere mellom mange arbeidsoppgaver. Det var ikke uvanlig at de ble sittende igjen med oppdragelsen av mange barn alene. Dermed kunne graviditet føre til ekstra belastning og fortvilelse hos kvinnene, hvis de fikk flere barn enn de klarte å fostre opp. Dette skildres for eksempel gjennom Karla. Hun er så fortvilt at hun prøver å få til spontanabort, noe som kan være farlig for både henne selv og fosteret:

Det var så stilt omkring husa hos Karla i Skjærvika. Ingen av ungene var å se. Til vanlig yrte det av stort og smått overalt langs fjæra og i bakkene [...] da hun fikk et glimt av det fordreide ansiktet til Karla, skar alvoret i henne som en kniv. Hun hadde hørt om de som hoppa fra bord og stoler. Om de som bar stein eller rulla seg nedover tubebakkene. For å tida si tilbake. For å slippe å fø enda en unge [...] De fleste andre kjerringene i bygda var så sterke. De reiv av seg unger i ett sett og klaga ikke. Med Karla var det annerledes. Hun holdt på å stupe hver gang hun ble klar over at hun var på vei. Halvor mannen hennes var oppe i Finnmarka mesteparten av året [...] man måtte vite nøyaktig hvordan rådene skulle brukes og når de skulle brukes. Ellers kunne man blø seg ihjel (165,166).

I kontrast til Karlas situasjon, finner også Vanda ut at hun er gravid med deres niende barn. Hun sukker en stund, er sliten og har nok å ta seg av, men godtar det raskt når hun tenker på hvor glad Sander blir: «Mens hun vaska klær og kokte saltkjøtt og poteter, mildna hun mer og mer. Alt var jo som det skulle være og som det alltid hadde vært. Tankene hennes hang på slep etter Mårtind: Å du Sander du Sander. Æ tvile på at du bli anna enn glad. Du e no en ban-mann» (139). Vanda har dog mange hjelpere i de andre barna og det er ikke alle som sitter like fint i det og har råd til flere barn slik Sander og Vanda har. I tillegg er det en stor påkjennelse for kystkvinnene, både fysisk og psykisk. Skildringene av graviditetene viser nøyaktig hvor stor belastning kvinnene sitter igjen med etter mennene kommer fra fiske, forsyner seg, etterlater seg en gravid kone, for så å forlate dem igjen. Slik sett viser romanen at relasjonen mellom menn og kvinner også kan være hemmende. På den ene siden kan ekteskapet og kombinasjonsdriften gi kvinnene selvstendighet og trygghet. Og hvis de er heldig, kjærlighet. På den andre siden kan arbeidet være tyngende og gi lite frihet. Fødsler og barnepass kan være opprivende, fortvilende og ødeleggende for de som allerede har det økonomisk trangt eller så vidt kommer seg gjennom hverdagen. Samtidig kan forhold før

ekteskap by på sine egne problemer og bekymringer, hvis mannen ikke er til å stole på. Slik skildrer romanen flere aspekter mellom forholdet til menn og kvinner i et fiskerbondesamfunn.

4.4 Oppsummering

Romanen skildrer og belyser alle aspekter av livet som fiskerbonde, både det gode og det vonde. Det er en folkelivsskildring som tar del i flere karakterers liv og som dermed gir oss et større innblikk i en kystkvinnens liv. Ved å skildre livet slik det var for mange, synligjøres den usynlige posisjonen kvinnen hadde i samfunnet. Ikke bare det dagligdagse arbeidslivet og utfordringene og gleden ved det, men også de sosiale gledene og ulempene som er en stor del av kvinnenens liv i Hanssens roman.

Romanen tar for seg hvordan kystkvinner inntreer som et viktig fundament for fellesskapet og samhørigheten i samfunnet. Gjennom karakteren Vanda får vi et innblikk i hvordan kvinnene opptrer som bakkemannskap, mens mennene drar på fiske. De tar vare på hverandre, samtidig som de arbeider for fellesskapet gjennom organisasjonsarbeid. Slik sett er nestekjærlighet og godt naboskap viktige verdier som trekkes frem i romanen. Selv om menneskene trenger hverandre, skildrer romanen også hvordan ryktespredning og fordommer kan føre til negative innvirkninger. Når bygda begynner å spre rykter om Stine og hennes graviditet, går det ut over hele nærfamilien. Slik kan relasjonene mellom menneskene påvirke kystkvinnene både positivt og negativt. Når det likevel kommer til stykket, viser romanen at de trenger hverandre på tross av det vonde, og at det er nødvendig å bry seg om hverandre. Skildringene som gis av kvinnenens hverdag og livsstil blir på denne måten allmenngjort. Slik proklamerer romanen for verdier rundt fellesskapet og samhørigheten mellom menneskene som var en sentral del av kystkvinnens liv.

5 Analyse av Huset med den blinde glassveranda

Huset med den blinde glassveranda av Herbjørg Wassmo omhandler livet til en liten familie i et fiskevær på 1950-tallet. Livet til familien preges av trange økonomiske kår og etterdønninger av krigens hat og fordømmelser. Spesielt moren Ingrid og barnet Tora får føle på dette, da Tora er et produkt av at moren hadde et forhold til en tysker under krigen. De blir sett på som fiender av landet og må kjempe seg gjennom en stigmatisert hverdag. De må ofte tåle blikk, mobbing, baksnakk og slengkommentarer av lokalbefolkningen, samtidig som de må håndtere vold og misbruk i hjemmet av ektemannen og stefaren Henrik. De lever i et patriarkalsk samfunn og romanen gir et innblikk i hvor hardt og urettferdig livet kan være for kvinner i etterkrigstiden, spesielt hvis man var tyskertøs eller tyskerunge.¹⁷ Som kontrast til Ingrid og Toras vanskelige liv, møter vi tanten og søsteren Rakel. Hun og ektemannen Simon tjener godt som eiere av eget fiskebruk. Hun har en ektemann som elsker henne og lar henne styre som hun vil. Dermed har hun frihet og kontroll over sitt eget liv, i motsetning til Ingrid og Toras fastlåste livssituasjon.

I likhet med *Kjærestebåten*, preges samfunnet i *Huset med den blinde glassveranda* av naboskap og fellesskap mellom menneskene i fiskeværet. Men tiden etter krigen har forandret fellesskapsfølelsen og også endret den samfunnsstrukturen som fant sted før krigen: «I etterkrigsårene sto primærnæringshusholdet ovenfor en avvikling» (Grønbech 2010: 6). Dermed møter vi et samfunn i endring, der den gamle livsstilen og de gamle verdiene er på tur til å forsvinne med moderniseringen og utviklingen:

Etterkrigsperiodens gjenreisningsarbeide representerer et moderniseringsskille ikke bare med et oppbrudd fra den lokale primærnæringsstilpasningen, men også som et brudd i meningsuniverset [...] Dermed oppstår kommunikasjonssvikt. I eksistensiell forstand påføres den enkelte et personlig strev i et forsøk på å sammenføye og forene det som kjennes atskilt. Vi snakker om samfunnsmessige strukturendringer som får følger på familienivå (Grønbech 2010: 13).

---

¹⁷ Det finnes flere skildringer av tyskertøsene og tyskerungene i historiske verk. Snerting er blant de som har skrevet en avhandling om temaet, og har forsket på deres liv gjennom trønderske samtidsaviser. Wiig har skrevet et verk om kvinners liv fra etter krigen fram til 1980-årene. Her tar hun også for seg tyskertøsenes liv etter krigen.

Wiig, Birgit (1984): *Kvinner selv – den skjulte Norgeshistorien fra vår nære fortid*. Oslo: Cappelen. S. 35-36
Snerting, Gunn Solvor (2017): «*Simpel var du, tyskertøs*» - *Debatten rundt tyskerjenter i trønderske aviser etter freds slutningen i 1945*. NTNU.

Dette medfører også en endring og avvikling i den tradisjonelle kystkvinnerollen. Denne endringen skal jeg ta for meg gjennom analyse av kystkvinnemotivet i romanen. Jeg vil avgrense undersøkelsen til en analyse av Ingrid og Rakel som kystkvinner, da deres ulike sosiale rang og status i samfunnet, gir dem forskjellige opplevelser av det å være kystkvinne. Handlingen kommer hovedsakelig til uttrykk gjennom barnet Toras opplevelser og tanker, dermed blir hennes innsyn i samfunnsstrukturen viktig når jeg skal ta for meg endringen i kystkvinnemotivet. Toras skildringer og opplevelser som hovedperson, vil også være sentrale når jeg tar for meg kystkvinnemotivet, da det for det meste er hennes betraktninger av kvinnene som skildres i romanen. På denne måten vil også hun være en viktig del av analysen. Jeg vil også se på utviklingen av fellesskapet og hvordan samhørigheten mellom menneskene skildres ved å ta for meg kystkvinnenes relasjon til hverandre og deres relasjon til samfunnet. Jeg vil først se på hvordan romanen skildrer kystkvinnenes relasjon til fellesskapet for så å se på deres relasjon til familien. Før jeg kommer til kjernen av oppgaven vil jeg også i dette kapitlet ta for meg romanens generelle narratologiske trekk for å bedre belyse tema og kystkvinnemotivet i romanen.

5.1 Generell analyse

5.1.1 Romanens form og struktur

Huset med den blinde glassveranda tar for seg livet til mennesker i et lite øysamfunn langs den nordnorske kysten på 1950-tallet. Romanen presenteres gjennom en allvitende tredjepersonsforteller, der synsvinkelen for det meste ligger hos barnet og hovedpersonen Tora: «Da først kjente Tora at det gråt inni henne. Hult og vondt som et sundslitt ønske [...] Det var merkelig stille den natta. Som vondt varsel. Så var hun alene på jorda. Bare Tora – som var» (Wassmo 1981: 8).¹⁸ Her får vi et fritt innsyn i hennes tanke- og følelsesregister, og vi sanser omverdenen og opplevelsene hennes med henne. Forfatteren gjemmer seg i bakgrunnen av fortellingen og kommer til uttrykk gjennom kommentarer og fortolkninger: «Hadde noen forstått seg på en unges sjeleliv så hadde de kunnet skrevet grove skillingsvers eller sår poesi om livets brutale tosidighet. Men det var ingen som kom på noe slikt» (183, 184). Til tross fra innspill fra forfatteren, føles det likevel ut som at vi tar del i Toras indre liv og at fortellingen utformes direkte gjennom hennes bevissthet. Slik framstilles fortellingen som en individuell historie samtidig som fortelleren uttrykker en kollektiv bevissthet. Dette er

---

¹⁸ Alle sitat er hentet fra samme utgave, dermed vil jeg bare sitere med sidetallet sitatet er hentet fra i videre analysen av romanen.

viktig å huske på når jeg skal ta for meg kystkvinnemotivet. Da kvinnene ofte blir framstilt gjennom Toras opplevelser av dem, må jeg være kritisk når jeg tar for meg de følelsesmessige innslagene knyttet til moren Ingrid og tanten Rakel. Til tross for at synsvinkelen hovedsakelig ligger hos Tora, får vi også små innblikk i andre karakterers forestillingsverden. Eksempelvis får vi et lite innblikk i livet til både Ingrid og Rakel:

Lukten av mold... Herregud! Den sank langt ned i sinnet, matet henne med noe livsviktig. Minnene... Om noe annet, noe bedre? Den som kunne ha minnene sine i fred! [...] Men dette med at kvinner ikke har forutsetning for krig, det er visst ikke riktig likevel. Rakel kjenner i seg at hun er villig til krig om det trengs. Det finnes så mange slags våpen (117, 116).

Det direkte innblikket i deres egen tilværelse, i tillegg til barnets observasjon av dem, er med på å autentisere livet til kystkvinnene gjennom både indre og ytre skildringer av deres liv på et lite fiskevær rundt 1950-årene.

Handlingen strekker seg et år frem i tid og beveger seg fra høst til høst, med innslag av retrospektive passasjer som gir innblikk i fortiden og hendelser forut selve handlingen. Dette ser vi for eksempel i romanens begynnelse eller når det fortelles om hvordan Tora ble til og hvorfor folk i samfunnet oppfører seg slik de gjør:

Det var lenge etter at hun begynte å våkne om nettene ved de høye stemmene fra stuerommet der Henrik og mora sov. Hun våknet om natta og kjente seg svett. Som om hun skulle bli febersyk. Og hun ville rope på mora, kjenne henne inntil seg. Men hun fikk ikke fram en lyd. Det var umulig og fremmedt alt sammen og mørket var utrygt (5).

Fortellingen består for det meste av hverdagsskildringer og sceniske framstillinger av det som hender. De sceniske framstillingene er med på å levendegjøre handlingene samtidig som de blir mer intensifisert, ofte gjennom det som ikke blir fortalt direkte. Dette kommer spesielt til uttrykk når det snakkes om voldtekten, det farlige: «Natta foran henne ble som en hel vinter. Den stod kald og klam med døra på gløtt. Der var ingen vei utenom. Hun visste hva hun kunne vente seg» (136). Slik ligger det mye bak de underforliggende ordene, og selv om det ikke står direkte, vet vi som lesere hva det faktisk betyr, nemlig at stefaren vil voldta henne. Skam og voldtekt er to sentrale element som utgjør mye av handlingen og som det er blitt

skrevet mangt om tidligere.¹⁹ I denne oppgaven ønsker jeg å fokusere på kystkvinnemotivet, deres liv og virke i det samfunnet de lever i. Dermed vil jeg se bort fra Toras indre, følelsesmessige refleksjoner knyttet til disse temaene, og i stedet fokusere på den ytre, sosialrealistiske skildringen knyttet til kystkvinnemotivet som kommer fram i romanen. Likevel vil det være vanskelig å ikke snakke om voldtekten og skammen, når jeg skal se på relasjonene mellom kystkvinnene og samfunnet, da dette er en stor del av Tora og Ingrids liv og da det går ut over deres sosiale relasjoner til hverandre og andre. Jeg vil altså ikke foreta en nærgående analyse av dette, men det vil komme opp som årsaksforklaring og i sammenheng mellom kystkvinnemotivet og relasjonene til andre. På samme måte vil jeg ikke foreta et dypdykk i tematikken om tyskerjenter og tyskerbarn, som forøvrig også er et sentralt element i romanen, men det vil likevel bli nevnt da det henger sammen med Ingrid og Toras relasjoner til hverandre og samfunnet de lever i.

5.1.2 Språk, sted og miljø

Romanen har få replikker og dialoger. Dermed er det meste av språket standardisert, men når det forekommer replikker, er de skrevet på dialekt. Dialekten gir ingen indikasjon på nøyaktig hvor vi befinner oss. Det eneste vi plukker opp er at den er nordnorsk: «Hut dæ ut! I dag vil æ spy når æ ser mannfolk! Æ baka tel jul, og det skal æ fortsett med tel æ ser annsles på alt» (63).²⁰ Det er ikke min mening å fortolke dialekten videre i noe større grad, og romanen nevner selv ikke annet enn at de befinner seg i et større fiskevær på ei øy. Handlingen kan på den måten utspille seg hvor så helst langs den nordnorske kysten, slik at gjenkjennelsen av stedet vil favne om flere. Dialektbruken har likevel en annen funksjon, ved at det inngår i en persons identitet. Slik blir språket en viktig funksjon i skildringen av både miljøet og karakterene. Romanen gir også flere skildringer av været og naturfenomener som er typiske for stedet: «det ble for ensomt å sitte storkar oppe under nordlyset og måseskrikene [...] så kommer midnattsola med piler av lys mot den tynne huden og på øyelokkene» (22, 139). Dette er igjen med på å forsterke den nordnorske identiteten og karakterenes tilknytning til stedet, et værhardt fiskevær langs kysten av Nord-Norge. Det harde været er også med på å prege karakterenes forskjellige sinnsstemninger, og i romanen heter det:

---

¹⁹ Jamfør det jeg skrev om tidligere forskning i kapittel 1.

²⁰ Jahr, Ernst Håkon og Olav Skare (red.) (1996): *Nordnorske dialekter*. Novus: Oslo

Ansiktene stod hvite og selvlysende inni klesbyltene når du gikk forbi noen på veien. Helst klumpet de seg sammen mellom veggene hos seg selv. Holdt avstand til alt utenfor [...] Det er stor forskjell på underklærne til en vinternordlending og en sommernordlending. Vintermennesket er betydelig mindre inne i seg selv, men desto større i utstyret (37).

Selv om vi befinner oss i en tid med samfunnsendringer, der man beveger seg bort fra fiskerbonenæringen til industrinæringen, så står fortsatt fiske sentralt:

Like etter krigen var det registrert 100000 fiskarar, men berre ein firedel av dei hadde fiske som eineyrke. Det fortel framfor alt at fikarbonden, der mannen rodde fiske og kona dreiv småbruket, framleis var ei viktig livsform i kystbygdene. Alt i 1950 hadde talet på registrerte fiskarar gått ned til rundt 70000, og i 1970 var det 27000 att. Eit stort fleirtal av dei var heiltidsfiskarar, anten som kystfiskarar eller som mannskap på store fratøy. I etterkrigstida forsvann såleis fikarbonden i hovudsak, både som livbergingsform og som livsform (Stugu 2018: 199).

De gamle fiskemetodene blir på så måte utviklet, da fiske går fra å være å være en del av naturhusholdningen til å bli en del av industrien. Dette ser vi ved at flere av karakterene i romanen tar seg arbeid innen filetfabrikkene og fiskebrukene, hvis de ikke hadde fått seg jobb på båt eller har et annet yrke. Til tross for moderniseringen av håndteringen av fisk i samtiden, er fiske altså fortsatt hovednæringsvei. På denne måten er menneskene langs kysten fortsatt styrt av naturkreftene. De står, akkurat som før, på land og bekymrer seg for havets sterke krefter og alle mennene som forsvinner der: «Kvinnfolkene sukket over kaffeprisen: 17,70. Men de var glade så lenge uværet ikke tok folk og båt. I Finnmark var seks båter blitt borte. Herregud! Da skulle en ikke klage over prisene...» (79). Til tross for at menneskene fremdeles styres av naturen og naturen fortsatt preger menneskenes sinnsstemninger, skjer det likevel en endring i forholdet mellom mennesket og natur, og hvordan man samhandler med naturen. Dette henger sammen med avviklingen av fiskerbondesamfunnet. Menneskene i romanen må fortsatt følge naturens gang når de skal så og høste potet eller ta seg av lammingen, men de lever likevel i mindre grad etter naturens syklus. Samhandlingen med naturen blir mer sesongbasert, enn en del av hverdagen. Avviklingen av fiskerbondens tradisjonelle livsmønster fører til at flere må ut i lønnet arbeid og må jobbe innenfor arbeidsplassenes faste arbeidstider i stedet for å følge naturens rytme.

Selv om romanen skildrer avviklingen av fiskerbondeyrket og -livsstilen, hører vi også om Rakel som fortsatt fungerer som en fiskerbonde, selv om mannen sitter på kontoret og eier et fiskebruk i stedet for at han selv arbeider på havet. De kan leve slik fordi de eier et fiskerbruk som går godt. Dermed trenger ikke ektemannen å jobbe på båten selv og Rakel får både tid og råd til å ha en gård og drive denne gården, fordi hun ikke må ut å finne seg et arbeid slik som søsteren Ingrid. I motsetning til Rakel har ikke Ingrid råd til å eie en gård, ei heller et eget hus. Hun lever i Tusenhjemmet, et gammelt herskaps hus som nå blir brukt som fattigfolks hjem. Ektemannen sliter psykisk og fysisk etter krigen og bruker de fleste dagene til å drikke eller drive dank. Store økonomiske svingninger i landet fører til at det er få langtidsjobber i fiskesamfunnet. Dette medfører at de fleste mennene må ta seg strøjobber eller vente til det dukker opp noe:

Alle ventet mer eller mindre på det store siget når fisken skulle i land. Da sto nerver og lemmer i spenn, og en spurte ikke etter natt eller dag, arbeidslyst eller tretthet. Noen sto midt i sloget og sjøsprøyten og var med [...] Kjerringene var alene. De klaget ikke. Det gjaldt å grave mest mulig ut av fiskesesongen. Mange fikk denne sjansen til fortjeneste. Det var alt (34).

Hvis mennene ikke klarer å skaffe seg arbeid, må kvinnene ut å skaffe seg ekstraarbeid slik at de får nok penger til mat. Henrik plages både med å få jobb, samt å holde på en jobb. Dermed må Ingrid ta seg flere ekstrajobber slik at de får nok inntekter til å klare seg. Forskjellen mellom Ingrid og Rakel viser til store økonomiske forskjeller som igjen fører til sosiale forskjeller. Det sosiale hierarkiet på øya fremheves gjennom skildringene av bygda og hjemmet til Rakel på Bakkejordet:

En håndfull hus lå slengt langs veien nedover skråningen mot havet og havna. Mest gamle stuer med lave loft og unnseelige små vindusglugger. Bleke og avpillede i kuløren som avglemte papirblomster. Et par funkis-klosser med kvassmaling kneiste innimellom. Noen hadde upassende murer som klorte seg fast i leirgrunnen med en stahet en måtte beundre [...] Bakkejordet lå like under Vetten med bjørkerattet og de ville heiene nært inntil de øverste jordene. Husene lå midt i skråningen, hvitmalte og stelte med store dobbeltfang-vinduer både i kjøkken og stue. Fjøset strakk seg ut, rødt i fargen og med et vifteformet vindu oppe på høyloftet (13, 54).

Til tross for at Rakel er det nærmeste vi kommer det tradisjonelle fiskerbondesamfunnet, representerer hun og hennes status også den nye tiden, både gjennom velstanden, arbeidet og holdningene: «I denne kontrastering skapes et tidstypisk bilde av 50-åra som et stagnasjons- og gjenoppbyggingstiår. Rakel og Simon kan stå som representanter for den nye tida og dermed også for den optimismen man kunne spore» (Skar 1987: 11). Hvordan Rakel er en representant for både det gamle fiskerbondesamfunnet og den nye moderne tiden som preget samfunnet, skal jeg ta bedre for meg i videre analyse av kyskvinnemotivet. Jeg vil også se nærmere på kystkvinnenes nye dobbeltrolle i samfunnet, som husmor og arbeider. Dette vil jeg først gjøre gjennom en generell beskrivelse av den nye husmorrollen, før jeg tar for meg hvordan romanen skildrer Ingrid og Rakel som kystkvinner. Til slutt vil jeg utforske hvordan kystkvinnens relasjoner til hverandre og andre henger sammen med kyskvinnemotivet.

5.2 Kyskvinnemotivet

1950-tallet er som sagt en tid der fiskerbondesamfunnet står ovenfor en avvikling, hvor menn går fra å drive sesongfiske til å jobbe på heltid med lønn. Samtidig bærer samfunnet med seg den patriarkalske samfunnsstrukturen fra før krigen med en omgripende husmorideologi og en tilsvarende tanke om at menn skulle forsørge familien: «Ideologien i arbeiderbevegelsen var at gifte kvinner skulle være husmødre. Målet var eneforsørgermodellen [...] Mannen skulle tjene så mye at han kunne forsørge hustru og barn» (Blom m.fl. [red.] 2005: 323). For kvinnene innebar dette at de går fra å være bonde til å bli moderne husmødre. Under fiskerbondesamfunnet inngikk de i et gjensidig avhengighetssamarbeid med ektemannen, der alle måtte trå til. Nå forventer samfunnet at mannen skal ta alt ansvaret og forsørge familien alene. I stedet for et samarbeid mellom kjønnene, oppstår det nå en avstand der gifte kvinner må innordne seg under ektemannen. På denne måten forsterkes det patriarkalske samfunnet mer enn før, og kvinnene mister på denne måten selvstendigheten, ansvaret og friheten de fikk ved å styre gårdsdriften: «På landsbygda var det nå en gruppe kvinner uten gård, men med 'hus og tomt', som var gift med lønnsarbeidere. Innenfor en bred middelklasse ble kvinnene dessuten i stigende grad *husarbeidere*» (Blom m.fl. [red.] 2005: 320). Det vil si at kvinnene fortsetter å ha kontroll på husstell og barn, men nå er dette det eneste arbeidsområdet for gifte kvinner. Myndighetene, bestående av menn, kjører en politikk i samtiden for å «'husmorisere' kvinnene. Tiltakene sprang ut fra et kulturelt klima der det var en klar norm at gifte kvinner skulle være husmødre, ikke yrkeskvinner. Husmorideologien var sterk. Under lå rotfestede forestillinger om kjønnsforskjell» (Blom m.fl. [red.] 2005: 302).

Til tross for samtidens kjønnsideologi, var det likevel ikke mulig å overholde dette idealet for alle:

De ustabile inntektsforholda var også en stressfaktor som trulig blei større dess mer vanlig det blei med fast lønn ellers i samfunnet. Kvinnene måtte være forsiktig med pengene, planlegge økonomien og så langt som mulig spare slik at familien kunne ha reserver å tære på om fiske skulle slå feil eller krevde ekstra utgifter. Mange kvinner, særlig i Nord-Norge der fiskerne i gjennomsnitt tjente mindre enn sør, erstatta det forholdvis stabile inkommet fra småbruket med lønnsinntekter utenfor heimen (Elstad 2004: 54).

Det samfunnet vi møter i *Huset med den blinde glassveranda* skildrer et usikkert jobbsamfunn der mennene ofte står arbeidsledige og har vanskeligheter med å finne seg jobb på grunn av store økonomiske svingninger i landet: «Jo, de gikk for det meste som løskarer og uten fortjeneste lange ukene. De kunne saktens strekke handa ut og hjelpe [...] Så snart Simon var forsvunnet, ilte de hjem til sine. Hadde knapt pusten igjen til den store nyheten. De hadde arbeide i flere måneder. ARBEIDE! Ikke bare tiggeri og lønn en dag eller to» (157). Når mennene ikke fikk seg jobb, måtte kvinnene ut å skaffe seg ekstra arbeid, slik at familien fikk nok inntekter til å klare seg: «hustruen tok lønnet arbeid først og fremst når mannens inntekt var usikker» (Blom m.fl. [red.] 2005: 320). Når mennene ikke klarte å skaffe seg arbeid, måtte kvinnene gjøre dobbeltarbeid, altså både i hjemmet og jobber utenfor hjemmet. Dette kunne virke nedverdiggende ovenfor mannen ved at han ikke klarte å skaffe nok inntekter sånn at kona kunne holde seg til hjemmet: «I og med at den sosiale prestisjen var knyttet til mannen, kunne det virke ødeleggende både på hans selvbilde og på familien hvis han sviktet i rollen som forsørger» (Skar 1987: 67). Når manndommen til ektemannen ble satt på prøve, kunne det problematisere forholdene i hjemmet: «Hver tredje kvinne sloss med kronisk sykdom. Hver femte innbygger hadde psykiske lidelser. 1/3 av kvinnene forsøkte å fjerne fosteret når de ble gravide. Hver syvende av de større barna var sengevætere på grunn av konflikter i hjemmet» (Wiig 1984: 169).²¹

De kvinnene som var så heldig å få ekstraarbeid opplevde at de fikk lavere lønn enn mennene for det samme arbeidet. Dette hang gjerne sammen med at det var mannen som ble ansett som forsørger i samfunnet, og fikk det som kaltes forsørgerlønn. Siden kvinnene ikke

---

²¹ Birgit Wiig henviser til en vitenskapelig avhandling av Johan Bremer i 1953 som avdekket skjult nød. Han jobbet som distriktslege fra 1939–45 i et lite fiskevær i Nord-Norge med 1080 innbyggere.

ble regnet som forsørgere og siden de ikke var ønsket i arbeidsmarkedet, opplevde de å få mindre lønn enn mennene:

Det kom ingen parole om å få kvinnene ut i arbeidslivet. Tvert imot. Kravet lød at lønningene skulle være så store at mannen hadde råd til å ha kona hjemme [...] Alle mannslønninger har et innebygget forsørgertillegg [...] Derfor er mennenes lønn høyere enn kvinnens, selv for unggutter som ikke har noen å forsørge [...] I virkeligheten var det et kjønnsrollemønster som lå bak forskjellene i lønn mellom menn og kvinner (Wiig 1984: 53, 56, 58).

De kvinnene som måtte ta seg jobb, var ofte så glade for inntekten, at de ikke gjorde opprør mot forskjellene i lønn: «Sannheten var at kvinnene også var svært beskjedne i sine krav. De var glad de hadde en jobb» (Wiig 1984: 55). Selv om de ikke gjorde opprør, betyr det ikke at de var positive til lønnsforskjellene. Ofte turte de ikke å gjøre noe med arbeidsrettighetene, da de var redde for å miste jobben og inntektskilden. De måtte ofte godta sene arbeidstider, underordnet arbeid og la barna være alene hjemme: «Oppdeling av arbeidsprosessen innebar to typer arbeidskraft: en dyrere og mer kvalifisert som skulle utføre det kompliserte arbeidet, og en mindre kvalifisert og billigere til enkle og rutinemessige oppgaver. Skillet falt i stor grad sammen med kjønns skillet» (Blom m.fl. [red.] 2005: 315). Dette omfatter som tidligere nevnt de kvinnene som gikk under arbeiderklassen eller de som kom fra enda fattigere kår i et samfunn som var preget av «store klasseforskjeller» (Blom m.fl. [red.] 2005: 321). Romanen tar for seg to av disse klassene, altså to helt forskjellige husmødre. Videre skal jeg undersøke hvordan romanen tar for seg husmødrene Ingrid og Rakel i det lille fiskeværret, da de representerer to ulike sosiale klasser, før jeg vil se nærmere på dem hver for seg.

5.2.1 Ingrid

Ingrid og familien tilhører som tidligere nevnt samfunnets lavere sjikt på øya. I motsetning til søsteren Rakel, bor Ingrid i et hus med flere familier som sliter økonomisk: «For til Tusenhjemmet kom de arme. De som hadde tungt å bære og var fattig på jordisk gods og utstyr. En og annen var til og med fattig i ånden» (20). Hun har ikke egen jord til å drive gård, men deler en jordlapp med de andre familiene slik at de kan dyrke poteter til vinteren: «mødrene hadde hutet de eldste til å ta opp potetskarvene fra fellesåkeren» (20). Hun har ikke mulighet til å være selvforsynt gjennom gårdsbruk, og er derfor avhengig av penger for at familien skal få mat. Ektemannen Henrik sliter med psykiske og fysiske skader etter krigen:

«Henrik bannet krigen mere enn noen annen, for den hadde nesten klemt av han venstreskulderen og halvveis trykket inn lungene hans» (31). Dette medfører at han ofte drikker og sliter med å holde på en jobb i et allerede presset arbeidsmarked: «de ventet ham ikke så tidlig på en lørdag. Han var ikke så verst full [...] Henrik gikk sine egne veier. Han var arbeidsløs igjen» (44, 157). Dermed må Ingrid ta flere ekstrajobber for å skaffe nok inntekter til familien. Jobbene er ikke faste, og hun veksler mellom dem i løpet av fortellingen. På fileten og fryseriet må hun ofte jobbe sene kvelder og etterlate Tora hjemme alene. Henrik er ofte ute og drikker, og Tora er redd for å være alene. Siden vi følger Toras synsvinkel, skjønner vi at hun er mest redd for å være alene med stefaren, da han ofte forgriper seg på henne om nettene: «– Det e kommet fesk, æ må på arbeid i kveld, kor trøtt æ enn e. Du får ordne dæ sjøl Tora [...] Tora kjente ordene som et støt» (135, 136).

Siden Ingrid må jobbe flere sene kvelder, vet hun ikke hvordan forholdene virkelig er i hjemmet. Når hun kommer hjem etter jobb en kveld, og finner datteren som tar vare på den sørpefulle ektemannen bryter hun sammen: «Ingrid satte seg på den gamle kjøkkenkrakken som bestandig knirket. Lyden gikk mellom marg og bein [...] Ingrid satt ennå da hun kom ut igjen. Hun hadde slått øyene i golvet, og det var nesten enda verre enn å ha dem på seg, syntes Tora. – Det e altså slik det e her når en stakkar e på arbeid?» (8) Hun har ikke annet valg enn å dra på arbeid, hun er nedsyltet i lån og gjeld og derfor avhengig av pengene. Hun må ofte låne på bok for å få tak i matvarer og må sende datteren da det er minst sannsynlig at butikkeieren vil gi henne avslag: «Hun grudde for det øyeblikket Ottar skulle nikke til henne og gi henne tur, for hun hadde ingen penger i dag heller [...] Ottars ansikt slo folder på seg den gale veien og mørknet en smule da hun ga han lappen. Han kremtet og hentet varene til henne [...] Så føyde han det nye beløpet til de mange som sto der fra før» (39). Hun er låst fast i et liv og i et ekteskap som hun ikke kommer seg ut av. Samtidig avsløres det at Henrik er voldelig mot både Ingrid og Tora: «Henrik slo hardere enn noen Tora visste. Med den friske hånden [...] Det undret Tora at moren ikke gråt. Det pleide hun ellers når han slo henne» (15, 121). Livssituasjonen tvinger henne til å godta volden og drikkingen delvis på grunn av samfunnsstrukturen i samtiden og delvis fordi hun allerede går på tå i samfunnet fordi hun blir regnet som en tyskertøs. Ekteskap i samtiden var evigvarende og ubrytelig, og skilsmisse ble sett ned på: «Rammene omkring et kvinneliv betydde på 1950-tallet at ekteskap kunne oppfattes som livslang forsørgelse, med moderskap og husmorarbeid som de viktigste virkefeltene» (Blom m.fl. [red.] 2005: 342). Samtidig gir samfunnsstraffen og fattigdommen henne få muligheter til å endre livssituasjonen sin. I tillegg inngår hun i en samtid og i en kultur hvor man skulle holde problemene sine for seg selv:

Deres posisjon i samfunnet er slått så ettertrykkelig fast at de ikke har rett til å gjøre opprør. Ingrid er selveste skjøgen og bare ved stilltiende å sone forbrytelsen hun en gang har begått, har hun eksistensberettigelse. Tora er det levende beviset på hennes syndige fortid. Men det er ikke bare krigen som gjør Ingrid og Toras situasjon så håpløs. Kjønn og sosial status spiller også inn. Det er som kvinner de blir tråkket på av Henrik, og fordi de i tillegg er fattige, har de få muligheter til å endre livssituasjonen sin (Skar 1987: 38).

Livssituasjonen og det evinnelige slitet med å få endene til å møtes gjør at Ingrid er fastlåst i en situasjon hun ikke kommer seg ut av: «Ingrid kjente en slags vek avmakt for alle ting» (16). Selv om det ikke sies direkte at Ingrid vet noe om overgrepene, redegjør likevel romanen for at hun kanskje har en mistanke om det, men at hun er for redd, sliten, overarbeidet eller utmattet til å undersøke om dette stemmer og til å ta seg av problemet: «Og under det skarpe lyset på Dahls filetfabrikk satt en mørkhåret kvinne og hadde i seg en slags uro for noe hun ikke visste navnet på» (153). Hun har ikke noe annet valg enn å forlate Tora, slik at de får nok penger til å handle inn matvarer og klær de trenger: «Henrik var nesten bestandig gått ut de kveldene mora gikk til fileten [...] Ingrid fortalte at hun var tatt inn på fryseriet mot at hun tok kveldskift igjen» (6, 77). Dermed velger hun å tro at mistankene hennes ikke stemmer: «Men det var ingen grunn til å uroe seg, innbille seg... Hun var bare trett, det var det hele [...] Hun hadde hendene fulle. Det var så liten plass for to flakkende jenteøyne» (153,154). Hun har rett og slett ikke krefter eller overskudd til å håndtere flere vanskeligheter i livet mellom ektemannens drikkeproblem, hans fysiske og psykiske terror, fattigdommen og samfunnets fiendskap ovenfor henne: «Den daglige kampen for tilværelsen og avmakten som preger henne i forhold til hennes egen livssituasjon, tapper henne imidlertid for overskudd. Hun svikter i rollen som mor og oppdrager og fører en robot-liknende tilværelse» (Skar 1987: 40).

Selv om hun ofte må ta seg ekstrajobber og Henrik går arbeidsledig, så får hun ikke hjelp av ham til husarbeid. Dermed må Ingrid ta seg av alt alene. Når hun ikke er på jobb må hun ta seg av hjemmet gjennom baking, vasking og barnepass:

Grevskaftet herjet med skjørtেকanten og grov jernnesen sin i jorda der fremme. Nå og da traff det uforvarende en potet og kløyvde den i to [...] Og mora sa: – Huff, skulle du sett slikt! Så grov hun videre [...] Mora skar langsomt og i passe biter [...] mora tok hele

fjøla bort til komfyren og skjøv kjøttbitene ned i gryta med flinke snare bevegelser [...] så ville stemmen befale henne å spise opp maten [...] De pleide å sitte ved elvemunningen og spise maten sin mens klesvasken kokte opp i den digre bryggepanna mellom steinene [...] Ingrid vasket rundt kjøkkenet [...] Hendene hennes lå flatt inntil taket med den grå tua mellom seg og den skittengule flaten (10, 11, 34, 67).

Innimellom tar hun også på seg syoppdrag for å tjene ekstra penger utenom husarbeidet og ekstrajobbene: «Ingrid sydde. Satt bøyd over den gamle, svarte symaskinen hun hadde fått etter mormor. Nå reiste hun seg langsomt og strakte ryggen med høyre hånden til støtte der bak. Hun så blek og trett ut» (41). Dobbeltrullen tærer på henne og uansett hvor hardt hun prøver, klarer hun ikke å strekke til. Tora vokser også stadig og det skildres flere ganger at hun går med for små klær: «Hver gang noen kom eller gikk i døra kjente hun trekken komme sigende og finne frem akkurat der buksekanten glapp og huden ble bar fordi hun hadde vokst så i sommer at strømpene var blitt for korte [...] alt var forresten blitt trangt til henne dette siste året» (39, 50). Det baller på seg med bekymring og skyldfølelse. Hun er overarbeidet, trett og sliten, men har ikke annet valg enn å fortsette. Datteren trenger nye klær, og de trenger mat i magen. Hun har ikke råd til ikke å jobbe, og må arbeide selv om hun er skadet: «Hun hadde kjent en slik underlig trøtthet komme over seg i det siste [...] Smertene i magen hadde vært ekstra ille denne vinteren. Det gikk dager hun ikke greide matbiten» (118).

Samtidig tjener hun dårligere som kvinne, og får de verste arbeidstidene og arbeidsoppgavene. Romanen åpner opp for en diskusjon rundt kvinnenes arbeidsvilkår gjennom karakterene ved at kvinnene klager over at de er for få til arbeidet som må gjøres, uten fast timelønn og at de må arbeide helger, mens mennene tar fri: «– Ja, du synes det e som det skal være at du må ha taska henganes i skreve for å være verdig timelønn! [...] Det e vi kvinnfolkan som sett med haugen når mannen tar helg. Vi skulle ha vorre fem til å pakke. – Ja, men nu e vi bare fire» (82). Mennene viser lite forståelse for kvinnenes argumenter og ser på det som klager. Svaret som gis viser til en kollektiv mening om kjønnes posisjon i samfunnet, der mennene skal ut i arbeid mens kvinnene skal holde seg hjemme: «– Du får skaffe dæ en fast kar så du sleppe gå i fortjeneste og ta opp plassen for folk som trives med å tjene penga!» (82). Dersom bedriften må avskjedige noen, er kvinnene også de første til å få sparken: «– Mannfolkan blir ikkje huta på dagen når det ikkje e fesk, ropte hun etter dem. – Mannfolkan e forsørgera, ropte Frida tilbake. – Det e æ og! hylte Grete og fikk siste ordet» (83).

Diskusjonen mellom karakterene i romanen bekrefter hvordan arbeidsforholdene ofte var for kvinner i samtiden. Kvinnenes dobbeltrolle i samfunnet understrekes gjennom skildringene av de andre kvinnenes liv på fileten:

Ingrid visste at det ikke bare var hun som hadde arbeide som ventet hjemme også. Frida nevnte at hun ikke rakk klesvasken før hun gikk, fordi den ene ungen fikk oppkastssyke og hun måtte stelle ham. Hun hadde den syke mor si boende hos seg og mannen var på fiske (81).

Slik sett er det kvinnene som tar de tyngste løftene, til tross for at de befinner seg i en patriarkalsk samfunnsstruktur.

Selv om kvinnenes arbeidsforhold diskuteres i romanen, kommer det også frem at de er for slitne og redde til å gjøre noe med det, da de er avhengige av jobben: «– Ja, det forstår æ. Og det gjør de andre også. Det e berre det at ikkje orka» (83). I tillegg er de ikke organiserte, noe som gjør kvinnene ekstra sårbare ved at de kan bli sparket på dagen dersom de klager. Det er ingen som taler deres sak. Slik sett er kvinnene et lett bytte for samtidens kapitalkrefter. Jeg har allerede beskrevet Ingrids håpløse situasjon og hvordan hun er avhengig av penger til å betale ned gjelden sin. Nøyaktig hvor avhengig hun er av pengene og hvor håpløs situasjonen hennes er kommer til uttrykk når hun mister jobben på fryseriet i begynnelsen av romanen:

Ingrid satt ved kjøkkenbordet da hun kom inn. Hadde den slitte, brune kåpen på. Hun så ikke opp, det var som om hun ikke la merke til at Tora kom. Hun satt med tørkleet og vantene på! Ansiktet var utvisket [...] – De kan'kje ha mæ lenger. De sei æ går på stas fordi æ ikje kan ta kveldskift meir. Æ e arbeidslaus Tora! [...] – Æ veit ikkje ka vi ska lev a, la hun spakt og sytende til (45).

Dermed har hun ikke råd til å stille spørsmål rundt arbeidsforholdene eller kreve noe mer. Hun har ikke råd til å bli sparket. Hun er avhengig av arbeid og lønn, i større grad enn bedre arbeidsforhold. «Lønnarbeidet representerer ingen frigjøring for kvinnene i romanen. De går fra den ene undertrykte posisjonen og over i den andre. Arbeidet i hjemmet regnes ikke som produktivt arbeid. Selv om kvinnene er enerådende når det gjelder dette arbeidet, gir det dem ingen reell makt og innflytelse» (Skar 1987: 14).

Når Ingrid ikke er på fileten, skaffer hun penger ved å vaske rundt hos andre: «I neste uke skulle hun vaske rundt hos doktoren. Det ble litt ekstra fortjeneste mellom pakkingen. Det var snakk om permittering med det aller første, så det var best å karre til seg det en kunne få» (118). Når hun ikke arbeider i hjemmet, gjør hun alt for å få litt ekstra inntekt. Dermed har hun lite overskudd til annet enn arbeid. Dette kommer frem i datterens skildringer av moren: «Mora hadde trette, men lette skritt [...] Mammans dager var verken gode eller dårligere, trodde Tora. Hun så ens ut bestandig, bare litt blekere noen ganger» (6, 14). Ingrids hverdag i romanen viser til en ny side med kystkvinner i overgangen fra fiskerbondesamfunnet til et mer moderne samfunn, hvor kvinnene kommer mer og mer inn i arbeidslivet. Til tross for dette gir det dem ingen selvstendighet ved å tjene egen lønn eller en høyere posisjon i samfunnhierarkiet. Dette fordi «når kvinnene går ut i lønnet arbeid, betraktes dette som et tillegg i husholdninga. Ekstrainntektene de tilfører hjemmet teller ikke på samme måte som mannens inntekter. Kvinnene inntar derfor en underordnet rolle i produksjonen» (Skar 1987: 14). De har fortsatt de samme forventningene om å ta vare på barn og hjem som før, i tillegg til at de må håndtere arbeidslivet i et patriarkalsk samfunn som ikke vil ha kvinner ute i arbeidslivet.

Samtidig er Ingrids liv sterkt preget av hennes livssituasjon. Dermed ønsker jeg også å se nærmere på Rakel, en annen kystkvinne i en annen livssituasjon i den samme overgangen. Hvordan skildrer romanen livet til en kystkvinne som har en ektemann som forsørger, og et behagelig liv, slik at hun slipper å arbeide?

5.2.2 Rakel

Rakels liv ligner som tidligere nevnt litt mer på det livet vi kjenner igjen fra den tradisjonelle fiskerbonden, ved at hun har ansvaret for et gårdsbruk. Ektemannen lever fortsatt indirekte av havet slik fiskerbonden gjorde, men gjør det fra et kontor, hvor han sender arbeiderne sine ut på fiske: «Han var ikke engang selv med på fiske, men hyrte mannskap og høvedsmann. Selv satt han med papirene, fiskeoppkjøpet og kontraktene» (55). Fiskebruket går godt, og ekteparet kan leve et behagelig liv: «Han leide folk i onnene og holdt småbruket i hevd» (55). Dette gir Rakel en frihet og en selvstendighet som søsteren ikke har i sin fastlåste livssituasjon. Siden de lever i velstand trenger ikke Rakel å arbeide slik som søsteren. Dermed oppleves gårdsdriften som en hobby, selv om det er hardt arbeid: «Ingen kunne beskyldte Rakel for å sitte på stas, eller kaffedrikke hverdagene rundt om i stuene. Rakel skjøttet sauene sine selv og hadde navn på hver eneste en» (55).

Til tross for at hun «bare» er husmor, uten noen egne barn å ta seg av, skildres hun som et rivjern og lokalbefolkningen påpeker at ingenting hadde gått rundt på bruket om det ikke hadde vært for Rakel: «Simon på Bekkejordet hevdet at ei skikkelig kjerring var halve føda. Han hadde mye rett i det, mente de som kjente Rakel» (35). I gårdsbruket tar hun seg av sauene og potetene. I hjemmet tar hun seg av matlaging, vasking, sying og andre husmorsoppgaver. Hun er også generøs med samfunnet og hjelper familien så godt hun kan: «Hvert år var det stor spenning omkring hvem som være den som vant Rakels gave til det store julelotteriet til inntekt for sjømannsmisjonen [...] Tora visste at hadde det ikke vært for tante Rakel, så hadde det ikke sett så bra ut hos dem de tider mora måtte gå arbeidsledig» (55, 41). Ingrid er stolt og tar ikke mot almisser, dermed hjelper Rakel dem ved å gi dem arbeid slik at de kan tjene litt ekstra penger: «Like oppunder jul hyrte Rakel Tora til bakstekjerring [...] – Forskudd på rundvask du vil gjør for mæ likevel når det blir vår! Og litt lønn for mattefilln du allerede har klept!» (57, 97) I tillegg til å ta seg av hus og familie, tar hun seg også av både regnskapet og vaskingen på kontorene, mens Simon hjelper henne i de huslige arbeidsoppgavene:

Rakel forvaltet Simon sitt gods og Simon sin gjeld [...] Han begynte å rense bær sammen med henne [...] Simon sto tidlig opp og ordnet det hele, la i ovnen, hentet brensel, kokte kaffe og var Rakels ærendssvein. Han skammet seg ikke. Hadde neppe gjort det om hele Været hadde sett ham fare inn og ut av kjøkkenet og være hushjelp for si ega kjerring. Han var så glad at han måtte gjøre noe. Så bar han brettet opp på loftet og serverte Rakel kaffe og brødiskive på sengen, enda det var midt i uka (35, 163, 164).

På denne måten overskrider Rakel og Simon de tradisjonelle kjønnsrollene, samtidig som Simon fremstår som en kontrast til Henrik, som aldri hjelper til hjemme og lar Ingrid ta seg av alt arbeidet. Simon fremstår også som mer kjærlig ovenfor sin kone og forguder henne, mens Henrik straffer Ingrid for all urettferdigheten han mener han er blitt utsatt for. På den andre siden oppstår Rakels frie og glade kvinneskikkelse som et motstykke til den undertrykte kvinnerollen Ingrid representerer. I motsetning til moren opplever Tora tanten som varm, åpen, glad, lykkelig og fri: «Eller var det slik at tante Rakel snakket åpent om mange ting som mora aldri nevnte [...] Rakel kunne le. Som et helt skred [...] Det var som om det gnistret omkring tante Rakel. Hun var så full av liv, alltid. Enten hun var sint eller blid» (51, 86). Ingrid på den andre siden oppleves som trist, sliten, ulykkelig og kald: «Hun fikk

lyst å klemme henne, men fikk seg ikke til. Det var som et hav mellom mamma og henne – slik [...] Det var som om mammas rygg hele tiden var uvenner med henne [...] hadde bare mora vært litt gladere...» (28, 43, 86). Slik sett skildres moren som utilnærmelig og avvisende, mens tanten fremstår som tilgjengelig og åpen.

I romanuniverset har moderskapet trange vekstvilkår. Forfatteren har neppe ment å fremstille fattige kvinner som dårlige mødre. Kvinneskjebner blir forklart ut ifra livsvilkår, og disse hindrer kvinnene i å utøve et positivt moderskap. Rakels gunstige livsvilkår gir henne overskudd til å vise omsorg for andre. Selv om barnløsheta ikke er et bevisst valg hos henne, skaper dette mulighet for selvutfoldelse (Skar 1987: 52).

Samtidig som Rakel overskrider kjønnsbarrierene ved å forvalte økonomien, som vanligvis ble regnet som mennenes jobb, viser hun også en indre styrke som overgår ektemannens: «Innerst inne visste Simon at Rakel var den som sist gikk ned om galt skulle være og forlis skulle hende. Rakels styrke forvirret ham og overrasket ham, nettopp fordi den ikke lå i nervene. Den var av et mere uangripelig slag» (35). Når bruket brenner ned, viser Rakel hvor sterk hun er. Hun holder hodet oppe, møter blikkene til samfunnet og står imot deres forventinger om å bryte sammen, slik som ektemannen har gjort ved å gjemme seg på loftet. Hun nekter å la seg oppsluke av fortvilelse:

Ville han være der? Ville han forstå hva hun hadde å stri av? Men nei. Godt hun fikk berge seg selv! [...] Hun skulle snyte dem for hysteriet. Skulle ta det med fatning, så de fikk virkelig noe å snakke om. De skulle få se at det gikk an [...] Hvert menneske ble for Rakel et skadefro dyr som lå på lur og speidet etter hennes svakheter i ulykken [...] Simon var gått med i brannen, han òg (104, 105).

Det er Rakel som til slutt får han til å ta seg sammen og sender ham ut for å skaffe arbeid og ordner dem en plan for fremtiden. Det er hun som tar ansvar og hun som ikke lar dem drukne. Hun har ikke tid til å velte seg i fortvilelse. Det som har skjedd, har skjedd. Hun kan bare se fremover: «Så hadde lammingen begynt, og hun måtte la brannen og Simon klare seg som best de kunne. For her gjaldt det nytt liv, ny mat og nye penger» (112). På denne måten viser både Rakel og Ingrid seg som sterke kvinneskikkelser. De står i stormen og lar seg ikke knekke av omgivelsene på hver sin måte. De fortsetter fremover uansett hva. Sammen

uttrykker deres styrke et inntrykk om at kvinnene kan være vel så sterke som mennene: «Karene var ikke av like seigt slag som kvinnfolk» (115)

På mange måter framstilles forholdet til Simon og Rakel seg som moderne. De samarbeider på alle felt, på tross av samtidens tradisjonelle kjønnsroller. Rakel blir et ideal gjennom en moderne holdning til tradisjonelle arbeidsoppgaver og den psykiske styrken hun utviser i vanskelige situasjoner. Samtidig uttrykker hun en moderne bevissthet knyttet til ideen om å snakke om problemene innad i familien, framfor for å fortie dem. Det første ser vi gjennom hennes forsøk på å få Ingrid til å fortelle datteren om fortiden. Hun ser hva det gjør med Tora og mener at Ingrid kan komme nærmere Tora ved å fortelle henne det. Det Ingrid ikke forteller Tora ender Rakel opp med å fortelle henne, da hun mener sannheten og kunnskapen er bedre enn skam.

Det e du som e mor hennes. Det e du som skal fortelle at den her saka har vi stridd oss igjønna alle i lag, og at ho ikkje skal gå rundt og skjemmes a den faren ho engong skulle ha hatt om alt hadde gått rett for sæ. At Vår Herre, mannfolkan og han tykje styre for krigen og likan her i verden, det skal ikkje vi kvinnfolk gå å skjemmest over. Det e ikkje vi som skal bøye hauet. Det e vi som må sjå lenger enn til løgn og fortiels og heller støtte kverandre. Høre du det Ingrid?! (62, 63)

Sitatet viser også til Rakels moderne ideer knyttet til kvinnes posisjon i samfunnet. Hun mener at de må tre ut av det patriarkalske samfunnet, vise hva de er verd, slutte å bry seg om samfunnets rammeverk for hva kvinner skal være og kunne gjøre.

Dette ser vi også gjennom hennes tanker knyttet til kvinner, arbeid og lønn. Arbeidet hun selv gjør blir ikke sett på som et arbeid hun kan ta seg lønn for i samfunnets øyne: «– Slikt som gjør til sæ sjøl og sine!» (94) Rakel bryr seg ikke om samfunnets meninger. Hun vet hva hun er verdt og tar seg lønn for det også: «– Æ gjør forskjellig som æ har regna mæ fortjeneste etter. Æ vaska heime og holde alt i pyntelig orden, æ driv med saue og potet, æ vev og æ syr. Æ vaska tel og med nede på bruket og kontoret hos han Simon» (94). På denne måten blir hun igjen mer selvstendig, ved at hun har egne penger: «Kan du sei mæ koffør æ ikkje skal regne mæ fortjeneste for ærlig arbeide som han Simon måtte ha leid et anna kvinnfolk tel å gjøre om ikkje æ hadde gjort det? Om ikkje æ hadde vorre kjerringa hans, ka?» (95) Dette inngår i en diskusjon hvor kvinner prøver å gjøre seg mer gjeldene i samfunnet og bryte ut av det kvelende forventningspresset pålagt dem av samfunnet.

Slik ser vi hvordan Rakel og Ingrid skildres som to ulike kystkvinner i samfunnet. Selv om Rakel viser til en bedrestilt sosial posisjon i samfunnet, fremstilles hun også som et forbilde. Hun blir et talerør på forfatterens egne ideer:

Når Rakel virker svært bevisst i forhold til datidens kvinneideal, kan det tyde på at forfatteren har villet skape en kvinneskikkelse som viser framdrift og utvikling. Med tanke på femtiåra som både et «stagnasjons- og oppladningstiår» og den holdningsendringa som begynte å skje når det gjaldt kvinners stilling i samfunnet, er det ikke usannsynlig at Rakel har ei «moderne» bevissthet (Skar 1987: 51).

Hennes moderne ideer blir et ideal for fremtiden og kampen for likestilling mellom kjønnene, mer enn en fremstilling av virkelighetens kystkvinne. Det er likevel viktig å se nærmere på hennes karakter da hun fremtrer som en motsetning til Ingrid gjennom en høyere sosial status og dermed andre livsvilkår. Motsetningsforholdet mellom Rakel og Ingrid understreker den patriarkalske samfunnsstrukturen og problemene knyttet til kystkvinnen Ingrids liv. Ingrid befinner seg på den andre siden av skalaen når det gjelder sosial status. Samfunnet etter krigen har forandret seg og kvinnene får mindre selvstendighet og frihet. Dette vises ekstra godt i skikkelsen til Ingrid, låst fast i et forhold og samfunnsrammer hun ikke kan rømme fra. Til tross for at hun arbeider og burde fått selvstendighet og frihet gjennom dette, undertrykkes hun som kvinne i samfunnet og i hjemmet. Dette fører til kommunikasjonssvikt, avstand og isolasjon helt ned på familienivå. Dette skal jeg se nærmere på i videre analyse av kystkvinnens relasjoner til samfunnet og nærfamilien.

5.3 Kystkvinnenes relasjoner

5.3.1 Kystkvinnenes relasjon til lokalsamfunnet

Ingrid står i en særegen posisjon. Hun tilhører ikke bare samfunnets lavere sjikt, hun er også en tyskertøs, altså en medregnet fiende av landet. Etter andre verdenskrig oppsto det et «oss», altså de som kjempet for og med landet, og «de andre», mennesker som samfunnet mente ikke gjorde nok for å beskytte landet. Landet trengte noen å legge skylden på, og tyskertøsene og deres barn var blant «de andre» som ble ansett som landssvikere. Samtidig var det «ingen landssvikere, hverken angivere, frontkjempere eller NS-medlemmer høyt på strå, [som] fikk personlig lide så mye som de kvinner som hadde fått barn med tyskere» (Wiig 1984: 35). Det ble ikke iverksatt noen lov om straff for disse kvinnene. Likevel ble de straffet av folket i

gaten, mens myndighetene lot det skje: «når det gjaldt ‘tyskertøsene’ tillot man gatens justis» (Wiig 1984: 31). Flere av disse kvinnene reiste med mennene sine til Tyskland. De kvinnene som ble igjen i landet opplevde blant annet å bli forfulgt, truet og skamskadet: «Mens jublende mengder så på, ble håret klippet av jentene. Noen fikk klærne revet av og måtte løpe nakne gjennom gatene [...] Likevel vedtok lagtinget i desember 1946 at kvinner som hadde giftet seg med tyske statsborgere, skulle miste sitt norske statsborgerskap selv om de ble boende i Norge» (Wiig 1984: 31, 36). Dette ser vi også i romanen når vi får vite hvordan lokalbefolkningen straffet Ingrid like etter krigen: «På lyngmoene sto altså ungdomshuset. Det var en del av krigen det også. Der hadde de engang klippet mammas hår av helt inntil den melkehvite hodebunnen» (32). Til tross for at fortellingen befinner seg flere år etter krigen, følger fortsatt stigmaet fra krigen henne i hverdagen: «Når Henrik snakket om krigen gikk mamma i andre enden av rommet og hadde alltid ryggen snudd mot dem som var tilstede [...] – Helvedes tysker-dæva! sa han [...] alle var enige med ham, likevel så de i tredje veggen og gav Ingrid rare øyekast dersom de var vitne til Henriks utbrudd. Mamma snakket aldri om krigen» (31). Lokalbefolkningen lar henne ikke glemme sin skyld i krigen, og mennene i romanen står ofte og snakker om krigen og om Ingrid og Toras del i den:

– Ti års okkupasjon av Vest-Tyskland heves i dag! – Ja, du skal sjå vi har de over haue om nån år. Med bombe og raketta, hæ? At de allierte ikkje tynte livet a dem når de kunne det? – Ja, ja det e vel folk det og, sa Einar og dro på det. – Ikke alle va med på slaktinga. De har vel ikkje hatt det for godt siden krigen. Vi får tenk på... – Puh – har du nett vorre i kjerka? Kornelius våknet brått ved disk-kanten og flirte hånlig. – Nei, smattet Einar uvillig. – men æ trur nu engong vi må begynne på nytt og gje ungan tel fanskapet en sjanse. – kor fort du glømme! Freste Kornelius arg (144).

Sitatet viser hvor sterkt hatet har forplantet seg, ikke bare i de krigførende, men også de uskyldige som ble dratt inn i krigen. Det sinnet som henger igjen, viser litt det samfunnet Tora og Ingrid befinner seg i og det er lett å forestille seg hvilke stigma de møter i hverdagen. Dermed opplevde også tyskerungene, som bare er et produkt av krigen, å bli ansett som fienden. I romanen opplever Tora for eksempel at barna mobber henne og at de voksne drar henne inn i sammenhenger hun ikke kjenner seg igjen i: «Skammen! Som ga ungene rett til å skrike etter henne i veien: ‘Brann, brann i Tora sett hår, brann, brann, mora har logge med tyskermann!’ [...] Tante Rakel hadde en gang ymtet at det tok livet av mormor at Tora ble

født. [...] Tora syntes det var rart at det var hun som skulle være skyld i mormors død» (58, 32).

Stigmaene forhindrer Ingrid i å ha noe nærmere forhold med lokalbefolkningen. I romanen sender hun bestandig Tora til butikken for å handle i stedet for å gå selv. Dette kan være dels for at det er større sjanse for at Tora får matvarer til tross for gjelden siden hun er et barn. Men det fortelles også at «ingen hadde opplevd at Ottar hadde nektet noen varene de trengte til brødbakst» (40). Dermed er det stor sannsynlighet for at Ingrid ikke vil gå på butikken, for å slippe samfunnets hets. Samtidig fortelles det at Ingrid og Tora aldri drar til lokalsamfunnets 17. mai feiring og julefeiring: «Mora tok henne aldri dit. 17. mai og juletreffester tok ikke Tora del i slik de andre ungene før hun begynte på skolen» (33). Sitatet viser igjen til at Ingrid ikke involverer seg med lokalbefolkningen mer enn høyst nødvendig, som når hun må ta seg ekstra arbeid og vaske hos dem. På denne måten spiller krigen og samfunnets fiendeholdning en sentral rolle i Ingrids relasjon til samfunnet: «Det er smertefullt å følge Tora og Ingrid gjennom romanen. Deres posisjon i samfunnet er slått så ettertrykkelig fast at de ikke har rett å gjøre opprør. Ingrid er selveste skjøgen og bare ved stilltiende å sone forbrytelsen hun engang har begått, har hun en eksistensberettigelse. Tora er det levende beviset på hennes syndige fortid» (Skar 1987: 38). Dette resulterer i at Ingrid må isolere seg selv og gjøre seg usynlig i samfunnet, for å betale for at hun fikk barn med en tysker under krigen. Dette skaper en avstand mellom Ingrid og samfunnet, hvor Ingrid tvinges til å innta en underdanig rolle.

Til tross for den avstanden krigen skapte mellom Ingrid og samfunnet, skildres det likevel en relasjon mellom Ingrid og andre kvinner i samfunnet. Disse relasjonene dannes gjerne gjennom en felles livssituasjon, eller en felles opplevelse som kvinne i et patriarkalsk samfunn. Dette fellesskapet er ikke preget av fortidens hendelser, bare av en felles forståelse. Filetfabrikken representerer et mannlige område, ved at kvinnene har helt andre arbeidspremisser enn mennene. Ulikhetene i arbeidsforhold og lønn, samt en felles forståelse for at kvinner også er forsørgere, samler kvinnene: «Slike betroelser kommer ikke hever dag fra Ingrids munn. Hun dytter Ingrid vennskapelig i ryggen og sier fast: - Æ skulle ønske vi så kverandre utenom disse veggan også, Ingrid. Æ trur vi e samme ulla. Ingrid smiler» (83).

Vi finner også en solidaritet blant kvinnene i Tusenhjemmet. Fattigdommen og stusslige kår åpner opp for et fellesskap hvor kvinnene kan betro seg til hverandre. Det patriarkalske samfunnet gir menn rom til å utfolde seg på arbeidsplassen og i mannlige rom som Ottar-butikken, Tobiasstua og buene: «de hadde et annet fellesskap som kvinnfolkene for det meste var utestengt fra. Nemlig praten og knerten på buloftene og slentringen i Været

i helgene» (18). Kvinnene har ingen slike rom utenfor hjemmet, dermed fremstår utedoet, «kvinnfolkdoet», som det eneste stedet hvor de kan oppnå trøst i hverdagen og et fellesskap:

På kvinnfolkdoen får søsterskapet utfoldelsesmuligheter. Det varmer både fysisk og psykisk å være flere sammen i dette lukkede og intime rommet. Her kan en stakkar våge å betro seg til ei medsøster og få trøst og sjelesorg. Kvinnene søker sammen i et lavmælt fellesskap som gir mot til å takle en grå og kravfull hverdag. Nærheta de opplever på kvinnfolkdoet, har karrige vekstmuligheter i den livssammenhengen de ellers står i. De vet derfor å verne om dette rommet (Skar 1987: 58).

Toalettet representerer verdier som solidaritet, forståelse og trøst. Dette minner om det fellesskapet som fant sted mellom kvinnene i *Kjærestebåten*, da kvinner søker sammen i tynge tider. Likevel skildres kvinnefellesskapet i *Huset med den blinde glassveranda* som mer begrenset og avgrenset enn fellesskapet hos Hanssen. Hos Hanssen gikk naboene på besøk til hverandre og møttes til større forsamlinger. Kvinnefellesskapet hos Wassmo tvinges til å møtes gjennom arbeid eller ved toalettbesøk. Dermed blir møtene mellom kvinnene sjelden og derfor blir toalettbesøket en viktig del av kvinnenenes hverdag: «Det var som om kulda fikk mindre tak når en hadde et kleløst stykke bakkropp og en stemme ved siden av seg i mørket. Om det var selve lukten av menneske, og den varme dampen fra det indre og bortgjemte, så trøstet det og skapte et slags fellesskap» (17). Mens «kar-doet» skildres som kaldt og skittent, tar kvinnene vare på sitt og gjør et falleferdig do så trivelig som de kan, fordi det betyr så mye for kvinnene: «Kar-doet ble spylt en gang imellom [...] det var ikke ofte. Og ikke før det ble så galt at folk frivillig ikke gikk inn på kar-doet. Kvinnfolkene hadde en avrevet stuegardin i trekantvinduet og sekkematte på golvet. Om sommeren sto hendte det at det sto blåklokker og prestekrager i en blikkboks på hylla over benken» (17). Toalettets verdi understrekes ved at de aktivt beskytter sitt territorium og passer på at mennene ikke beveger seg inn der: «Da han kom ut på dotrappa, ennå uten å ha kneppet buksa skikkelig igjen foran, var allerede tre slagvinduer mot gården fløyet opp. Tre kvinnfolkfjes kom til syne. Det ene mer iltert enn det andre [...] – Ka du gjør på kvinnfolkdoen om æ tør spørre!? [...] Han gikk aldri mere på kvinnfolkdoen» (18, 19). Rakel opptrer som et unntak til regelen på grunn av hennes oppbygging som idealskikkelse og hennes sosiale status. Dermed skildres det flere ganger at hun tar turen innom Ingrid.

Kvinnene bindes altså sammen av en felles forståelse av deres kjønnslige rolle i samfunnet, av fattigdommen og av fellesopplevelser. Når Elisif i Tusenhjemmet skal føde, er

det kvinnene som kommer til unnsetning. Dels fordi fødsler og sykdom regnes som et kvinneomene og dels fordi fødsler binder kvinnene sammen i en felles forståelse og opplevelse: «Torstein – som far skulle være, hadde gått ut for litt siden [...] Ingrid sukket, og så engstelig opp mot taket etter hvert som stønningen der oppe ble mere og mere høylydt [...] Ingrid syntes visst også at det fikk gå gjennom kvinnfolkender, for da jordmora kom fykende ned og ba henne hjelpe til, dro hun på seg et rent fryseri-forkle og sprang opp trappa» (65-66). Elisif føder en dødfødt datter og får et sammenbrudd etter påkjenningene. Da er det kvinnene som forsøker og nå igjennom til henne og tar seg av henne:

Torstein gikk omkring som en pisket hund. Etter en tid orket han ikke å gå inn i det rommet kona lå. Det var Sol som gikk inn med mat og drikke og godsnakket med mora [...] Fire voksne kvinnfolk snudde og vasket Elisif med makt [...] Ingrid satte seg en dag ved sengekanten og prøvde å snakke til henne om den døde ungen (71, 75).

Senere i romanen fortelles det at Ingrid også har mistet et barn: «Han Henrik veit jo alt det der. Han e ikkje ført bakom lyset a nåkken levandes. Han tok mor di fordi han ville ha ho. Han gjorde nu forresten uløkka på ho sjøl. Men det gikk galt...» (166). Dermed kan Ingrids forsøk på å nå inn til Elisif, leses som et forsøk på å gi trøst gjennom en felles forståelse og opplevelse mellom de to. Men hun klarer ikke å nå inn til henne, sorgen og smerten er for overveldende for Elisif.

Kjønnsrollene i samfunnet blir ekstra tydelig når Elisif ikke klarer å komme seg etter sammenbruddet etter fødselen og må sendes til asyl i Bodø. Da forventes det at Sol, som ikke er konfirmert enda, skal trå frem og ta seg av småsøskenene fordi: «Barn alltid var kvinnenes. Når kvinnfolkene på en eller annen måte sviaket, ble det bare tull for ungene. Ingen visste hva de skulle gjøre med dem. Det kunne være haugevis med arbeidsledige fedre rundt omkring. Men det hjalp ikke» (126). Faren vet ikke hvordan han skal ta seg av barna når kona forlater hjemmet, dermed blir de forsømt helt til presten kommer og sier at de må forsøke å få barna satt bort, siden han ikke klarer å ta seg av dem: «Fostring var nødvendig for en tid» (73). Dessverre blir det heller vanskelig, og de finner ingen hjem til barna. Da tvinges eldstedatteren til å ta over morens rolle: «Sol brukte evigheter bare på klesvasken. Var eldst, jente – og der til snill. Det var hennes forbannelse i Sodoma. Hun kunne ikke si nei. Var ikke i stand til virkelig opprør [...] Torstein var fast på garnbøting og var sjelden å se i oppgangen» (73, 75). Situasjon tvinger Sol til å slutte på skolen for å ta over morens rolle i hjemmet, slik

må hun ofre seg selv og sin fremtid. Sol representerer kvinnerollens fastlåste situasjon, så vel som hvorfor det ikke gjøres opprør.

Gjennom Sol-skikkelsen synliggjør forfatteren en jenteskjebne som har rot i femtiåras virkelighet. Sol er offer for en uavvendelig skjebne hvor jentene arver morsrollen og omsorgsfunksjonen [...] Framstillinga av Sol-skikkelsen synliggjør ikke bare jentenes forutbestemte rolle som omsorgsperson etter datidas rådende kjønnsideologi, men forklarer også hvorfor jentene passivt underkastet seg sin skjebne. I femtiåra var det fremdeles hjemmet som var kvinnens viktigste arbeidsplass, og jenteoppdragelsen var i stor utstrekning en forberedelse til kvinnerollen. Sols manglende opprør forklares ut fra det faktum at hun er jente og snill (Skar 1987: 55).

De samme forutsetningene kan vi se i forhold til Ingrid og hvorfor hun ikke gjør opprør mot samfunnets behandling av henne. Det henger sammen med hendelsene under krigen så vel som hennes rolle som kvinne i et patriarkalsk samfunn.

Kvinnelig fellesskap er det eneste felleskapet Ingrid og Tora opplever i romanen. Det er her de finner kontakt, varme og solidaritet. Det er i kvinnefellesskapet at kvinnene kan være seg selv, ellers tvinger samfunnet henne til å fortrenge sine egne følelser og behov. På samme måte som også Sol må ofre seg selv for samfunnets ideologi om at det er kvinnen som skal ta seg av barna. Sett fra kvinnenes perspektiv, representerer mennene på denne måten undertrykkelse, skam og begrensning. De patriarkalske holdningene stripper kvinnene for deres identitet og objektiverer dem. Simon opptrer som et unntak fra den typiske mannen som patriarkat, ved at han pålegges det som regnes som svake karaktertrekk. Selv om han på mange måter skildres som svak, fratar det han ikke egenskapene som en positiv mannskikkelse. Dette ser vi også i hans forhold til Rakel, der kjønnsrollene bytter om. Karakteren blir på denne måten en forseggjort, ideell mannskikkelse.

Selv om Rakel på mange måter også er en moderne kunstferdig kvinneskikkelse i romanen, opplever også hun holdninger rettet til hennes karakter som en sterk kvinne, som reflekterer de holdningene som var knyttet til kjønnsrollene i det patriarkalske samfunnet:

Tante Rakel var av et annet slag. Men hun hadde jo råd til det, hun som hadde mann som hadde båt og bruk, et lite hvitt hus oppunder Veten og fjøs med sauer i. Hun kunne saktens le [...] – Æ synes ho e storforlanganes den der Simon-kjerringa! [...] ho kjæfta opp feskarkallan på bruket hannes Simon må du tru. For at de ikkje tørka a sæ på føtn

når de kjæm på kontoret. Ho kalla dem for rasshollpakk og spørr om de e født i gamle! Ka du bryr mæ? Det passa sæ ikkje, sei æ. Og han Simon står der å smile å sei at de får rette sæ etter ho Rakel, for det e ho som e sjef over vaskinga! (51, 56)

Men siden hun er en utarbeidet moderne skikkelse og har en ektemann som støtter henne, lar hun seg ikke kue av slike holdninger «For hun var nok ikke så blyg, så selvutslettende som folk helst ønsket. Hun foraktet underdanighet og det var galt av henne» (105). Siden Rakel ikke lar seg knekke og gjør opprør mot kjønnsrolleideologien, bryr hun seg heller ikke om hva samfunnet mener om henne. Hun fortsetter som før, sier det hun mener og gjør det som passer henne. Hun nekter å la seg objektivere, dermed påvirker ikke det patriarkalske verdiene i samfunnet hennes relasjon til samfunnet i større grad. Ingrid på den andre siden lar seg kue, og samfunnets hets tvinger henne til å være underdanig og usynlig på så måte at hun ikke orker å vise seg på butikken engang. Slik ser vi hvordan krigens etterdønninger påvirker samfunnsstrukturen ved at kvinner blir enda mer husmorifisert. Dette eskalerer seg videre til en avstand mellom kjønnene og en avgrensning av kystkvinnene som påvirker menneskers forhold til hverandre. I forhold til det nære fellesskapet som ble skildret i *Kjærestebåten*, skildres samfunnet i *Huset med den blinde glassveranda* som splittet etter hvilket kjønn og sosial status man har. Slik sett kan man si at avviklingen av primærnæringsstilpasningen og moderniseringen fører til en mangel på nærhet, fellesskap og samhörighet.

5.3.2 Kystkvinnenes relasjon til nærfamilien

Etterdønningene etter krigen, den negative utviklingen av det patriarkalske samfunnet og moderniseringen fører ikke bare til endringer på fellesskapsfølelsen i samfunnet, men også til kommunikasjonssvikt på familienivå. Dette ser vi for eksempel i forholdet mellom Ingrid og ektemannen Henrik. I motsetning til Simon, skildres Henrik som en lukket skikkelse som driver dank og drikker seg full, i stedet for å forsørge familien. Han inngår i det patriarkalske samfunnet med sterke holdninger rundt kjønnsroller og mennenes styrke. Når han ikke klarer å skaffe seg en jobb eller holde på en jobb, må Ingrid ta seg ekstra arbeid for å få inntekter til familien. Dermed utfordrer hun manndommen hans og hans rolle som forsørger. Han reagerer med å hengi seg til drikkingen og leve ut dagene under krigen da han virkelig følte seg som en fullverdig mann: «Henrik var nesten bestandig gått ut de kveldene mora gikk på fileten [...] Han hadde vært ute i verden, Henrik – der det *skjedde* noe. Når han fortalte fra den tiden, var det som han glemte den skjeve skulderen han til vanlig prøvde å skjule under trøya» (6, 11).

Skaden fra krigen blir et bevis på hans manndom under krigen, samtidig som det truer hans maskulinitet i hverdagen etter krigen. Dermed drikker han for å glemme og gjemmer seg i mannsdominerte rom, hvor han kan hevde seg ved å fortelle om sin djervhet under krigen. Slik sett kan hjemmet, som er kvinnenens domene, anses som et sted hvor han føler at manndommen strippest bort. Dermed hevder han seg ved å vise at han er sterkest gjennom fysisk og psykisk vold: «Det var viktig å vite hvem som var sterkest. Henrik var sterkest» (14). Slik kan drikkingen, volden og overgrepene tolkes som et resultat av skadene han fikk under krigen: «Han hadde denne armen sin, og det underlige tungsinn som av og til kom over ham. Ingrid påsto det kom fra den gangen han ble torpedert og fikk en jernsplint i skulderen» (114). Samtidig kan «Tora og Ingrids forbindelse med den krigen som har ødelagt Henrik, gjøre at disse to blir nærmest å hevne seg på» (Skar 1987: 36). Tora er et synlig resultat av krigen som minner ham på alt det han har mistet. Hun er et levende barn av fienden som ødela ham, mens han selv mistet det barnet han skulle hatt med Ingrid. Dette forsterker følelsene hans og får han til å straffe Tora ytterligere, ved å hevde seg gjennom voldtekt. Skaden fra krigen, det avdøde barnet og hans manglede evne til å forsørge familien bygger opp en mindreverdigfølelse som han føler han må kompensere for. Dermed er han nødt til å hevde seg over dem med vold for å vise dem at han er sterkest: «fysisk og psykisk maktdemonstrasjon er Henriks ventil for all den aggresjon han bærer i seg. Ingrid og Tora må tåle voldsbruk og psykisk terror, og Tora må dessuten finne seg i seksuelle overgrep fra stefaren» (Skar 1987: 36). Når Ingrid prøver konfirmasjonsskjolen hun syr til Sol, overveldes hun av realitetene og hvordan samfunnet og ektemannen stadig er ute etter å straffe henne: «De lange, glemte årene. Den beiske rollen å være dømt før du kom inn i et rom. Den ydmykende rollen aldri å ha rett til å være et menneske med stolthet» (161). Sitatet påviser at Ingrid må gjemme sitt indre, sine meninger, sin stolthet og sitt autonome selv. Når Henrik ser henne i den hvite kjolen, trøster han henne ikke, men trykker henne enda lengere ned ved å påpeke hvor hennes plass i samfunnet er: «– Det e nu helvet så seint du får på dæ kvitkjolen forresten. Kvite brure e ikkje for tyskerne og lausarbeidera!» (161). Når de harde ordene og den psykiske terroren i hverdagen ikke er nok, går han over til fysisk vold: «Ingrid gikk på ettermiddagsskift med hovent kinn» (122). Dermed må hun trekke seg inn i seg selv igjen. På dette viset får Ingrid og Tora et dobbelt press fra både samfunnet og Henrik. Undertrykkingen fører til at Ingrid og Henrik aldri kan få et nært og fortrolig ekteskap slik som Rakel og Simon. I stedet står Ingrid isolert, ensom og alene, uten støtte fra noen og med et barn å forsørge.

Krigen blir også en årsak til at det oppstår en avstand i forholdet mellom mor og datter. Smerten moren opplevde etter krigen og den undertrykkelsen samfunnet og ektemannen straffer henne med, gjør slik at hun avgrenser seg fra omverdenen. Samtidig skjuler hun sitt egentlige jeg med en maske av avmakt og tomhet. Dermed holder hun alle følelser inne, slik at masken forhindrer henne i å komme nær datteren. «Tora og Ingrid har tatt opp i seg omgivelsenes bevissthet om dem som mindreverdige mennesker, og skam- og skyldfølelsen de bærer i seg, gjør kommunikasjonen mellom mor og datter problematisk» (Skar 1987: 38). Samtidig er hun overarbeidet og sliten. Hun har ikke krefter til å gjenoppleve fortiden, mer enn den straffen samfunnet og Henrik allerede påfører henne. Forholdene gjør at hun ofte blir irritert på datteren og lar frustrasjonene gå ut over henne: «Koffør sei du det slik? Koffør sei du det ikkje slik det e? Mora hørtes litt arg og engstelig ut. – Ka skal æ sei då? Toras stemme var bitteliten, men hun strakte ut hånden etter skiva som mora rakte henne. – Sett dæ i bordenden og søl ikkje sukker utover!» (42) Sitatet viser også kommunikasjonssvikten mellom mor og datter. Ingen av dem klarer å uttrykke seg og si sannheten. Det er gjerne når Ingrids bekymringer tar overhånd at hun går etter datteren: «- Hadde du enda klart dæ sjøl om kvellan, klaget mora, så kunne æ ha arbeidd!» (45)

Anklagen skaper enda mer avstand mellom mor og datter, da moren ikke har noen forståelse for hvorfor datteren ikke kan være hjemme alene. Scenen blir en imitasjon på hele deres forhold, gjennom misforståelser og dårlig kommunikasjon. Morens stadige bekymringer og strev fører til at Tora ønsker å verne henne mot sannheten og beskytte henne mot ytterligere bekymringer og skam. Dermed holder hun voldtekten skjult for alle, inkludert moren: «Tora ble redd Elisif skulle komme ned fra loftet og oppdage det syndige rommet. Da kom mamma til å dø av skam [...] Hun kunne springe til tante Rakel og fortelle alt, tenkte hun av og til. Men nei. Moras triste øyne. Mamma måtte spares» (7, 152). Tora føler selv at hun bare er en ekstra byrde for moren, spesielt når moren lar bekymringene sine gå utover henne, og dermed forsøker hun å bøte på dette og lette morens byrder ved å være ekstra flittig å hjelpe til i hjemmet: «Men først skulle hun fli kjøkkenet ordentlig så mora kunne legge seg nedpå [...] Mamma kom til å bli glad! Hun ville koke kaffe og lage pannekakerøre og sette på benken – før hun gikk for å møte henne. Det kunne bli fint!» (46, 125)

Når Ingrid trekker seg inn i seg selv og avgrenser seg fra samfunnet, avgrenser hun seg også fra datteren. Dette gjør hun både ved stillhet og ved fysisk å stå med ryggen til henne: «Etter en stund gikk Ingrid bort til bordet de hun hadde symaskinen. Alltid med ryggen til. Tora kjente det tomt» (43). Dette gjør hun kanskje på grunn av skyldfølelse når hun lar irritasjonen gå ut over datteren, men det kan også tenkes at hun ubevisst forsøker å

beskytte seg selv for de mistakene hun har rundt datteren og ektemannen. Samtidig er datteren veldig nysgjerrig på faren og fortiden, og det fortelles gjentatte ganger at moren ikke er interessert eller har kapasitet til å snakke om det: «ho mamma har nu så mykje – ho står i med så mykje. Ho har ikkje tid!» (59) Dermed kan reservasjonen hennes også knyttes opp mot fortielsen. Uansett er forholdet deres preget av kommunikasjonssvikt, avvising og avgrensing: «Det var ofte slik at når Tora prøvde å prate med mora så hengte Ingrid et ‘forheng’ mellom dem» (137). Tora får seg aldri til å si noe om overgrepene til moren, siden moren ikke er tilgjengelig til en fortrolig samtale: «Krigen blir igjen en årsak til at Tora ikke forteller mora om Henriks misbruk. Mora ville ikke orke mer skyld og skam og for å skåne henne sier hun ikke fra om overgrepene» (Skar 1987: 36).

Ingrids avgrensing av seg selv, blir også et problem i forholdet til søsteren, da hun ikke kan fortelle henne noe om sine problemer. Mangelen på kommunikasjon gjør at det blir vanskelig for Rakel å forstå hva søsteren virkelig har gått gjennom og fortsatt gjennomgår, annet enn det hun selv ser. Hun sier at hun vet at Ingrid har hatt det tøft, men det er en forskjell på sympati og empati. Rakel forstår ikke hvorfor søsteren er som hun er. Hun refser henne når hun skjønner at hun ikke har fortalt datteren om hennes opphav og påminner henne om hennes plikt, uten forståelse om hvorfor søsteren ikke har gjort dette. Samtidig fører Rakels opphøyde sosiale status til at Rakel ikke kan forstå søsterens situasjon. Hun er glad i Ingrid og Tora og hjelper dem så godt det lar seg gjøre, men hennes behagelige liv gjør det vanskelig for henne å sette seg inn i deres situasjon. Når bruket brenner ned og Rakel havner i en vanskelig situasjon sier hun at hun i sin egen vanskelige situasjon endelig forstår hvor tungt søsteren har hatt det: «Men Rakel forsto bedre hvilken dyp kløft livet alltid hadde vært for Ingrid. Hun tok seg turer dit oftere enn før, og det var ikke bare fordi hun ville trøste seg selv» (14). Sitatet viser hvor naiv Rakel er og at hennes sosiale rang holder henne fra å se realitetene. Rakel har fortsatt en ektemann som elsker henne og jord til å dyrke selv og kan på denne måten forsørge seg selv. Hun må heller ikke gjemme sin identitet for samfunnet og opplever ikke stadige krenkelser fra dem og ektemannen. Hun er tross alt Simon-kjerringa. Et rivjern, men dyktig. Rik, men generøs. Dermed blir sosial rang og Ingrids fortielse en årsak for hvorfor Rakel ikke kan sette seg inn i søsterens situasjon. Slik ser vi hvordan ytre krefter kan påvirke kontakten mellom menneskene på familienivået. For Ingrid fører dette til ensomhet og isolasjon, da hun blir tvunget til å gjøre seg usynlig. Dette fører igjen til avvising og kommunikasjonssvikt til familiemedlemmene rundt henne.

5.4 Oppsummering

Etterkrigsårene og utviklingen den fører med seg resulterer i en avvikling av primærnæringshusholdet og et tydeligere skille av kjønnsroller. Konsekvensen av dette er at kvinner må innordne seg under mannen samtidig som de blir objektivert. Mennene skal opptre som forsørgere og kvinnene skal føye seg etter samtidens husmorideologi. De store kjønnsforskjellene i samfunnet fører til en nedvurdering av kvinnekjønnene. Med forandringene i samfunnsstrukturen, mister kvinnene selvstendigheten og friheten de tidligere hadde hatt gjennom samarbeid og et gjensidig avhengighetsforhold med ektemannen. I romanen ser vi gjennom karakteren til Ingrid, at den patriarkalske ordningen, i tillegg til fattigdommen og hennes rolle under krigen, tvinger henne gjennom undertrykkelse å skjule sin identitet og sitt virkelige jeg. Dette avgrenser henne i relasjoner til resten av samfunnet og fører samtidig til avstand og kommunikasjonssvikt i hennes forhold til familien.

Tittelen, *Huset med den blinde glassveranda*, viser også til avgrensningen mellom menneskene i samfunnet, da den kan referere til at menneskene i Tusenhjemmet snur seg bort og later som at de ikke vet om volden som Henrik påfører Ingrid og Tora, til tross for at det skildres at huset er såpass lytt at alle får med seg alt: «I Tusen hjemmet hadde enhver lyd og rytme alltid [...] publikum» (64). Dette viser igjen til det samfunnet de bor i, hvor alle står på egne ben og må klare seg selv. Slik sett er ikke det samme nære fellesskapet som skildres i *Kjærestebåten*, der menneskene både bryr seg med og om hverandre.

Rakel fremstår som en fremtidsskikkelse, forut sin tid og som en kontrastfigur til Ingrid. Hennes åpenhet og moderne bevissthet er med på å forsterke den negative utviklingen samfunnet hadde for kvinner i samtiden. Rakel er opptatt av åpenhet så vel som kvinnefrigjøring, mens Ingrid forblir bildet på undertrykkelse. Dette ser vi også i hennes forhold til Henrik. Henriks karakter kan på den ene siden tolkes som skadet etter krigen, både fysisk og psykisk. På den andre siden blir han et bilde på mannen i et patriarkalsk samfunn som undertrykker kvinnen som han er ment til å beskytte og forsørge. Krigens etterdønninger, utviklingen og moderniseringen skiller menneskene fra hverandre. Det patriarkalske samfunnet dominerer kvinnen og usynliggjør henne. Dette medfører negative verdier i samfunnet som undertrykkelse, avgrensning, mangel på kommunikasjon og isolasjon. De eneste gode verdiene som fremstilles i romanen er i forhold til kvinnefellesskapet. Der møter vi nærhet, samhörighet og solidaritet blant menneskene. Slik forteller romanen indirekte at det er disse verdiene, som knyttes til kystkvinnene og Rakelskikkelsen, som vi må verdsette og ta vare på for å komme nærmere hverandre igjen.

6 Avsluttende drøfting og konklusjoner

Det overordnede målet med denne avhandlingen har vært å belyse hvordan de historiske romanene fremstiller kystkvinnene og se nærmere på hvordan kystkvinnemotivet uttrykker en tematikk om menneskelige relasjoner. Analysen av de nordnorske kystkvinnene innebærer en forståelse av kjønnsystemet i den tiden de inngår i. Den patriarkalske samfunnsstrukturen bygger på en polarisering mellom det kvinnelige og mannlige, hvor det mannlige er normen. Dermed må kystkvinnene innordne seg etter et rammeverk med normer knyttet til det mannlige og det kvinnelige. Slik sett inngår kystkvinnene i et fast kjønnsrollemønster og familiemønster, hvor kvinner og menn hadde ulike ansvarsoppgaver. Det oppstår en normdiskurs knyttet til kjønnene fordi deres handlinger ville fått en annen reaksjon om den hadde vært utført av motsatt kjønn. Dette ser vi for eksempel i karakterenes holdninger når Hans går i fjøset i *De usynlige*, eller når Ingrid må ta seg arbeid på fileten i *Huset med den blinde glassveranda*. De ulike normene knyttet til kystkvinnene inngår i kystkvinnenes selvforståelse. Dermed kan vi snakke om en kjønnsidentitet. På samme måte oppstår det også en kronotopisk identitet, hvor det nordnorske stedet inngår i kystkvinnenes selvforståelse. Mitt hovedfokus i analysen av kystkvinnemotivet har lagt vekt på å avdekke normdiskursen som er knyttet til kvinnekjønn, deres kjønnsidentitet og kronotopiske identitet. De etnologiske verkene om kystkvinner av Dagrunn Grønbech og Åsa Elstad, samt historiske verk fra Ida Blom m.fl. og Birgit Wiig, har vært et viktig fundament for meg i min forståelse av kystkvinnemotivet i romanene. Som et middel for å belyse hvordan kystkvinnemotivet uttrykker en tematikk om menneskelige relasjoner har jeg fokusert på samhold og motsetning i kystkvinnenes interaksjon med nærfamilien og lokalsamfunnet.

6.1 Kystkvinnemotivet

Ved å se på kystkvinnemotivet som presenteres i de historiske romanene i forhold til hvordan kystkvinnene skildres i de etnologiske verkene, har jeg sett hvordan romanene forholder seg til det historiske. I all hovedsak virker romanene nær den fremstillingen som de etnologiske verkene gir av kystkvinner. Likevel åpner den historiske romanen som sjanger opp for en annen forståelse av kystkvinnene, siden vi som lesere tar del i deres indre liv og hverdag. Historien i romanene levendegjør fortiden, samtidig som den allmenngjøres. Dermed kommer vi nærmere forståelsen av hvordan det var å være kystkvinne på både godt og vondt. Romanene kan på dette viset leses som en utfylling til de etnologiske og historiske verkene av kystkvinnens liv og rolle.

6.1.1 Arbeid

Kystkvinnenes selvforståelse var nært knyttet samfunnets kjønnssystem. I det gamle fiskerbondesamfunnet betydde det at kvinnene tok seg av gårdsdriften, mens mennene tok seg av fiske i kombinasjonsdriften. Dette medførte at de hadde hver sine arbeidsområder og arbeidsoppgaver. Kvinnene forholdt seg for det meste til «innearbeid» i fjøs og hus gjennom å vise omsorg for folk og fe. Det var de som tok vare på familien og hadde ansvaret for barneoppdragelse, matlaging, klesvask, husstell og gårdsdriften. Omsorgsansvaret var variert og kvinnene måtte ha erfaringskunnskaper innenfor flere felt. Arbeidet inngikk i en del av deres livsstil, en livsstil som krevde at mennene reiste flere måneder av gangen på sesongfiske. Dermed ble kvinnene etterlatt til seg selv store deler av tiden. Dette medførte at de måtte stri med bekymringer for om ektemannen ble å komme hjem igjen, ensomhet og stort aleneansvar for familie og gård. Slik sett kunne livet som kystkvinne være tyngende. *De usynlige* tar for seg en hyperrealistisk skildring av både redskaper og arbeidsmetoder. På den ene siden får dette frem en nostalgisk side ved livsstilen. Med arbeid basert på muskelkraft og samarbeid, knyttes menneskene sammen til hverandre, naturen og stedet. På den andre siden viser arbeidet også hvor tungt dette livet kunne være. Likevel er det ingen som klaget over arbeidet. Karakterenes innstilling til arbeid, fortoner seg litt annerledes i *Kjærestebåten*. Mennene i romanen vil for det meste være på havet, og ser på jordbruket som et besvær som holder dem borte fra det. Barna klager og gjør alt de kan for å komme unna sine plikter, mens Vanda står utslitt igjen med arbeid og barneoppdragelse fra morgen til kveld. Kystkvinnenes slit og ensomhet understrekes gjennom Karla og hennes fortvilelse rundt enda en graviditet. Hun har verken tid, energi eller penger til å ta seg av nok et barn alene. Dette driver henne til å utsette seg selv i fare ved å forsøke å sette i gang en spontanabort. Slik sett fremstår ikke arbeidet og livsstilen like idyllisk som hos Jacobsen.

I *Kjærestebåten* kommer det også frem at omsorgsansvaret ikke bare innebar ansvaret for familien og driften av gården, men også omsorg for naboen og fellesskapet i nærområdet. På den ene siden var omsorgsansvaret for lokalsamfunnet kvinnenes plikt, da det var knyttet til samfunnets forventninger rundt kvinner som omsorgspersoner. På den andre siden var det en nødvendighet, da samfunnsstrukturen var bygd opp etter kristen moral og nestekjærlighet samt et gjensidig avhengighetsforhold, et nettverk hvor menneskene hjelper hverandre i nød. Slik sett får Hanssen med et aspekt med kystkvinnenes liv som Jacobsen ikke får med, da fellesskapet i et lokalsamfunn hos Jacobsen settes opp mot fellesskapet i nærfamilien. Dette henger sammen med forfatterens overordnede prosjekt om å synliggjøre kystkvinnene og de

gode verdiene knyttet til deres livsstil. Hanssen forsøker i stedet gjennom allmennmenneskelige skildringer, å beskrive livet slik det faktisk var på godt og vondt.

I forhold til de to første romanene, fortøner miljøet i *Huset med den blinde glassveranda* seg nærmest som et dystopisk samfunn. Samspillet om felles livsstil forsvinner med avviklingen av primærnæringshusholdningen. I forhold til samfunnets kjønnsnormer er det mannen som skal forsørge familien, mens konen skal ta seg av hjem og familie. Henrik klarer ikke å leve opp til denne familieideologien, og Ingrid tvinges til å inntre et mannsdominert arbeidsmiljø som egentlig ikke vil ha kvinner der, for å tjene penger. Hun fremstilles nesten som en slave etter omgivelsene, å må ta alt ekstraarbeid hun kommer over. Det nytter ikke hvor sliten eller syk hun er, hun må jobbe for å få mat på bordet. Hun må ta seg av alt i hjemmet i tillegg til å forsørge familien. Hun står alene i slitet og bekymrer seg for om hun har jobb neste måned og om de vil ha råd til mat. Arbeidet tærer på henne og hun har lite overskudd til annet. Overarbeidet medfører at hun ikke strekker til i oppdragelsen av datteren. Slik sett begraves kystkvinnenes omsorgsarbeid ned i alt annet arbeid. Skildringene av Ingrids livssituasjon i romanen viser en sammenheng mellom avviklingen av primærnæringshusholdet og kvinnenes omsorgsansvar. Det er slutt på samspillet, samhörigheten og samarbeidet. I dette samfunnet står kvinnene alene i en mannsdominerende samfunnsstruktur.

Rakels liv og arbeid skildres som en motpol til Ingrids livssituasjon. Hennes arbeid med hus og gård, i samspill med ektemannen, minner om livet slik det var i det gamle fiskerbondesamfunnet. Hun tar seg av naboene og familien ved å gi dem arbeid i et samfunn hvor det er mangel på muligheter for inntekt. Samtidig overskrider hun kjønnsbarrierene med å være psykisk sterkere enn ektemannen. Slik sett fremstår hun som en idealskikkelse i et samfunn som er på tur å miste kontakten med hverandre og de gode verdiene. Hennes skikkelse peker tilbake til fortiden og på de gode verdiene i fiskerbondesamfunnet. Samtidig viser hennes holdninger til kjønnsrollemønsteret og hennes psykiske styrke mot fremtiden, til en tid hvor kvinner er fri for mennenes dominans og kjønnsrollene er likestilt.

6.1.2 Identitet

Tilsammen skildrer romanene hvordan arbeidet tok del i kystkvinnenes liv på ulike vis. Arbeidet var det som gav dem eksistens i det samfunnet de levde i. På samme måte som arbeidet var en del av kystkvinnenes selvforståelse, var samfunnets forventinger knyttet til kvinnelivet, altså normene, også en del av kystkvinnenes identitet. Dette ser vi for eksempel i

Huset med den blinde glassveranda når samfunnet og Henrik tvinger Ingrid til å være underdanig og ydmyk som straff for det de regner som landsforræderi under krigen. Dermed blir hun tvunget til å gjemme det hun kaller stoltheten sin, som i overført betydning også betyr sitt egentlige jeg. Dette ser vi også med karakteren Sol ved at hun påtvinges til å ta over morens rolle når hun må sendes på asyl til Bodø. Hvorfor faren ikke tar over oppdragelsen av sine egne barn, forklares enkelt med at barnepass er kvinnes arbeid. Rakels identitet og moderne bevissthet kan leses som et forfatterprosjekt, hvor karakteren er tilsatt historien for å fremme de glemte verdiene i samfunnet og en fremtidig løsrivelse av et undertrykkende kjønnsystem. I *De usynlige* skildres det en forventning om kystkvinnens liv når presten ser på Ingrids barnehender og forutser deres forandring gjennom et liv med hardt arbeid. Samtidig er det et konkurrerende element mellom mannfolkarbeid og kvinnfolkarbeid, da Barbro foretrekker mannfolkarbeidet, men blir tvunget til kvinnfolkarbeid. Når Ingrid tar over farens plass og blir familiens overhode, bryter hun med samfunnets tradisjonelle kjønnsrollemønstre. Dette peker igjen tilbake på forfatterens prosjekt om å synliggjøre kystkvinnene ved å gi henne makten. I motsetning til Ingrid i *De usynlige* og Rakel i *Huset med den blinde glassveranda*, er det ingen av kystkvinnene i *Kjærestebåten* som tviler på samfunnets kjønnsystem eller prøver å bryte ut av den. Romanen redegjør i stedet for kystkvinnens liv gjennom allmennmenneskelige skildringer og beretninger. Deres livssituasjon godtas fordi slik var det. På denne måten ser vi hvordan samtidens forventninger til kvinnene og det faste kjønnsrollemønstret inngår i kystkvinnens kjønnsidentitet.

Et fellestrekk for alle kystkvinnene er en ivoende styrke til å fortsette, selv om livet er hardt. Vanda har ansvaret for åtte barn og jobber fra morgen til kveld. Uansett hvor sliten hun er, kjefter hun aldri på barna. Hun overser hver en klage og krangel, og lar de holde på som før. Ingrid i *De usynlige* tar farens dødsfall og morens sammenbrudd tungt, men når det kommer til stykket tar hun seg sammen og gjør det hun må for å kreve sin plass. I *Huset med den blinde glassveranda* kjemper Ingrid hver dag for å holde hodet over vannet. Selv om ektemannen og samfunnet prøver å holde henne nede, hun er utslitt, skadet eller syk, så fortsetter hun som før. Kystkvinnene viser med dette et stort pågangsmot, utholdenhet og stå på vilje.

Den kronotopiske identiteten er også en viktig del av kystkvinnens selvforståelse. Deres forhold til naturen og stedet er avgjørende for deres arbeid. Ved å leve av naturen er de nødt til å samhandle med den og følge naturens syklus. Samtidig har naturen store innvirkninger på kystkvinnens sinnsstemninger. Dette skinner mest igjennom i *De usynlige*, hvor det gis detaljerte skildringer av arbeidet med naturen og hvordan naturen både kan gi og

ta fra øyboerne. Samtidig fremstilles isolasjonen på øya, hvor familien bare samhandler med hverandre og stedet, som bærere av de gode verdiene. Det samme ser vi *Kjærestebåten*, selv om fremmer fellesskapet i lokalsamfunnet. I *Huset med den blinde glassveranda* er samhandlingen mellom menneske og natur nesten borte i takt med utviklingen av primærnæringshusholdet og fremveksten av industrien. Dens betydning for karakterene kommer likevel til syne ved at det er de få gangene Ingrid er i kontakt med naturen at hun kommer i kontakt med seg selv og kan være lykkelig: «Hun var som en dronning, syntes Tora. Var skinnende gjenfødt i uværet med det store håret i rasende slosskamp mot vinden» (91).

6.2 Kystkvinnenes relasjoner

I alle tre romanene er kystkvinnenes relasjoner en viktig del av deres liv og selvforståelse. *De usynlige* fremmer fellesskapet knyttet til nærfamilien. Det er nærfamilien som gir Ingrid muligheten til å overskride samfunnets kjønnssystem ved å oppdra henne til å bli familiens overhode og utruste henne med den erfaringskunnskapen hun trenger for å klare dette. Samtidig oppdrar de henne og lærer henne om de gode verdiene der mennesker samsvarer med hverandre og naturen rundt seg. I motsetning til det fraværet, distansen og ensomheten som beskriver livet i bygda, består nærfamilien av gode verdier som fellesskap, nærhet, nestekjærlighet, samarbeid og tilhørighet. I *Kjærestebåten* knyttes de samme gode verdiene til både nærfamilien og lokalsamfunnet. Lokalsamfunnet er bygd opp av nestekjærlighet og samhold, hvor menneskene passer på hverandre. Samfunnsstrukturen var bygd opp etter liknende prinsipper som samspeillet mellom ektefeller, der alle var avhengige av hverandres hjelp, samhold og samspill. Alle var vevd inn i en felles skjebne bygd opp av en felles forståelse av livet de levde og utfordringene med dette. Dette styrket forholdet mellom kvinnene og førte til at de dannet foreninger som skulle styrke lokalsamfunnet gjennom saker som var viktige for dem. Siden mennene ofte var borte, ble foreningsarbeidet en sosial arena for kvinner. Dermed kan vi snakke om et særskilt kvinnefellesskap i romanen som tilbyr sosialt samvær og trøst. Det skildres et fellesskap der menneskene bryr seg om hverandre og med hverandre, på godt og vondt. I *Huset med den blinde glassveranda* er lokalsamfunnet splittet og menneskene skilt fra hverandre. Gjennom Ingrid oppleves samfunnsstrukturen i romanen som en kontrast til de to andre romanene. Som kvinne og landsforræder må hun tåle undertrykkelse og mishandling av både ektemannen og lokalbefolkningen. Hun blir tvunget til å avgrense seg selv fra samfunnet. Utmattelsen og alle påkjennelsene ektemannen og samfunnet påfører henne bidrar til avstand og kommunikasjonssvikt mellom mor og datter.

De samfunnsmessige strukturendringene etter krigen får dermed følger på familienivå. Likevel skildres det et samhold og fellesforståelse mellom kvinnene i romanen, der felles opplevelse av mannsdominansen i samfunnet bringer kvinnene sammen. På arbeidsplassen er menneskene avgrenset fra hverandre, men fellesopplevelse og forståelse for hverandres livssituasjon bringer kvinnene nærmere hverandre. Det samme ser vi med kvinnene i Tusenhjemmet. De går sammen i solidaritet når det gjelder å beskytte deres domene, «kvinnfolkdoen» og de stiller opp og hjelper hverandre i vanskelige situasjoner. Dette ser vi for eksempel når Ingrid hjelper Elisif med fødselen eller når huns syr Sol en konfirmasjonskjole.

Relasjonene er på denne måten en sentral del av kystkvinnens liv. Det er gjennom interaksjonen til andre mennesker eller fellesskap, at de gode verdiene som nærhet, samhold og samhørighet synliggjøres og det er de gode verdiene som gjør kystkvinnene til den de er. Samtidig er det også i relasjonene at samfunnets maktsystem kommer til uttrykk og undertrykker kystkvinnene. Dette fører til avgrensing av identitet, samhold og kontakt på familienivå. Kystkvinnenes relasjoner kan på denne måten knyttes til både samhold og motstand.

6.3 En kronologisk lesning av de tre romanene

Ved å foreta en kronologisk lesning av romanene kan man identifisere en historisk forandringsprosess i kystkvinnenes roller og deres relasjoner. *De usynlige* fremmer de nære relasjonene. I kontrast til menneskene i bygda, fremstilles det intime fellesskapet og nærfamilien på den isolerte øya, som bærere av de gode verdiene. Det er her kystkvinnen Ingrid opplever samhørighet, nærhet, samarbeid og nestekjærlighet. I *Kjærestebåten* utvides fellesskapet til naboer og lokalsamfunn. Menneskene står sammen og tar seg av hverandre. Det er gjennom arbeidet for fellesskapet og lokalsamfunnet at de overlever. De er opptatt av det som skjer rundt dem og hvordan dette påvirker fellesskapet som en helhet. Slik sett er samfunnsstrukturen bygd opp etter de samme premisene som man finner i familieforholdet; på samme måte som kone og mann er avhengige av hverandre og samspillet for å overleve, er også lokalsamfunnet avhengige av hverandre for å overleve. De sosiale relasjonene til fellesskapet skildres på godt og vondt, men til tross for dette bygger det utvidede fellesskapet fortsatt på de gode verdiene som samhørighet, samarbeid og nestekjærlighet. I *Huset med den blinde* glassveranda er nærheten, fortroligheten og forståelsen mellom menneskene borte. Menneskene står for det meste ensom alene med problemene sine og har vanskelig for å komme sammen.

Parallelt med denne tematikken kan man også skjelne en geografisk forflytning fra en liten øy midt ute i havgapet i *De usynlige*, til en liten bygd med lange avstander mellom naboene i *Kjærestebåten* og til et større fiskevær hvor menneskene bor tettere sammen og oppå hverandre i *Huset med den blinde glassveranda*. Til tross for geografisk avstand mellom menneskene i de to første romanene, oppstår det altså et sosialt nærere forhold mellom menneskene. Hos Wassmo bor menneskene tettere oppå hverandre, men står i en sosial avstand fra hverandre. Slik sett uttrykker romanene en negativ utvikling fra de to første romanene til den siste. På denne måten forandret samhandlingene mellom menneskene seg i takt med den utviklingen som skjer i samfunnet, kvinnenens posisjon og samfunnets kjønnsrollemønster. Selv om samfunnet i bygda hos Jacobsen skildres negativt, er det en overordnet fortolkning at det er etterkrigsårenes utvikling og avvikling av primærnæringshusholdet som skaper avstand mellom menneskene. Slik sett ser vi gjennom en kronologisk lesning at karakterenes relasjoner beveger seg fra samhold til motstand. De tre romanene viser på denne måten til et verdssystem som verdsetter de verdiene man fant i det gamle fiskerbondesamfunnet.

Referanseliste

Primærlitteratur:

Hanssen, Arvid (1989): *Kjærestebåten*. Østerås: Cappelen.

Jacobsen, Roy (2013): *De usynlige*. Latvia: Cappelen Damm

Wassmo, Herbjørg (1981): *Huset med den blinde glassveranda*. Oslo: Gyldendal.

Sekundærlitteratur:

Aarmo, Erik (2012): *En vedhuggers historie: Roy Jacobsens Hoggerne som historisk roman*. Oslo: Universitetet i Oslo.

Barthes, Roland (2003[1968]): «Virkelighetseffekten». I: Kittang, Atle, Arild Linneberg, Arne Melberg og Hans H. Skrei (red.) (2003[1991]): *Moderne Litteraturteori. En antologi*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.

Blom, Ida m.fl. [red.] (2005): *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*. Oslo: Cappelen

Bratrein, Håvard Dahl m.fl. (1976): *Drivanes kvinnfolk. Kvinner, lønn og arbeid*. Forfatterkollektiv. Tromsø: Universitetsforlaget.

De Groot, Jerome (2010): *The Historical Novel*. London: Routhledge.

Elstad, Åsa (2005): *Kystkvinner i Norge*. Tangen: Kom forlag.

Granlid, Hans O (1964): *Då som nu. Historiska romaner i översikt och analys*. Stocholm: Natur och kultur.

Grønbech, Dagrunn (2010): *Kystkvinnen. Fiskerbonde og omsorgsbærer*. Utgitt av Helgeland museum. Kvinnemuseet i Kongsvinger Juni 2010. Mosjøen: Prinfo Rønnes.

Hamberg, Cecilia (2017): *Att härska över sitt eget öde. En tematisk analys av kvinnors makt och frihet i Anna Laestadius Larssons historiska romaner Barnbruden, Pottungen och Räfvhonan*. Uppsala Universitet.

Hanssen, Arne Ivar (2007): *Arvid Hanssen. En biografi om min far*. Oslo: Cappelen

Jahr, Ernst Håkon og Olav Skare (red.) (1996): *Nordnorske dialekter*. Novus: Oslo.

Knutsen, Nils. M (1991): *Fra Ottar til Oluf: Artikler om nordnorsk litteratur*. Tromsø: Cassiopeia.

Knutsen, Nils. Magne (2013). *Litteratur i Æventyrland*. Redigert av Hennig Howlid Wærp. Tromsø: Angelica Akademisk AS.

Lukács, Georg (1962): *The Historical Novel*. Oversatt av Hannah og Stanley Mitchell. London: Merlin.

Myhre, Jan Eivind [2015(2012)]: *Norsk historie 1814-1905*. 2. Utgave. Oslo: Det Norske Samlaget.

Rønning, Anne Birgitte (1996): *Historiens diskurser. Historiske romaner mellom fiksjon og historieskriving*. Nr. 8, Acta humaniora. UiO: Oslo.

Sandstrøm, Kathrine Lorentzen (2010): «*Kvinder kom vær med!*». Masteroppgave i kulturhistorie. UiO: Oslo.

Shaw, Harry E. (2018): *The Forms of Historical Fiction: Sir Walter Scott and His Successors*. Ithaca: Cornell University Press.

Snerting, Gunn Solvor (2017): «*Simpel var du, tyskertøs*» - *Debatten rundt tyskerjenter i trønderske aviser etter fredsslutningen i 1945*. NTNU.

Stugu, Ola Svein [2018(2012)]: *Norsk historie etter 1905*. 2. Utgave. Oslo: Det Norske Samlaget.

Wiig, Birgit (1984): *Kvinner selv – den skjulte Norgeshistorien fra vår nære fortid*. Oslo: Cappelen.

Internettkilder:

Arkiv Nordland: «Vedlegg bevaringsplan. For privatarkiv i nordlandfylke. Nordland fylkeskommune. Bestandsoversikt for Nordland fylke pr. Mai 2016», https://www.arkivinordland.no/_f/p61/i83f66629-0efe-48b9-9610-04defe43aaf3/bevaringsplan-for-privatarkiv-vedlegg.pdf side 6. [Lesedato 03. 09. 2019]

Hirdman, Yvonne (1988): «Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning», *Tidskrift för genusvetenskap*, (3). S. 49-63
<http://ojs.ub.gu.se/ojs/index.php/tgv/article/view/1490/1303> [Lesedato 23. Oktober. 2019]

Johanssen, Lennart J (2002): «Det nordnorske stedet i Roy Jacobsens Det nye vannet (1987)» *Nordlit* 6 (2): 67-93.
<https://doi.org/10.7557/13.1974> [Lesedato 02. 02. 2019]

Meland, Knut (2019): «Vi over 90. – Det er godt å leve» i *Folk og kirke* 17(2): 6.
https://kirken.no/globalassets/fellesrad/haugesund/folk-og-kirke/fk_2_2019_net.pdf
[Lesedato 03. 09. 2019]

Nasjonalbiblioteket (1939): «Redningsskøyten COLIN ARCHERs bergingstur til fiskeværet Hamningberg i Båtsfjord 20 Mai 1894 (18940520). Skolestyrer Cornelius Moe forteller». 14.07.1939. Nb.no:
<https://www.nb.no/nbsok/nb/dc3b294615f092a95a069291e125307e?index=0> [Lesedato 03. 09. 2019]

NRK TV (2012): “Bokprogrammet”. 26.11. 2012. Intervju med Herbjørg Wassmo:
<https://tv.nrk.no/serie/bokprogrammet/mktf01002612/27-11-2012> [Lesedato 05.09. 2019]

NRK TV (2013): "Bokprogrammet". 08.10. 2013. Intervju med Roy Jacobsen:
<https://tv.nrk.no/serie/bokprogrammet/2013/MKTF01001313/avspiller> [Lesedato: 31. 03.
2019]

Redningsselskapet: offisiell side for redningsselskapet, redningsselskapet.no:
<https://www.redningsselskapet.no/om-oss/redningsskoytene/> [Lesedato 03. 09. 2019]

Tjønneland, Eivind (2018): «Dybwad Brochmann». *Store norske leksikon*. Snl.no:
https://snl.no/Dybwad_Brochmann [Lesedato 03.09. 2019]

